

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Pěstounská péče v klasických českých pěstounských rodinách a pěstounská péče ve speciálních zařízeních pro pěstounskou péči – velké pěstounské rodiny. Porovnání obou forem.

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Michal Kaplánek, Th. D.

Autor práce: Michaela Wendligová
Studijní obor: Učitelství náboženství a etiky
Ročník: 7.

2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Děkuji vedoucímu diplomové Doc. Mgr. Michalu Kaplánkovi, Th.D.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Děkuji pracovníkům občanského sdružení Amalthea v Pardubicích, pracovnícím pro náhradní
rodinnou péči krajského úřadu v Pardubicích, pracovnícím pro náhradní rodinnou péči
Městských úřadů v Uherském Hradišti a Uherském Brodě za pomoc při přípravě výzkumného
šetření.

Děkuji pěstounským rodinám a jejich dětem za ochotu účastnit se výzkumného šetření.

Děkuji Dr. Zbigniewu Czendlikovi za veškerou podporu při studiu a zpracování práce.

Obsah

Slovo úvodem	5
1. Co děti nejvíc potřebují?	7
1. <i>Exkurs: Matka, která se vzdává svého dítěte</i>	10
2. <i>Exkurs: Vybrané aspekty sociální práce s problematickou rodinou a dítětem které se ocitá mimo vlastní rodinu</i>	12
3. <i>Exkurs: Sociálně-právní ochrana dětí</i>	15
2. Náhradní péče o opuštěné děti	16
2.1 <i>Kojenecké ústavy a dětské domovy</i>	16
2.1.1 <i>Historie</i>	16
2.1.2 <i>Současnost v České republice</i>	18
2.1.3 <i>Psychická deprivace v dětství</i>	20
3. Náhradní rodinná péče	23
3.1 <i>Osvojení</i>	24
3.1.1 <i>Historie</i>	24
3.1.2 <i>Současný stav v České republice</i>	26
3.1.3 <i>Mezinárodní osvojení</i>	28
3.2 <i>Pěstounská péče</i>	29
3.2.1 <i>Historie</i>	29
3.2.2 <i>Současný stav v České republice</i>	32
3.2.3 <i>Typy pěstounské péče</i>	35
4. Kvalitativní výzkum: srovnání pěstounské péče v klasických českých pěstounských rodinách a ve speciálních zařízeních pro pěstounskou péči – velké pěstounské rodiny	48
4.1 <i>Příprava výzkumného šetření</i>	48
4.2 <i>Sběr dat</i>	49
4.3 <i>Zpracování dat</i>	50
4.3.1 <i>Obsahová analýza</i>	51
5. Závěry	71
Seznam literatury	75
Seznam příloh a přílohy	77
Abstrakt v českém a anglickém jazyce	106

Slovo úvodem

O problematiku pěstounské péče, posléze o náhradní rodinnou péči a náhradní péči o opuštěné dítě jako celek, jsem se začala zajímat poté, co blízko mého bydliště vyrostl dům, které je využíván za účelem výkonu pěstounské péče. Diplomovou práci na téma: Pěstounská péče v klasických českých pěstounských rodinách a ve speciálních zařízeních pro pěstounskou péči - velké pěstounské rodiny, jsem se rozhodla psát proto, abych jednak sama získala obraz o náhradní rodinné péči v České republice, přičemž se zaměřím na pěstounskou péči, a také proto, abych porovнала pěstounskou péči v klasických českých pěstounských rodinách a v těchto zařízeních z pohledu starších dětí v pěstounské péči. Srovnání právě těchto svou forem náhradní rodinné péče jsem vybrala, protože jsem měla možnost sledovat již stavbu domu pro pěstounskou péči a také život v něm, což mě posléze přivedlo k uvažování nad tím, zda se žije lépe dětem v klasických pěstounských rodinách, jejichž pěstounští rodiče si „musí všechno vyběhat sami“, anebo ve speciálních zařízeních, kde mají pěstounské rodiny „lepší, nadstandardní servis“ – takto se ubíralo moje uvažování.

Při zpracování práce jsem postupovala tak, že jsem nejprve zpracovávala teoretickou část práce, přičemž jsem získávala přehled a informace studiem odborné literatury: zákony, literaturu o náhradní péči a o náhradní rodinné péči, rozhovorem s odborníkem, mnoho informací jsem vyhledala na internetu, zakoupila jsem si dva filmy o této problematice. Během studia jsem došla k tomu, že srovnání klasické pěstounské péče v rodinách a ve speciálních zařízeních pro pěstounskou péči – velké pěstounské rodiny, bude vycházet z principů tzv. moderní (nebo také profesionální) pěstounské péče, protože je to dnes často diskutovaný model a v některých aspektech realizovaný v praxi. Kromě toho jsem na něho narazila při zpracování teoretické části především během rozhovorů, které se týkaly právě těchto zařízení.

Protože téma práce se „točí kolem dětí“, začínám kapitolou o potřebách dítěte a jejich naplňování. V další části potom píš o situacích, kdy biologičtí rodiče z nejrůznějších důvodů nefungují a o sociální práci v této oblasti, a následují kapitoly, jak naše (zaměřuji se na české prostředí) společnost tyto situace řeší. Procházím spektrem náhradní péče o opuštěné děti od ústavní výchovy k formám náhradní rodinné péče, přičemž se zaměřuji především na pěstounskou péči. To proto, abychom já a čtenář získali obraz o náhradní péči o opuštěné děti v ČR.

V další části se potom zabývám dosažením druhého cíle práce, kterým je srovnání pěstounské péče v klasických pěstounských rodinách a ve speciálních zařízeních pro pěstounskou péči – pěstounské páry. Srovnání provádím formou kvalitativního rozhovoru

s již staršími dětmi, které žijí v pěstounské péči. Tento způsob jsem zvolila jednak po poradě s vedoucím práce a jednak proto, že považuji za důležité zabývat se tím, jak také samotné děti prožívají životní situace, které se jich tak hluboce týkají, vzhledem k tomu, že zájem a blaho dítěte mají být na prvním místě.

1. Co děti nejvíce potřebují?

Název první kapitoly jsem zvolila stejný jako je název knihy Zdeňka Matějčka. Zvolila jsem jej pro příznačnost. Zkusme si na tuto otázku odpovědět nejdříve laicky. Co dítě potřebuje ke svému vývoji? Potřebuje jíst, pít, potřebuje teplo, oblečení, plenky, kočárek, postýlku, elektronickou chůvičku, hlídač dechu... Když to všechno má, už nic nepotřebuje? Ale ano. Potřebuje přece ještě lásku.

Ano, každý člověk již od útlého dětství má kromě biologických také psychické potřeby, které jsou také vitální. Na základě nálezů u dětí v dětských domovech je definovali Josef Langmeier a Zdeněk Matějček v roce 1961. Definovali čtyři potřeby a Matějček k nim později přidal pátou.

Jsou to:

1. **Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů.**

Vnější podněty přicházejí zvenčí tak, že umožňují optimální aktivaci organismu. Člověk se ani nenudí ani není přetěžován.

2. **Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech**

Langmeier s Matějčkem nazvali tuto potřebu potřebou „smysluplného světa“. Naplnění této potřeby umožňuje, aby se z podnětů staly zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. Bez toho bychom se nic nenaučili, neměli bychom na čem stavět. Stále bychom začínali v bodě nula.

3. **Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů.**

Uspokojení této potřeby přináší dítěti pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní uspořádání jeho osobnosti.

4. **Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty.**

Uspokojení této potřeby je podmínkou zdravého vědomí vlastního já. Díky tomu si pak člověk může osvojit v životě užitečné společenské role a stanovit si hodnotné cíle pro svá snažení.

5. Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy

Tuto potřebu přidal později Matějček. Jak píše ve své knize „Co děti nejvíc potřebují“, převzal ji od dr. Jiřího Mrkvičky. Uspokojení této potřeby dává lidskému životu časové rozpětí, rozpětí mezi otevřeností a uzavřeností osudu, mezi nadějí a beznadějí, mezi životním rozletem a zoufalstvím.¹

Exkurs

Základní důvěra

Americký psycholog Erik Erikson rozděluje životní běh člověka na osm etap podle věku, kdy člověk získá buď pozitivní anebo negativní životní postoj. Pozitivní zvládnutí těchto etap je předpokladem pro zvládnutí dalších. První etapou je věk do jednoho roku, kdy člověk získá buď základní důvěru, nebo nedůvěru v okolní svět. Jak je velmi jasně popisováno například v již zmiňovaném filmu Děti bez lásky, dítě tuto důvěru získá, budou-li potřeby dítěte naplňovány včas, laskavě, dítě nebude ponecháno dlouho samo sobě hladové apod., bude se cítit příjemně. Kromě toho dítě potřebuje dostatek citových a smyslových podnětů. Získá-li dítě základní důvěru, bude mít touhu objevovat svět, budou ho zajímat nové věci apod. Pokud dítě tuto důvěru mít nebude, bude mít velký strach ze všeho neznámého, cizího, bude mít ke světu hlubokou nedůvěru. A takový strach, nedůvěra brání člověku, aby se učil novým dovednostem, aby poznával svět.

Z výše uvedeného vyplývá, že nejlépe lze vitální (životní) psychické potřeby uspokojit v rodině. Ve fungující rodině má dítě dostatek podnětů (rodiče s ním mluví, ukazují mu různé věci, dítě rodiče pozoruje třeba při práci, později se také zapojuje, společně si hrají, dítě si hraje také se sourozenci apod.). Protože prostředí v normálních rodinách je v postatě stálé, existuje zde určitý řád (o dítě se starají stále stejní rodiče, nestřídají se u něho různí vychovatelé) uspokojuje se i potřeba smysluplného světa. Rodiče mají dítě rádi, reagují na jeho potřeby (biologické i psychologické), jsou zde pro dítě, společným životem se dále upevňují citové vazby, jsou hluboce zainteresováni na osudu dítěte, je uspokojena potřeba jistoty ve vztazích. Dítě vyrůstající v rodině si postupně uvědomuje, že někam a k někomu patří, uvědomuje si, kdo je, čímž je naplněno uspokojení potřeby identity. Rodina společně něco prožívá, na něco se těší (na Vánoce, společnou letní dovolenou), členové zdravé rodiny si pomohou ve starostech apod. Naplňuje se potřeba otevřené budoucnosti.

¹ MATĚJČEK Z., *Co děti nejvíc potřebují*, 3. vydání, Portál 2003, ISBN 80-7178-853-8., kapitola Žití v čase, str. 37 - 38

Podmínkou pro dobré fungování rodiny ale není v první řadě biologické rodičovství nýbrž to, zda rodiče děti přijali za své (psychologické rodičovství).² Základní psychické potřeby mohou být tedy docela dobře naplňovány i v rodině náhradní.

V některých případech vážné důvody zabrání tomu, aby se biologičtí rodiče starali o své děti. Jaký je osud dítěte v takovém případě? Lidské mládě je zcela závislé na péči dospělých – nedokáže před nebezpečím utéct ani se schovat, nedokáže se samo dostat k potravě.³ Řeší takové případy lidská společnost dejme tomu až posledních sto nebo dvě stě let nebo déle? M. Červinková – Riegrová píše v roce 1894: ... „*péče o opuštěné děti jest jedním z nejstarších odvětví dobročinnosti*“,“⁴

V následujících kapitolách se budeme zabývat formami péče o opuštěné děti, především osvojením a zvláště pěstounskou péčí, a také nahlédneme do historie, neboť současná podoba (nebo spíše podoby) péče o opuštěné děti, jsou samozřejmě do jisté míry determinovány situací péče o opuštěné děti v minulosti nedávné i vzdálenější.

Pokud se biologičtí rodiče o dítě z nejrůznějších důvodů nemohou nebo nechtějí starat (konečné rozhodnutí může dnes matka učinit až po uplynutí šestinedělí), je potřeba jejich péči nahradit (odtud náhradní péče o dítě). Dítě vyrůstá buď v kojeneckém ústavu a dětském domově, anebo v náhradní rodině (náhradní rodinná péče).

² srv. MATĚJČEK Z. *Výbor z díla*, Praha, Karolinum 2005, kapitola O rodině a dětech, str. 363, ISBN 80-246-1056.

³ srv. MATĚJČEK Z., *Co děti nejvíc potřebují*, 3. vydání, Portál, Praha 2003, str. 10, ISBN 80-7178-853-8: Bernard Hassenstein z Freiburgu: významný představitel biologie chování, rozděluje mláďata savců do tří skupin podle způsobu, jakým reagují na nebezpečí. *Běhavce* hned po narození můžou utéct, *hnízdoši* se dovedou přikrčit v hnízdě, aby je nebylo vidět, a člověk je *míšenec*. Musí počkat, až jej někdo do bezpečí odnese, ale umí k sobě přitáhnout pozornost, umí se *vztahovat*.

⁴ MATĚJČEK Z. *K historii osvojení* in MATĚJČEK Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, Praha, Portál 1999, str. 17, ISBN 80-7178-304-8.

1. Exkurs

Matka, která se vzdává svého dítěte

Důvody, proč se žena dítěte vzdává, mohou být různé, vždy se jedná o pro ni náročnou sociální nebo ekonomickou situaci nebo kombinaci obojího. Přístup sociálních pracovníků, personálu porodnice k takové ženě by měl být ohleduplný se snahou porozumět její těžké situaci.

Matka, která se chce po porodu podepsat souhlas s osvojením, může své rozhodnutí oznámit už v poradně pro těhotné, kam dochází (pokud do poradny chodí). Je to zaznamenáno do její zdravotní dokumentace, která jde s matkou k porodu. Po porodu se dítě matce neukazuje, nesděluje se jí ani pohlaví dítěte. O zdravotním stavu dítěte je matka informována pouze v případě, že na tom trvá. Matka není s ostatními matkami na oddělení šestinedělek, ihned po porodu je převezena na gynekologické oddělení.

Pokud matka nechodila do poradny před porodem a své rozhodnutí oznámí až při porodu, ošetřující personál tuto skutečnost výrazně zapíše do zdravotní dokumentace matky.

Na gynekologickém oddělení navštíví matku sociální pracovnice, která by s ní bez jakéhokoliv nátlaku měla probrat důvody, které vedly k rozhodnutí dát dítě do osvojení. Definitivní souhlas může matka (a také otec, je-li znám a je-li zákonným zástupcem dítěte) podepsat až po uplynutí šestinedělí. I v takovém případě dává matka dítěti jméno, kromě případu, že jméno dát nechce.

Pokud sociální pracovnice zjistí, že matka o dítě stojí, ale je ve velice těžké sociální nebo ekonomické situaci (nemá peníze, nemá bydlení, je osamělá apod.), probere s ní možnosti pomoci v případě, že by se rozhodla dítě si nechat. Matka může s dítětem jít do kojeneckého ústavu, kde s ním může zůstat po dobu tří měsíců nebo po celou dobu, kdy dítě kojí. Existuje také síť azylových domů pro matky s malými dětmi.⁵ Je také možné, aby dítě bylo převezeno do kojeneckého ústavu samo a matka si zatím řešila svou svízelnou situaci a teprve později převzala dítě do své péče. Matce by ale zároveň mělo být sděleno, že pro dítě není dobré, aby zůstávalo dlouho v kojeneckém ústavu a že je tedy žádoucí, aby se snažila situaci vyřešit ve prospěch dítěte co nejdříve a nejodpovědněji.

Pokud se matka definitivně rozhodne pro podepsání souhlasu s osvojením (souhlas je možné podle zákona o rodině ve znění pozdějších předpisů odvolat do doby než je dítě

⁵ například na internetových stránkách Hnutí pro život www.prolife.cz je poměrně velké množství kontaktů na tyto azylové domy. Pomoc matkám a těhotným ženám a dívkám v nouzi nabízí také sdružení Ochrana nenarozeného života. Kromě poradenství nabízí také materiální výpomoc (výbavička, kočárek, postýlka); www.dis.cz/sonz, cit. 5. 3. 2007

umístěno do předadopční péče budoucích osvojitelů), je dítě zpravidla nejprve umístěno v kojeneckém ústavu a teprve potom – jsou-li mu nalezeni vhodní náhradní rodiče podle zákona o sociálně právní ochraně dětí č.359/1999 Sb. (části tohoto zákona týkající se náhradní rodinné péče naleznete v příloze č. 1) a jeho novely č.134/2006 Sb. (části tohoto zákona týkající se náhradní rodinné péče naleznete v příloze č. 2) a zákona o rodině č. 94/1963 Sb. (části tohoto zákona týkající se náhradní rodinné péče naleznete v příloze č. 3) – může být umístěno do předadopční péče budoucích osvojitelů.⁶

V některých krajích je možné (Praha), že dítě může jít hned z porodnice do předadopční péče budoucích osvojitelů, není umístěno v kojeneckém ústavu. Zajímalo mě, jaká je praxe v Pardubickém kraji, kde bydlím. Zaslala jsem 14. 2. 2007 email s otázkou po praxi v případě, že se matka dítěte vzdává, do porodnice v Chrudimi, Litomyšli, Pardubicích, Svitavách a Ústí nad Orlicí. Odpověď přišla pouze z porodnice v Litomyšli dne 19. 2. 2007, a sice že dítě, které chce dát matka do osvojení, předává porodnice do kojeneckého ústavu ve Svitavách zhruba 7. den po narození. V hlavních televizních novinách (vysílací čas od 19.30) na TV Nova byla dne 5. 3. 2007 vysílána zpráva o nalezeném dítěti. Zpravodajský šot končil informací, že dítě půjde nejprve do kojeneckého ústavu.

Situaci, kdy jde dítě přímo z porodnice do předadopční péče budoucích osvojitelů, novela zákona o sociálně právní ochraně dětí připouští. *Zdravotnické zařízení je povinno neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, že matka po narození dítě opustila a zanechala je ve zdravotnickém zařízení. Každý, kdo se souhlasem rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a bez rozhodnutí příslušného orgánu převezme dítě do své péče a úmyslem přijmout dítě do své trvalé péče, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.*⁷ Vidíme, že novela zákona o SPOD připouští možnost, aby dítě šlo do náhradní rodiny hned z porodnice. Je ovšem otázkou, nakolik je tato možnost v praxi využívána (domnívám se vzhledem k výše uvedeným případům, že spíše výjimečně) a nakolik současná praxe toto umožňuje.

Dle mého názoru je žena, která své dítě donosí a po zralé úvaze se ho vzdá, aby dítě, o které se ona starat nemůže, mohlo přijít co nejdříve do osvojení, mnohem odpovědnější než žena, která se rozhodne řešit nechtěné těhotenství potratem. Ovšem taková žena se zpravidla nepotká s pochopením u svých rodinných příslušníků a známých, kdežto potrat je považován za běžné řešení situace nechtěného těhotenství.

⁶ srv. SEVEROVÁ J. *Matky, které se vzdávají svého dítěte* in MATĚJČEK Z. a kol. Náhradní rodinná péče, Praha, Portál 1999, str. 128 – 131, ISBN 80-7178-304-8.

⁷ zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí § 19 odst. 1; zákon č. 134/2006 (novela zákona o SPOD č. 359/1999) § 10 odst. 1 a 2; zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 69 odst. 1

2. Exkurs

Vybrané aspekty sociální práce s problematickou rodinou a dítětem, které se ocitá mimo vlastní rodinu

1) Sociální práce s problematickou rodinou

Zjistí-li sociální pracovnice problém v oblasti péče o děti v rodině, jedním z prvních kroků bývá návštěva rodiny a zjištění situace. Rodičům doporučí, aby nedostatek odstranili (například, pokud je zima a v bytě se netopí, rodiče mají topení zajistit). Sociálním pracovníkům bývá vytýkáno, že s vlastní rodinou dítěte málo pracují, málo se snaží rodinu tzv. „sanovat“, málo rodině pomáhají, aby dítě mohlo ve vlastní rodině zůstat⁸, a situaci řeší odebráním dítěte z péče rodičů. Vzpomínám na případ, který ale znám pouze z vyprávění: *rodina se ne vlastní vinou dostala do těžké ekonomické situace a také přišla o bydlení. Známi jim nabídli zdarma zapůjčení chaty, kde nebylo takové vybavení jako v běžných bytech (byl tam suchý záchod apod.), ale rodiče se o děti vzorně starali, denně je ráno vodili na vzdálenější autobusovou zastávku, odkud děti dojížděly do školy, a děti jinak měli vše, co potřebovali k životu. Výsledek? Měli jim být odebrány děti do dětského domova. Tento příběh mi vyprávěla učitelka základní školy a již přesně nevím, jak to celé skončilo.*

Požádala jsem o rozhovor zkušenou sociální pracovnici, vedoucí sociálně-právního odboru na městském úřadě s rozšířenou působností. Tyto výtky považuje v 99% případů za nepravdivé. Vyprávěla mi, jakým způsobem rodinám pomáhají: nějakou dobu chodily pracovnice do rodin a učily matky vařit, pomáhají s nákupy, aby rodiče pochopili, že za peníze, které mají k dispozici, nemohou dětem nakoupit čokoládu, bonbóny a limonádu, ale pořádné jídlo, zajistí povlečení na postele, které spíš připomínají pelechy...Uvedla, že k odebrání dítěte z rodiny se pracovnice uchýlí až tehdy, kdy je dítě skutečně přímo ohroženo, a uvedla, že vydrží hodně: *„Když v bytě není třeskatá zima, dítě nechodí téměř nahé, je tam k dispozici něco k jídlu, a když to tam „nesmrdí tak, že se člověku dělá špatně, bereme to tak, že je docela uklizeno“, je to ještě dobré. Stačí, když je v bytě něco k jídlu, dítě má na sobě*

⁸ BAJER, P., *V posouzení životní situace dítěte se upřednostňují materiální podmínky před hodnotou rodiny*, rozhovor s Hanou Ševčíkovou z občanského sdružení Vzájemné soužití, in časopis Sociální práce, Asociace vzdělavatelů v sociální práci, Brno, str. 3 – 5, 1/2006, ISSN 1213-6204

BAJER, P. *MPSV připravuje metodiku řešení sporných kauz za účasti všech zainteresovaných stran*, rozhovor s Mgr. Michaelou Marksovou, ředitelkou odboru rodinné politiky a sociální práce na MPSV, in časopis Sociální práce, Asociace vzdělavatelů v sociální práci, Brno, str. 13, 1/2006, ISSN 1213-6204

aspoň nějaké tepláky, není tam zima a je tam světlo. Takové věci, zda je oblečení srovnané ve skříni do komínku, vůbec neřešíme, protože je nám jasné, že v rodinách našich klientů žehlička neexistuje a oblečení je hromada, ze které se občas něco vytáhne“.

Sanace biologické rodiny, aby dítě mohlo v rodině zůstat nebo se do ní mohlo co nejdříve vrátit? *„Ale takovou práci nemohou dělat sociální pracovníci, protože takové rodiny by potřebovaly osobního asistenta, který by s rodinou pracoval stále a v podstatě každý den. Když totiž některé naše klienty stále „kontrolujeme a hlídáme“, tak to docela jde a nějak se o děti starají. Jakmile se mají starat o děti samostatně, hned je problém“.*

Přemýšlím nad tím, jak vlastně mají sociální pracovníci rodinu sanovat. Pokud je například otec alkoholik, matka po smrti, co mají sociální pracovníci udělat pro, aby děti mohly zůstat s otcem, který pije, nechce se jít léčit a není schopen se postarat ani o sebe natož o děti? Co má dělat taková sociální pracovníce, která dostane za úkol připravit na péči o vlastní děti otce, kterému jeho tři dcery byly odebrány pro to, že dvě starší děvčata sexuálně zneužíval, a soud vážně uvažuje o svěřením děvčat zpět do péče otce? Sociální pracovníce uvedla, že za celá léta své praxe se nikdy nepotkala s tím, že by se poměry v problematické rodině upravily natolik, že by se dítě mohlo vrátit trvale do rodiny. Nicméně nepopřela, že i problematičtí biologičtí rodiče své děti zpravidla rádi: *„Oni je milujou. Ale starat se o ně neumějí“.*

Současná moderní sociální práce klade velký důraz na sanaci problematických rodin, aby dítě nemuselo biologickou rodinu vůbec opustit nebo se do ní mohlo co nejdříve vrátit. Ale často to dopadne tak, že dítě projde kolotočem návratů do biologické rodiny a zpět do ústavní péče a je úspěchem, když se podaří rodinu sanovat natolik, že se tam může dítě vracet alespoň na víkendy a prázdniny.

2) Sociální práce v oblasti pěstounské péče

V povědomí veřejnosti stále ještě splývá osvojení a pěstounská péče. Pěstouni vnitřně odmítají spolupráci s biologickou rodinou. To je problém, protože rodiče dětí, které jsou v pěstounské péči, se o své děti zajímají, chtějí se s nimi setkávat, chtějí jim dávat dárky a jsou schopni dojíždět i poměrně daleko. Pěstouni si často neuvědomují, že mohou o dítěti rozhodovat pouze v běžných věcech. Podle odhadu již jmenované sociální pracovníce jsou ochotné spolupracovat s biologickou rodinou zhruba jedna až dvě pěstounské rodiny z deseti.

Situace ale má i jinou stránku. Děti si často odnášejí z biologických rodin velká traumata a trvá dlouho, než se obnoví jejich důvěra k dospělým. Setkávání s biologickými rodiči zanechává často negativní následky, jak vyprávějí někteří pěstouni: *„Když se Honzík setkal se*

svou biologickou matkou, týden se potom počůrával“. Během setkání, která jsou upravena soudem, dochází často také k tomu, že biologičtí rodiče mluví o pěstunech před dítětem špatně. Biologičtí rodiče tím, že nedají souhlas k osvojení, deklarují svůj zájem děti vychovávat, ale prakticky to nedělají. Jiná situace nastává například v případě, kdy je dítě již starší a z dobře fungující biologické rodiny muselo odejít následkem onemocnění nebo úmrtí rodičů. V takovém případě je kontakt s biologickými rodiči či dalšími příbuznými žádoucí a zcela na místě.

V určitém věku (nejčastěji dospívání) se u dětí v pěstounské péči objeví touha poznat biologické rodiče, pokud je neznají. Zkušenost sociálních pracovníků je taková, že dítě je biologickou rodinou s radostí přijato, dokud má peníze (dětmi, které žijí v pěstounské péči pěstouni často spoří peníze, stejné je to v ústavech). Když peníze dojdou, dítě se vrací zpět k pěstounské rodině nebo přejímá životní styl biologické rodiny a stává se také klientem sociálních pracovníků.

Péče o opuštěné děti v České republice patří pod pět resortů: ministerstvo práce a sociálních věcí, školství a tělovýchovy, zdravotnictví, ministerstva vnitra a spravedlnosti, dále pod kraje a obce. Systém této péče je u nás poměrně roztříštěný což Zpráva o vývoji práv dětí v ČR uvádí jako jeden z výrazných problémů.⁹ Jak dále tato zpráva uvádí, počet dětí, které má Česká republika v ústavech, je stále velmi vysoký. Počet dětí do tří let v evropských ústavech je v této zprávě uveden následující: Česká republika: na 10.000 dětí je 60 dětí v ústavu, Velká Británie 1 dítě, Norsko 2 děti a Rakousko 3. Slovinsko a Island nemají žádné dítě do tří let v ústavu na 10.000 dětí v populaci.

Zpráva uvádí, že náhradní ústavní péče je stále převažujícím způsobem péče o dítě, které nemůže vyrůstat ve vlastní rodině a práce s rodinou, aby se mohlo dítě co nejdříve vrátit zpět domů, je nedostatečná. Do ústavů jsou často umísťovány děti z rodin, kde byly týrány nebo zanedbávány.

⁹ srv. DOHNALOVÁ R. a kol. *Zpráva o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003 – 2005*; stav platný k 31. 1. 2005, dostupné na http://www.llp.cz/subdomains/cz/index.php?option=com_pressreleases&secid=24&catid=27&Itemid=117, umístěno 2. 6. 2006, cit. 7. 3. 2007

3. Exkurs

Sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně právní ochranu dětí upravuje zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. Sociálně-právní ochrana dětí je ochrana *práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.*

Zákon o sociálně právní ochraně dětí upravuje podmínky pro poskytování této ochrany a její základní zásady. Sociálně-právní ochranu dětí poskytují krajské úřady, obce v přenesené působnosti, ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně. Sociálně právní ochranu dětí mohou dále zajišťovat obce v samostatné působnosti a další právnické nebo fyzické osoby, pokud jsou výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny.

Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte. Zákon upravuje opatření na ochranu dětí, vyjmenovává, kdo může sociálně-právní ochranu poskytovat. V oblasti náhradní rodinné péče upravuje především povinnosti orgánů při zprostředkování osvojení a pěstounské péče, a také povinnosti ústavních zařízení při ústavní a ochranné výchovy z hlediska sociálně-právní ochrany dětí. Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí je zákon č. 134/2006 Sb., kterým se mění zákon č.359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

2. Náhradní péče o opuštěné děti

2. 1. Kojenecké ústavy a dětské domovy

Proč začínám právě péčí ústavní? Proto, že nejvíce opuštěných dětí u nás je v ústavní péči, proto, že dítě, které matka zanechá v porodnici, putuje nejčastěji do kojeneckého ústavu. Jsem si téměř jistá tím, že pokud bych většímu množství respondentů položila otázku: Jak se naše společnost stará o opuštěné děti, nejčastěji by na předních místech byl jmenován poukaz na ústavní péči. Jak jsem již v úvodu předeslala, začneme historií.

2. 1. 1. Historie

Ústavní péče o opuštěné děti má své počátky v zakládání útulků pro opuštěné děti, sirotčinců a nalezinců. *První zprávy o útulku pro opuštěné děti jsou z Konstantinopole z roku 335. První nalezinec byl zřízen v Miláně v roce 787, ale již dříve byly v některých kostelech instalovány zvláštní nádoby, do kterých matky mohly odkládat své děti v naději, že se jich ujmou dobří lidé. V roce 1198 zřídil papež Inocenc III. v Římě nalezinec vybavený tzv. tornem, což byla schránka zabudovaná do zdi kláštera tak, aby se otočením dostalo dítě dovnitř. Nemanželské matky tak mohly odkládat své děti tajně, v noci, nepoznány.*¹⁰ Útulky, sirotčince a nalezince jsou ve středověku a novověku především záležitostí církve.

Např. v roce 1638 založil sv. Vincenc de Paul v Paříži nalezinec. Zakladatelé nalezinců chtěli děti zachránit před smrtí, obchodováním s nimi a zneužíváním všeho druhu (např. záměrným mrzačením a využitím pro žebrání). Opuštěné děti byly využívány jako levná pracovní síla, živořily z milodarů a často vyrostly v žebráky a zločince.

V době osvícenství se již v péči o opuštěné děti angažuje stát. Je to pochopitelné vzhledem k vládnoucí ideologii, která řadí na první místo rozum a v církvi spatřovala autoritu, které se člověk musí zbavit. V roce 1784 byl založen vídeňský nalezinec, roku 1789 pražský. Císař Josef II. se stal patronem pražského nalezince. Císař Napoleon nařídil vybudování nalezinců s tornem ve všech částech jeho říše. V době osvícenství také přichází výrazně ke slovu myšlenka lidských práv. Deklarace práv člověka byla nejprve formulována ve státech vznikající severoamerické unie a prostřednictvím francouzské revoluce přenesena na evropský kontinent. Deklarace nezávislosti říká: „*Považujeme za zřejmé tyto pravdy: všichni lidé byli stvořeni rovnými, jsou obdařeni od Stvořitele určitými nezcizitelnými právy, mezi*

¹⁰ srv. MATĚJČEK Z. *K historii osvojení* in MATĚJČEK Z. a kol. Náhradní rodinná péče, Praha, Portál 1999, str. 17, ISBN 80-7178-304-8.

*nimiž je právo na život, na svobodu a na vyhledávání štěstí. Vlády jsou utvářeny proto, aby zajišťovaly tato práva, a jejich spravedlivá moc pochází ze souhlasu těch, jimž vládne...*¹¹

Nově vznikající sirotčince již nemají za cíl pouze záchranu před časnou smrtí, ale také řádnou výchovu, která byla ovlivněna myšlenkami J. J. Rousseau a J. H. Pestalozziho.¹² Tyto sirotčince jsou již pokrokovější formou péče o opuštěné děti než nalezince. *Nalezince sice zachraňovaly před časnou smrtí, nikoli však před smrtelným nebezpečím pozdějším, jež přinášely infekční nemoci, nedostatek hygieny a ovšem i psychické strádání (psychická deprivace). Úmrtnost byla hrozivá. V Benátkách v roce 1678 z 2000 dětí přijatých do nalezince jich do deseti let zůstalo naživu jen sedm. V londýnském nalezinci mělo jen každé šesté dítě naději, že se dožije šesti let. A. Peiper (1958) přebírá se starší práce Pfeifferovy (1877) tabulku o úmrtnosti dětí v nalezincích velkých evropských měst – pohybuje se nejčastěji mezi 60 a 80 %. Pražský nalezinec vykazoval úmrtnost kolem 70 %. V první čtvrtině 19. století se ve velkých evropských městech počet dětí přicházejících do nalezinců na 100 porodů pohyboval vesměs nad 20 %, v tehdejší Petrohradě je zaznamenáno dokonce 45 % (viz Matějček, Langmeier, 1981).*¹³ Pražský nalezince přijímal asi 3000 dětí ročně. Pokud bylo dítě zdravé, mohlo zůstat s matkou v nalezinci 8 dní. Potom se dítěte ujala placená pěstounka, která byla i kojnou dítěte. Jen výjimečně zde dítě zůstalo několik měsíců. Provozovatelé věděli, že jedinou záchranou pro dítě je dostat ho co nejdříve do rodiny.

V době první republiky se rozvíjejí vědy jako psychologie, pedagogika, dětské lékařství, a začíná se klást důraz na blaho dítěte. Po druhé světové válce byla u nás výrazně preferována kolektivní výchova před rodinnou.

Rodině jako vlastnímu místu k výchově dětí se věnuje až zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, § 32, odst. 1. (viz.příloha č. 3) V rozhovoru s Václavem Moravcem pro rádio BBC¹⁴ řekl Zdeněk Matějček, že k vydání nového zákona o rodině přispěl především tlak dětských lékařů, ředitelů dětských domovů, Marie Damborské, primářky kojeneckého ústavu v Luhačovicích, o jehož vznik se zasloužila (Damborská se věnovala studiu dětské

¹¹ ŠRAJER J. *Lidská důstojnost ZS 03/04*, výběr studijních textů, dostupné na http://www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/etika/index.php, cit. 10. 3. 2007

¹² Rousseau (1712 – 1778) byl francouzský osvícenský filozof a pedagog. Byl proti jednoznačnému nadsazování úlohy rozumu a zohledňoval cit a srdce. Je mu přisuzována myšlenka „návrat k přírodě“. Vyzvedl úlohu dětství ve vývoji člověka. Ve výchově prosazoval ponechání volnosti „přirozenému“ vývoji člověka. Pestalozzi (1746 – 1827) byl švýcarský pedagog. Byl ovlivněn myšlenkami Rousseaua. Ve výchově kladl důraz na přirozený vývoj lidských schopností; převzato z: Kolektiv autorů, *Filozofický slovník*, Nakladatelství Olomouc 1998, ISBN 80-7182-064-4

¹³ MATĚJČEK Z. *K historii osvojení* in MATĚJČEK Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, Praha, Portál 1999, str. 18 - 19, ISBN 80-7178-304-8.

¹⁴ Rozhovor poskytl Matějček několik měsíců před svou smrtí pro stanici BBC, moderoval Václav Moravec, publikován byl 28. 10. 2004. Dostupné na www.bbc.co.uk/czech/interview/story/2004; datum 28. 10. 2004. (archiv rozhovorů české sekce BBC). Dostupné také na www.infobar.cz/osobnosti/matejcek; obojí cit. 3. 3. 2007

psychologie, neurologie, sociologie).¹⁵ Na tento tlak reagoval podle slov Matějčka ve výše uvedeném rozhovoru stát legislativně právě zákonem o rodině z r. 1963 (v platnost vstoupil v roce 1964). Zákon opět postavil rodinu na první místo mezi výchovnými institucemi, což bylo ve srovnání s tehdejší legislativou ostatních socialistických zemí zcela unikátní. Byl to průlom vzhledem k předchozí propagaci a upřednostňování kolektivní výchovy (od roku 1950)¹⁶ ve státních zařízeních před výchovou v rodině.

Poznatky o psychické deprivaci v dětství (Matějček, Langmeier), kterými se budeme věnovat ještě podrobněji dále, se rozšířily celosvětově a výrazně napomohly k rozvoji různých forem náhradní rodinné péče.

2. 1. 2. Současnost v České republice

Právní úpravu ústavní výchovy najdeme v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí a jeho novele, zákon č. 134/2006 Sb.¹⁷.

Současné rozdělení ústavních zařízení pro péči o opuštěné děti je v hrubých rysech následující: nejmenší děti (po narození do jednoho roku a potom do tří až pěti let věku) jsou v případech ústavní výchovy umístěny do kojeneckých ústavů a domovů pro nejmenší děti. Do takových zařízení může být přijata s dítětem i matka např. v případě, kdy o dítě stojí, chce se o něj starat a vychovávat ho, ale je v situaci, kdy mu nemůže sama zajistit potřebnou péči (tíživá ekonomická situace apod.). Takové umístění bývá krátkodobé do doby, než si matka zajistí vše potřebné, aby mohla o dítě pečovat. Jedním z takových domovů je např. Dětské centrum Veská u Pardubic (jedná se o zvláštní zdravotnické zařízení pro ohrožené a handicapované děti s kapacitou 60 lůžek), které jsem měla možnost navštívit. Tato zařízení patří pod ministerstvo zdravotnictví.

Pro starší děti jsou dětské domovy různých typů, které patří do resortu ministerstva školství. Nejčastěji jde o dětský domov rodinného nebo internátního typu. Dětské domovy mohou spravovat různí zřizovatelé: buď přímo MŠMT, nebo obec, kraj, církev, popřípadě mohou být i soukromé.

Zvláštním případem je postižené dítě nebo dítě s výchovnými problémy, kterému rodina není schopna zajistit potřebou péči a výchovu. Takové děti mohou být umístěny do ústavů, které jim zajistí nutnou péči (ústavy sociální péče, dětské diagnostické ústavy, dětské

¹⁵ Dr. Damborská se narodila 16. 8. 1913 a zemřela v květnu 1991, informace dostupné na www.kfbz.cz/kalendarium_03.htm; cit. 4. 3. 2007

¹⁶ *Občanský zákoník z roku 1950*, o rodině zde není ani zmínka, www.mvcr.cz/sbirka/1950/sb60-50.pdf, cit. 4. 3. 2007

¹⁷ zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, § 28 odst. 1 – 7 a § 30, zákon č. 134/2006 Sb. čl. 1 odst. 63 - 65

výchovné ústavy apod.).¹⁸ Ministerstvem, které tato zařízení pro děti spravuje, je ministerstvo práce a sociálních věcí.

Podívejme se nyní na vývoj počtů dětí v ústavní péči v letech 1999 – 2005. Zařadila jsem pouze tabulky s počty dětí v kojeneckých ústavech a dětských domovech, další ústavy jsem vynechala. Ne proto, že by se jednalo o nedůležité údaje, ale proto, že nejsou hlavním předmětem zájmu této práce.

Počty dětí v kojeneckých ústavech a dětských domovech od roku 1999 do roku 2005

* = údaje dosud nejsou k dispozici

' = údaje se nepodařilo dohledat

19

KOJENECKÉ ÚST. A DD PRO DĚTI DO 3L.	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Počet dětí přijatých během roku	3277	3369	3195	2778	2650	2202
Počet dětí žijících v těchto zařiz. K 31.12.	1741	1736	1714	1805	1724	1711

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
2277	2102	2171	1923	1842	1867	1845	1905	1871	1847
1760	1733	1866	1704	1723	1655	1630	1624	1570	1565

Počty dětí přijatých do kojeneckých ústavů se ve sledovaném časovém období výrazně snižují, počet dětí se snížil během těchto 15 let o 44% (po zaokrouhlení). Domnívám se, že toto snížení je způsobeno především poklesem porodnosti²⁰. Například umělými potraty tento vývoj způsoben není, protože ve sledovaném období jejich počet také rapidně klesá. Ve sledovaném období také vzrostl počet dětí v náhradní rodinné péči. U osvojení není tento nárůst tak výrazný, daleko výraznější je u pěstounské péče, jak uvidíme dále. Ve spojení s údaji o kojeneckých ústavech z toho vyplývá, že do pěstounské péče je umísťováno stále více dětí ve věku do tří let.

¹⁸ srv. BUBLEOVÁ V., KOVAŘÍK J. *Organizace náhradní rodinné péče*, in Matějček Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, Praha Portál 1999, str. 39 – 41, ISBN 80-7178-304-8.

¹⁹ ZMEŠKALOVÁ R., *Re: Statistika*, osobní elektronická pošta, Message to: Středisko náhradní rodinné péče 14. 2. 2007 (cit. 21. 2. 2007)

²⁰ Podle studie Rady Evropy, která zpracovává údaje za rok 2002, se ČR v tomto časovém úseku umístila na předposledním místě na světě v porodnosti. Podle těchto údajů připadá statisticky na jednu Češku 1, 17 dítěte. Převzato z http://www.novinky.cz/zena/zdrav/cr-ma-druhou-nejnizsi-porodnost-na-svete_32737_3g8vo.html cit. 25. 6. 2007.

Novější údaje uvádějí, že v roce 2005 byla v ČR nejvyšší porodnost za posledních 10 let. Je tomu tak především proto, že silné ročníky ze 70. let mají první děti. Domnívám se, že to je také důvod, proč počty dětí v kojeneckých ústavech od roku 2005 nestoupají. Lidé mají děti již ve věku, kdy jsou ekonomicky zajištěni, již si vybudovali kariéru, cestovali apod., a zřejmě již v této době po dítěti touží. Nicméně statisticky stále připadá pouze 10 dětí na 13 rodiček. <http://www.christnet.cz/magazin/zprava.asp?zprava=10812> cit. 25. 6. 2007

DĚTSKÉ DOMOVY (počty dětí v DD)	1990	1991	1992	1993	1994	1995
rodinného typu				1267		
internátního typu				2117		
CELKEM	3036	3014	3136	3384	3707	3849

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	939	1141	1361	1381	1576	1673	1811		
	3179	3002	2936	3243	3058	2921	2801		
4107	4134	4134	4301	4624	4634	4594	4612	4867	4869

Počty dětí v dětských domovech naopak rostou. Některé roky údaje uvádějí odděleně dětské domovy internátního a rodinného typu. Zde vidíme, že v dětských domovech internátního typu je vždy více dětí, v některých letech je rozdíl velmi výrazný. Domnívám se, že nárůst je způsoben tím, že pokud se nepodaří umístit dítě do náhradní rodiny co nejdříve, tedy alespoň ve věku do tří let, je později velmi těžké jej umístit do některého typu náhradní rodinné péče.

Ústavní péče o opuštěné dítě je stále v povědomí veřejnosti nejtypičtější formou péče o takové dítě. Je ale formou nevhodnější? Josef Langmeier a Zdeněk Matějček definovali v českých zemích právě na základě vyšetřování dětí v ústavní péči poškození známé jako psychická deprivace v dětství.

2.1.3 Psychická deprivace v dětství

*„Dítě v útlém věku má být vychovááno v ovzduší citové vřelosti a má být připoutáno k matce (nebo k náhradní mateřské osobě) intimním a trvalým afektivním svazkem, který je **pro oba zdrojem uspokojení a radosti**. Situace, v níž dítě strádá nedostatkem takového afektivního pouta, vede k řadě poruch duševního zdraví, které podle stupně a trvalosti takové deprivace, jsou různě těžké a popřípadě nenapravitelné.“²¹*

„Vždyť ze samoty v raném dětství se rodí netečnost a nepřátelství. A z nepřátelství zase jen samota, ve které nikdo nebydlí, nikdo neříká: tady jsem doma.“²²

²¹ BOWLBY J. *Mateřská péče duševní zdraví* in LANGMEIER J. MATĚJČEK Z., *Psychická deprivace v dětství*, 1. vydání, SPN 1963, str. 11

²² Film *Děti bez lásky*, režie K. Goldberger, Krátký film a. s., rok výroby: 1963

Koncepce psychické deprivace měla nesporný význam pro praxi, v některých zemích vedla k velkému rozmachu náhradní rodinné péče. Psychickou deprivací se zabývaly již některé zahraniční poválečné výzkumy (např. J. Bowlby, R. A. Spitz, W. Goldfarb). Jedná se o klasické studie o psychické deprivaci ze 40. – 50. let, kde se většinou poukazuje na to, že děti, které se vyvíjejí v prostředí ochuzeném o některé významné podněty, zvláště citové, vykazují specifické odchylky ve vývoji intelektovém i charakterovém. Prognóza je pokládána za nepříznivou, poškození má jednotný ráz a týká se prakticky všech dětí. Novější studie potom ukázaly, že deprivací poškození není zdaleka tak jednotné, a náprava je možná.²³

Koncepce psychické deprivace u nás vznikla na základě vyšetřování dětí z dětských domovů (toto vyšetřování prováděli především pracovníci pražského Sociodiagnostického ústavu – SDÚ). Byl to např. Oldřich Říha (vedoucí SDÚ), lékař, sociální pracovník a psycholog.²⁴ Nejvýznamnějšími postavami v historii výzkumu psychické deprivace v českých zemích (a nejenom českých, jejich dílo je světového významu) byli bezesporu Josef Langmeier a Zdeněk Matějček, autoři knihy *Psychická deprivace v dětství*, která vyšla česky třikrát, v letech 1963, 1968, 1974. Zdeněk Matějček v rozhovoru českou sekci BBC z 24. 5. 2004²⁵ mluvil o počátcích koncepce psychické deprivace v dětství:

*Tyto výzkumy „celkem shodně ukazovaly, že je řada lidí, jak dospělých tak dětí, kteří mají nápadnosti v chování a že v životní historii těchto dětí je jedno společné; vyrůstaly v nějakých nepříznivých podmínkách v časném dětství: buď bez citových vztahů, bez rodiny, v ústavech třeba a nebo v rodinách, kde ovšem rodiče tu funkci neplnili. A pak se ukázalo (vlastně k překvapení těch psychologů, kteří to sledovali), že sebelepší hygienická péče, dohled lékařský, organizační opatření, technická vybavení vlastně nic nestačí, nepomohou, když dítě nemůže navázat k nikomu opravdu trvalý citový vztah“.*²⁶

Poprvé přednášel, jak je uvedeno v rozhovoru, u nás o psychické deprivaci Josef Langmeier dětským lékařům na pediatrickém sjezdu, který se konal v roce 1961 v Bratislavě. Matějček jeho slova dokazoval na nálezech z vyšetřování dětí v dětských domovech (především DD pro děti od 1 do 3 let v Mladé Boleslavi, kde Matějček prováděl opakovaně pravidelná vyšetření všech dětí).²⁷ Ukázalo se, že děti z dětských domovů se opoždějí ve vývoji a opoždějí se nerovnoměrně. Různé mentální funkce byly různě zasaženy. Nejvíce zasaženy byly ty funkce, jejichž vývoj nejvíce závisí na citových vztazích, interakci mezi

²³ MATĚJČEK Z. *Typy deprivované osobnosti dítěte a indikace pro adopci*, Československá pediatrie, 23/7, 1968, s. 644 – 646; in MATĚJČEK Z. Výbor z díla, Karolinum 2005, str. 185, ISBN 80-246-1056-6

²⁴ srv. LANGMEIER J. a MATĚJČEK Z. *Psychická deprivace v dětství*, 1. vydání, SPN 1963, str. 7

²⁵ rozhovor Z Matějčka pro stanici BBC s datem 24. 5. 2004, dostupné na www.bbc.co.uk/interview/story/2004

²⁶ Film *Děti bez lásky*, režie K. Goldberger, Krátký film a. s., rok výroby: 1963

²⁷ V rozhovoru pro BBC z 24. 5. 2004 Matějček uvádí, že vyšetřil během svého profesního života asi 40.000 pacientů

lidmi. Těmito funkcemi jsou **řeč a sociální chování**. Podle slov Matějčka např. řeč byla opožděna více než o polovinu věku dítěte, což by v jazyku dnešní psychologie ukazovalo na středně těžkou mentální retardaci. Že o retardaci nejde, prozradilo to, že některé děti se s tímto zpožděním vyrovnaly, jiné ne, některé lépe, některé hůře.

V rozhovoru pro BBC z 24. 5. Zdeněk Matějček řekl, že míra neukojení potřeb nebyla všude stejná. Nejvíce byla postižena potřeba *vztahů k prvotním vychovatelům* a potřeba *identity*. Dále uvedl, že psychická deprivace nevzniká jenom v ústavech, ale i v rodinách, které nefungují dostatečně (tato deprivace byla nazvána psychickou subdeprivací).

V současné době má podle Matějčka za následek psychickou deprivaci v rodinách vysoká rozvodovost (je narušeno uspokojení potřeby identity: rodiče před dítětem jeden druhého pomlouvají apod.) a také malý počet dětí v rodinách (jedináčkové mají dle Matějčka omezenou možnost k navazování vztahů, neznají sourozenecký vztah, je narušena jistota ve vztazích).

Tyto poznatky činily základ koncepce psychické deprivace. Jak bychom ji mohli definovat? Langmeier a Matějček definovali psychickou deprivaci takto: „*Psychická deprivace je stav vzniklý následkem životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.*“²⁸ Jednodušší definice, kterou uvedl Matějček ve filmu Děti bez lásky K. Goldbergera, zní: „*Deprivační syndrom je soubor nedostatků, obtíží nebo nápadností v chování dítěte, které vznikly v nejčasnějším dětství, prakticky v prvních letech života*“.²⁹

Vzniká-li psychická deprivace již v rodinách, které neplní svou funkci nebo ji plní nedostatečně, potom v ústavní péči se tato deprivace zpravidla ještě prohlubuje, protože zde při nejlepší péči, snaze pracovníků ústavu nemohou být naplňovány vitální psychické potřeby dítěte. Sebelepší zdravotní sestra v kojeneckém ústavu nemůže být hluboce zainteresována na osudu dítě právě proto, že je pro dítě zdravotní sestra a ne člověk, který má k dítěti hluboký citový vztah. Nežije s dítětem, péče o něho je její práce, i když ji dělá dobře a ráda. Podobně je to s vychovateli v dětských domovech i rodinného typu.³⁰

Kromě náhradní ústavní péče existuje náhradní rodinná péče, která jak již z názvu vyplývá, má k rodině blíž a může tedy lépe naplňovat vitální psychické potřeby dítěte.

²⁸ LANGMEIER J. a MATĚJČEK Z. *Psychická deprivace v dětství*, 1. vydání, SPN 1963, str. 17

²⁹ Film *Děti bez lásky*, režie K. Goldberger, Krátký film a. s., rok výroby: 1963

³⁰ pozn. tím nechci popírat snahu pracovníků v ústavech vytvořit dětem co nejlepší podmínky k životu. Mám mezi pracovníky dětských domovů a kojeneckých ústavů několik přátel, kteří si velmi dobře uvědomují, že ústav není pro dítě „domovem“. Ústavy jsou potřebné tam, kde například 10 ti leté dítě přichází z rodiny, odkud má mnoho traumatizujících zážitků. V takové situaci si nemůže hned vytvořit hluboký citový vztah k dospělému. Potřebuje dočasně být v citově neutrálním prostředí, které mu pomůže znovu získat důvěru k dospělým.

3. Náhradní rodinná péče

Jak již slovní spojení napovídá, je zde myšleno výchovné prostředí, které sice není biologickou rodinou, ale je schopno prostředí zdravé biologické rodiny nahradit. Jedná se o prostředí, které je se všemi svými specifiky podobné životu v biologické rodině. Typů náhradní rodinné péče je několik a prošly a procházejí svým dějinným vývojem.

Přehled typů náhradní rodinné péče podle J. Kovaříka³¹

ADOPCE

- 1) „zrušitelná“, tj. adopce 1. stupně
- 2) „nezrušitelná“, tj. adopce 2. stupně

PĚSTOUNSKÁ PÉČE

1) Individuální

- a) příbuzní
- b) cizí osoby („klasická“ pěstounská péče jako dlouhodobé řešení)

2) Skupinová

- a) zařízení pro výkon pěstounské péče – pěstounské páry
- b) SOS vesničky – matka pěstounka

3) Profesionální pěstounská péče

Kromě těchto základních typů existuje ještě svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, kdy se dává zpravidla přednost příbuznému dítěti. Poručenství a opatrovnictví se používá například tam, kde jsou rodiče zbaveni svých práv, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo omezen a je třeba spravovat majetek nezletilého dítěte. Dále se používá například v případě, kdy probíhá řízení o osvojení a je třeba, aby dítě někdo zastupoval. Opatrovníkem může být stanoven i orgán sociálně právní ochrany dětí.

³¹ převzato z KOLUCHOVÁ J. ... [el al.], MATĚJČEK Z., ed., *Osvojení a pěstounská péče*, Praha Portál 2002, ISBN 8071786373

3. 1. Osvojení

Rozšířenější je termín adopce, pro osvojitele termín adoptivní rodiče. Slovo adopce je přejato z latiny (*adoptio*) a v překladu znamená „přijetí za vlastního“. Při osvojení tedy vzniká situace, kdy biologicky nevlastní rodiče přijímají cizí dítě a pečují o něj jako by bylo jejich vlastní.

3. 1. 1. Historie

Přijetí cizího dítěte za vlastní není, jak již bylo řečeno v úvodu, nic nového. Často se s tím setkáváme v dějinách, pohádkách, mýtech i krásné literatuře. Stejně tak není nic nového odložit dítě, když se stane přítěží. Vzpomínám si na jeden úryvek v čítance pro základní školy, myslím, že to byli Lovci mamutů Edaurda Štorcha: *Tlupa pravěkých lidí utíkala před nebezpečím a potřebovala zmizet rychle, neviděna, neslyšena. Malé dítě jedné ženy stále křičelo, nebylo k utišení. Žena se pokoušela dítě uklidnit, nakonec dítěti naplácala. Když nic nepomohlo, žena dítě odhodila a tlupa prchala dál ...* Jak píše Matějček v mnoha svých knihách, schopnost postarat se o cizí dítě, tak schopnost se biologicky vlastního dítěte nějakým způsobem zbavit, provází lidstvo již odnepaměti.

První zákonná forma osvojení pochází zřejmě ze starého Říma, kde je vyjádřeno, že vztah mezi osvojencem a osvojitelem je podobný vztahu mezi vlastním dítětem a rodičem. Podle římského práva byly po mnoha staletích formulovány právní podmínky osvojení v dalších evropských zemích. V dobách starého Říma je na prvním místě zájem osvojitelů. Děti (spíše chlapce) si adoptují bezdětní majetní lidé, aby měli komu předat své rodové jméno a majetek.

Křesťanství s požadavkem lásky k bližnímu, milosrdenstvím, a také ve věrnosti Ježíšovu postojí k dětem (Lk 9, 48; Mt 18,5) vnáší do situace jistý obrat. Je zde požadavek lásky a milosrdenství ke každému člověku, tedy i k dosud bezprávnému dítěti. Než ale tyto postoje převládly v běžné adopční praxi, trvalo to velmi dlouho. Zakládají se sice útulky a nalezince, ale co se týká adopcí, adoptuje děti nadále spíše šlechta z různých důvodů, které nejsou vždy vedeny milosrdenstvím. Adoptují se levobočkové v panovnických rodinách, aby měly zajištěno dědictví a podíl na životě těchto rodů, bohatí bezdětní manželé chtějí mít komu předat pokračování rodu a majetek nebo hledají náhradu za své zemřelé děti. Obyčejní lidé se opuštěných dětí také ujímají a opět ne vždy z ušlechtilých pohnutek. Děti totiž mohly pomáhat jen za stravu a byt v hospodářství a jejich práce bývala opravdová dřina.

Později v době osvícenství (věk osvícenství neboli věk rozumu začíná v 16. století) dochází k dalším změnám. V souvislosti s otázkou lidských práv se mění pohled na dítě a

dětství. Zároveň v důsledku bouřlivých společenských změn dochází k nárůstu počtu opuštěných dětí (Velká francouzská revoluce r. 1789, Napoleonské války 1803 – 1815). Francouzský zákoník *Code Civil*³², uvádí několik forem adopce. Císař Napoleon po bitvě u Slavkova vyhlásil státní adopci dětí padlých důstojníků a vojáků. Osvojovány byly nejčastěji nemanželské děti, aby získaly postavení vlastního dítěte a právo na dědictví.

Doba romantismu vytváří nádech tajemství kolem osvojených dětí a také představu o zlých macechách a otčímech a o mateřské lásce, která neomylně přitahuje matku k dítěti a dítě k biologické matce, přestože matka toto již dnes dospělé dítě, viděla naposledy v kojeneckém věku. Dnes se také můžeme setkat s představou, že matka může skutečně milovat jen dítě, které porodila. Ovšem kvalitní adoptivní či pěstounské svazky tuto představu jednoznačně vyvracejí, přestože je stále ve společnosti poměrně živá. V této době existují již také odborné studie a veřejnost je ve jménu humanismu nabádána, aby opuštěným dětem pomáhala

Situace v nalezcích je koncem 19. století asi taková: nalezince jsou přeplněné, děti k osvojení je spousta, ale je málo těch, kteří by byli ochotni si dítě adoptovat. Adoptivními rodiči jsou v podstatě jenom zámožní manželé, kteří chtějí prokázat dítěti dobrodiní, anebo placené pěstounky, které by měly dítě po šestém roce věku odevzdat zpět do nalezince, ale raději o něho dál pečují na vlastní náklady.

Velké války vždy znamenaly velké množství sirotků. V době první republiky se péče o opuštěné děti profesionalizuje. V r. 1931 spravovaly okresy 24 okresních sirotčinců, stát spravoval 60 dětských domovů, které byly určeny k dočasnému pobytu opuštěných nebo ohrožených dětí. Jejich kapacita nepřesahovala 20 míst, takže zde bylo možno vytvořit určitou rodinnou atmosféru.³³ Po druhé světové válce (od roku 1950) u nás zůstávají v podstatě jen dvě základní možnosti péče o opuštěné děti: ústavní nebo adopce (teprve v 70. letech se tato péče opět rozšiřuje o pěstounskou péči).

V současné i nedávné době je tendence jednoznačně obrácena směrem k dítěti. Péče o opuštěné děti (tedy i osvojení) se řídí principem blaha a nejlepšího zájmu dítěte. Rozvíjí se legislativa, mezinárodní spolupráce na tomto poli a další. Velmi významným dokumentem je Úmluva o právech dítěte z roku 1989.³⁴ (viz. příloha č. 4).

³² Code Civil je první moderní kodifikace francouzského občanského práva. Byl vypracován v letech 1800 – 1804. Jeho ustanovení představovala kompromis mezi revolučními principy a římským právem. Zákoník potvrdil práva jednotlivce; převzato z *Rodinné encyklopedie světových dějin*, Reader's Digest Výběr, spol. s. r. o. Praha 2000, ISBN 80-86196-19-4

³³ srv. MATĚJČEK Z. a BUBLEOVÁ V. *K historii osvojení* in Matějček Z. a kol. Náhradní rodinná péče, Praha Portál 1999, str. 29, ISBN 80-7178-304-8.

³⁴ srv. MATĚJČEK Z. a BUBLEOVÁ V. *K historii osvojení* in Matějček Z. a kol. Náhradní rodinná péče, Praha Portál 1999, str. 15 – 21, ISBN 80-7178-304-8.

3. 1. 2. Současný stav v České republice

Právní stránku věci řeší zákon č. 94/ 1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů a dále zákon č. 359/1999 o sociálně právní ochraně dětí, který byl novelizován zákonem č.134/2006 Sb.³⁵ Zákon o sociálně právní ochraně dětí upravuje především povinnosti orgánů sociálně právní ochrany dětí týkající se osvojení.

K osvojení dítěte může dojít (dítě je tzv. „právně volné“) jen v případě, že rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti (zejména v případech, kdy rodiče své povinnosti vážně zanedbávají nebo své zodpovědnosti zneužívají) dále v případě, že rodiče dítěte dali souhlas k osvojení po narození dítěte bez vztahu k určitým osvojitelům (mohou tak definitivně učinit nejdříve šest týdnů po narození dítěte, po tuto dobu je dítě zpravidla v ústavu, což není ideální stav)³⁶, neprojeví o ně dostatečný zájem po dobu stanovenou zákonem (rodiče po dobu šesti měsíců neprojevovali opravdový zájem o dítě nebo nejméně po dobu dvou měsíců po narození dítěte neprojeví o dítě žádný zájem, ačkoli jim v projevení zájmu o dítě nebránila závažná překážka) nebo dali souhlas k osvojení dítěte později (k osvojení je potřeba souhlas zákonného zástupce dítěte i v případě, že jím nejsou rodiče-v takovém případě soud určí dítěti opatrovníka, který jej zastupuje-nebo je zákonným zástupcem jen jeden z rodičů). Pokud jsou zákonnými zástupci dítěte oba rodiče, je potřeba souhlasu obou rodičů (kromě případu, kdy má dítě zákonného zástupce jen v jednom z rodičů).

Osvojit dítě mohou jen fyzické osoby, které mají způsobilost k právním úkonům v případě, že osvojení dítěte je k jeho prospěchu a k prospěchu společnosti (*poznámka M. Wendligová: vzhledem k vládnoucí ideologii té doby se domnívám, že ustanovení - dítěti a společnosti ku prospěchu – mohlo být vykládáno tak, že pokud by případní osvojitelé nechtěli dítě vychovávat v souladu s tehdejší ideologií, případně přímo proti ní, mohlo být soudem stanoveno, že pro dítě a společnost bude více ku prospěchu ústavní výchova*). Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl (to znamená jako mezi biologickými rodiči a dětmi tj. nemohli by si 17letého mladého člověka osvojit třeba třicetiletí manželé). Společně mohou dítě osvojit jenom manželé, pokud je osvojitelem jen jeden z manželů, potřebuje souhlas druhého. Osvojit je možné pouze nezletilého.

³⁵ zákon č. 94/1963 Sb. o rodině ve znění pozdějších předpisů, § 63 – 77; zákon č. 359/1999 Sb. § 19 – 27 zákon č. 134/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., čl. 1 odst. 16 - 61

³⁶Srv. DOHNALOVÁ R. a kol. *Zpráva o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003 – 2005*; stav platný k 31. 1. 2005, dostupné na http://www.llp.cz/subdomains/cz/index.php?option=com_pressreleases&secid=24&catid=27&Itemid=117, umístěno 2. 6. 2006, cit. 15. 3. 2007, str. 37 – 38

Než dojde k osvojení, musí být dítě nejméně tři měsíce v tzv. předadopční péči budoucího osvojitele na jeho náklady (to není nutné v případě, kdy dítě osvojuje pěstoun, pokud pěstounská péče trvala alespoň tři měsíce).

Osvojenec bude mít přímení osvojitele. Pokud dítě osvojí manželé společně, bude mít toto osvojené dítě příjmení společné pro ostatní jejich děti. Osvojením zanikají práva a povinnosti mezi osvojencem a biologickou rodinou, vztah mezi osvojencem a osvojitelem je dle zákona takový jako mezi rodiči a dětmi a příbuzní osvojitele se stávají příbuznými osvojence.

Osvojení se dělí na dva typy:

- 1) Osvojení zrušitelné: lze zrušit jen z vážných důvodů na návrh osvojitele nebo osvojence
- 2) Osvojení nezrušitelné: osvojitelé jsou v rodném listě osvojence zapsáni jako rodiče (takto mohou dítě osvojit jen manželé, kromě výjimek, které stanoví zákon). Toto osvojení nelze zrušit. *(POZOR: původní rodiče nejsou vymazáni z matriky. Zápis do matriky se řídí směrnicí Ministerstva vnitra ze 7. 5. 1959: Jestliže je ve výroku soudu vysloveno, že osvojitelé budou zapsáni v matrice místo rodičů osvojence, pak v zápisu o narození dítěte bude do sloupce „dodatečné záznamy a změny“ uveďte soudní výrok o osvojení, dále jméno, příjmení, data narození, povolání, bydliště osvojitelů a jména a příjmení rodičů nynějších osvojitelů. Údaje o pokrevních rodičích v matričném zápise zůstanou. Každý plnoletý občan, tedy i osvojenec má po 18. roce věku právo nahlédnout do svého matričního zápisu.)*³⁷

Zákon chrání svazek mezi osvojencem a osvojitelem jako anonymní, přesto se doporučuje, aby dítě vědělo o tom, že je osvojené. Ve velké většině případů, kdy se adoptivní rodiče snažili fakt osvojení před dítětem zatajit, tento fakt je stejně později prozrazen a taková situace bývá zdrojem mnoha problémů v adoptivním svazku. (viz. MATĚJČEK Z. *Co řekneme osvojenému dítěti*, Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1982).

Osvojením řeší manželé nejčastěji svou bezdětnost. Často mají vysoké nároky na dítě, kterým často děti, co potřebují rodinu, nemohou dostát. Osvojitelé chtějí dítě zdravé, bílé pleti někdy si vybírají si i pohlaví dítěte.³⁸ To také může přispět ke zdlouhavému řízení o umístění dítěte do osvojení. Důvodem je ale i současná adopční praxe a legislativa. Dítě zůstává

³⁷srv. MATĚJČEK Z. *Psychologická hlediska náhradní rodinné péče* in MATĚJČEK Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, Praha Portál 1999, str. 46, ISBN 80-7178-304-8.
a KOVAŘÍK J., BUBLEOVÁ V. a kol., *Náhradní rodinná péče v praxi*, Středisko náhradní rodinné péče a Portál s. r. o., Praha 2004, str. 156-157, ISBN 80-7178-957-7

³⁸srv. BUBLEOVÁ V. a KOVAŘÍK J. *Organizace náhradní rodinné péče* in MATĚJČEK Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, Praha Portál 1999, str. 33, ISBN 80-7178-304-8.

v ústavu dlouhou dobu a vyšší věk snižuje jeho šanci na osvojení, protože většina osvojitelů si přeje dítě co nejmladší, do jednoho roku.³⁹ Podle Zprávy o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003 - 2005⁴⁰ byla průměrná délka řízení o rozhodnutí splnění podmínek pro osvojení (tzv. rozhodnutí o nezájmu rodičů) 232 dní a o samotném osvojení dítěte manželi 93 dní.

Jak se tyto skutečnosti projevují na počtu žadatelů o osvojení a počtu uskutečněných osvojení?

Počet žadatelů o osvojení

Rok	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Počet	2 407	2 250	2 352	2 245	2 254	1 875	1 990	1 980

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1 650	2 284	2 531	2 123	1 969	2 100	2 369	2 440	2 524	2 500

Počet osvojených dětí

Rok	2000	2001	2002	2003	2004
nezrušitelné	1 492	1 323	1 297	1 204	1 154
zrušitelné	164	158	123	125	143

41

Podle údajů z hlediska sociálně právní ochrany dětí je počet žadatelů o osvojení kolísavý, stejně jako počet osvojených dětí. Porovná-li údaje z let, kde mám k dispozici obojí statistiku, vidím, že počet žadatelů v jednotlivých letech vždy převyšuje počet osvojených dětí (při součtu počtů osvojení zrušitelných a nezrušitelných). Osvojených dětí je výrazně méně než dětí žijících v dětských domovech a také v kojeneckých ústavech.

3. 1. 3. Mezinárodní osvojení

Může být řešením v případě, kdy se pro dítě v jeho vlasti nedaří najít vhodnou náhradní rodinu. Mezinárodní osvojení – tedy osvojení dítěte do ciziny nebo z ciziny se v České

³⁹ srv. DOHNALOVÁ R. a kol. *Zpráva o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003 – 2005*; stav platný k 31. 1. 2005, dostupné na

http://www.llp.cz/subdomains/cz/index.php?option=com_pressreleases&secid=24&catid=27&Itemid=117, umístěno 2. 6. 2006, cit. 15. 3. 2007, str. 37 – 38

⁴⁰ Srv. DOHNALOVÁ R. a kol. *Zpráva o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003 – 2005*; stav platný k 31. 1. 2005, dostupné

na http://www.llp.cz/subdomains/cz/index.php?option=com_pressreleases&secid=24&catid=27&Itemid=117, umístěno 2. 6. 2006, cit. 15. 3. 2007, str. 36;

⁴¹ KOTALOVÁ K. *Časové řady k výkonu sociálně právní ochrany dětí*; osobní elektronická pošta, message to MPSV 14. 2. 2007, cit. 28. 3. 2007

republice řídí Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Úmluva byla vypracována a schválena Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého dne 29. 5. 1993. Česká republika se k Úmluvě připojila 1. 6. 2000. Dalším českým zákonem, který upravuje osvojení dětí do ciziny a s ciziny, je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí § 20 – 27, ale zejména § 25 – 26.

Haagská úmluva jasně určuje postup, při osvojování dětí do ciziny a s ciziny, určuje kompetence a povinnosti jednotlivých orgánů. Pro smluvní země stanoví povinnost zemím, které se k Úmluvě připojily, stanovit jeden ústřední orgán, který bude odpovědný za osvojování dětí do zahraničí. V České republice tuto funkci plní Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně.⁴²

MEZINÁRODNÍ ADOPCE	2000	2001	2002	2003	2004	2005
počet dětí v preadopční péči	27	31	15	27	64	*

43

3. 2. Pěstounská péče

Pěstounská péče, pěstoun, pěstounka. Tyto výrazy mají společný slovní základ, kterým je slovo pěstovat.

K čemu vlastně slouží pěstounská péče? Jsou například děti, jejichž rodiče je mají rádi, chtějí se s nimi stýkat, ale z nejrůznějších důvodů se o ně nemohou trvale starat (tím důvodem může být například vážné, dlouhodobé onemocnění). Jsou rodiče, kteří se o dítě starat nechtějí, ale také nechtějí podepsat souhlas s osvojením. Situaci takových dětí je možné řešit právě pěstounskou péčí.

3. 2. 1. Historie

Za předchůdce pěstounské péče je považována instituce placených kojných. S touto institucí se setkáváme již od starověku, jak v řeckých městských státech, tak v Římě. Známý je římský sloup Columna Lactaria, kde se kojné shromažďovaly a nabízely své služby manželkám patricijů⁴⁴ (kojení, mateřství je podle tehdejšího myšlení neshodovalo s povinnostmi žen ve vyšších vrstvách a také tehdejším ideálem ženské krásy

⁴² srv. KOLUCHOVÁ J. ... [el al.], MATEJČEK Z., ed., *Osvojení a pěstounská péče*, Praha Portál 2002, str. 15, ISBN 8071786373

⁴³ ZMĚŠKALOVÁ V. *Re: Statistika*, osobní elektronická pošta, message to: Středisko náhradní rodinné péče 14. 2. 2007 (cit. 21. 2. 207)

⁴⁴ patricijové – potomci urozených otců, římských aristokratů, privilegovaní, plnoprávní, měli politickou moc; převzato z SOCHROVÁ M. *Dějepis v kostce pro střední školy*, Fragment, 1999, str. 51

(pozn. M. Wendligová - myslím, že tento způsob myšlení je v některých případech stále živý. Těhotenství, mateřství, kojení se podle některých žen neshoduje s kariérou, životním stylem, žena např. nechce mít dítě, protože by jí zkazilo postavu apod.) Chůvy a kojné také běžně sloužily na evropských panovnických dvorech. V době renesance bývalo v některých zemích zvykem, že děti z měšťských rodin byly dávány na výchovu na dva roky najaté kojné na venkov. Pak se dítě zase vracelo domů, pokud ale přežilo.

Placené kojné a chůvy existují i poté, co byly hromadně zřizovány nalezince (osvícenství, konec 18. století). Kojné a chůvy dostávají úřední název pěstounky. Dítě z nalezince dochází k pěstounce na venkov a je tam šest let. Poté se vrací zpět do ústavu a odtud putuje do své domovské obce, kde se ho ujímá komunita, nebo se vrací zpět do své biologické rodiny.

Někdy o dítě pečuje některá rodina nebo je dítě odkázáno na milosrdenství různých lidí a živí se jak se dá. Dítě mohlo také zůstat u pěstounky, pokud se o něho chtěla i nadále starat, ale už jenom na své náklady.

Jak píše Matějček a Bubleová, podmínky, které mělo dítě u kojných, a posléze placených pěstounek nebyly vždy dobré a dítě strádalo jak psychicky tak materiálně. Vysvětlují tehdejší názor, že dítě přijímá s mlékem vlastnosti své kojné: *Z dnešního hlediska ovšem nutno předpokládat, že prostředí v domácnosti kojné vytvářelo jednak daleko větší nebezpečí zanedbanosti či psychické deprivace, než tomu bylo v prostředí vlastních zámožných rodičů, za druhé, že přechod z jednoho prostředí do druhého po dvou nebo i více letech byl pro mnohé děti nepochybně záležitostí traumatizující, a konečně ze třetí, že po tak dlouhém odloučení i ze strany vlastních rodičů docházelo častěji k odcizení a nedostatečnému citovému přijetí dítěte. Pověra, že dítě s mlékem kojné přijímá i její povahu, může tedy mít racionální podklad: V chování lidí takto v dětství odchovaných se nápadně často projeví následky deprivace, frustrace a psychických traumat – a jejich okolí pro to našlo jednoduché, přímočaré vysvětlení.*⁴⁵

V době první republiky opuštěné děti nebo děti, kterým rodina nemohla zajistit podmínky k řádnému vývoji, pobývaly krátkou dobu v ústavní péči. Pokud byl možný návrat zpět, dítě se vracelo znovu do své biologické rodiny. V opačném případě se pro ně hledaly vhodné adoptivní nebo pěstounské rodiny, a pokud ani to nebylo možné, teprve potom přecházely do trvalé ústavní péče (šlo především o děti vyžadující zvláštní péči).

Existovaly čtyři typy pěstounské péče:

⁴⁵ srv. BUBLEOVÁ V. a MATĚJČEK Z. *K historii pěstounské péče* in MATĚJČEK Z. a kol., *Náhradní rodinná péče*, Praha Portál 1999, str. 26, ISBN 80-7178-304-8.

1.Pěstounská péče řízená a kontrolovaná nalezincem: Dítě bylo z nalezince nebo sirotčince svěřeno do pěstounské péče nejčastěji manželům. Na tuto pěstounskou péči dohlížel nalezinec. Dítě zde zůstávalo do určitého věku (Pražský nalezinec: 10, později 16 let). Dítě se potom do ústavu vracelo.

2.Pěstounské péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež: Pěstounskou péči zprostředkovávaly Okresní péče o mládež, jejichž pracovníci měli za úkol vyhledat vhodné pěstouny. Pěstouni pečovali o děti jak zdarma tak za plat.

3.Pěstounská péče v koloniích: Kolonie pěstounských rodin se zakládali tam, kde sociální pracovníci vyhledali určitý počet vhodných rodin, kterým mohli svěřit děti do pěstounské péče. Díky tomu, že rodiny žily v koloniích, byla snadnější jejich kontrola a pomoc v péči o svěřené děti.

4.Pěstounská péče soukromá: Dítě bylo svěřeno do pěstounské péče na základě soukromé dohody mezi biologickými rodiči a pěstouny, bez soudního rozhodnutí. Později se tento způsob změnil ve svěřování dětí prarodičům nebo jiným příbuzným. (pěstounská péče příbuzenská).⁴⁶

S nástupem totality po druhé světové válce v souvislosti s vládnoucí ideologií a změnou filozofie a výchozích postojů k péči o opuštěné děti (šlo o propagaci kolektivní výchovy, která byla povyšována nad rodinnou). (*pozn. M. Wendligová: Pokud byly děti vychovávány kolektivně, bylo zřejmě snadnější kontrolovat, zda jejich výchova probíhá v „socialistickém duchu“.*)

V roce 1950 byla veškerá pěstounská péče zrušena, kromě příbuzenské. V té době 6000 dětí ztratilo své pěstouny a muselo nastoupit do ústavní výchovy. Přetrvala jenom pěstounská péče příbuzenská, a to až do roku 1973, kdy vyšel zákon o pěstounské péči.⁴⁷ Psychologové a lékaři, zabývající se vyšetřováním dětí z ústavů si ale byli vědomi potřeby opětovného zavedení pěstounské péče již dříve. Matějček ve filmu Děti bez lásky říká:

„ Takovou pomocí je dobře uvážená adopce. Ovšem pořád máme dost rodin, které se o děti prakticky nestarají, ale nechtějí se jich natrvalo vzdát“ (ve filmu to nebylo řečeno přímo, ale jsem přesvědčená, že měl na mysli právě pěstounskou péči).

Rozvoj pěstounské péče u nás v podstatě nastartoval vznik první dětské SOS vesničky v Doubí. Podstatou pěstounské péče v SOS vesničkách je soužití několika pěstounských rodin, v kterých matka pěstounka vychovává skupinu 5 – 7 dětí. Každá taková rodina žije ve

⁴⁶ srv. BUBLEOVÁ V. a MATĚJČEK Z. *K historii pěstounské péče* in MATĚJČEK Z. a kol., Náhradní rodinná péče, Praha Portál 1999, str. 25 – 30, ISBN 80-7178-304-8.

⁴⁷ srv. BUBLEOVÁ V. a MATĚJČEK Z. *K historii pěstounské péče* in MATĚJČEK Z. a kol., Náhradní rodinná péče, Praha Portál 1999, str. 30, ISBN 80-7178-304-8.

svém domku a několik domků blízko sebe pak tvoří vesničku. Podrobněji se SOS vesničkami budeme zabývat dále, až se budeme věnovat jednotlivým formám pěstounské péče u nás.⁴⁸ Pěstounská péče se potom rozvíjela dále a rozvíjí se až do současnosti.

3. 2. 2. *Současný stav v České republice*

Právní úpravu pěstounské péče najdeme v zákoně 359/1999 o sociálně právní ochraně dětí a jeho novelizaci ze 14. března 2006, který vstoupil v platnost 1. června 2006. Dále potom v zákoně č. 94/1963 ve znění pozdějších předpisů.⁴⁹ Opět připomínám, že zákon o sociálně právní ochraně dětí upravuje především povinnosti orgánů, které vykonávají sociálně právní ochranu dětí.

Podle zákona o rodině č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů může soud svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě (pěstounovi), jestliže to zájem dítěte vyžaduje a pěstoun poskytuje dostatečnou záruku řádné výchovy dítěte. Dítě může být svěřeno také do pěstounské péče manželů. Ještě než soud svěří dítě do pěstounské péče, musí přezkoumat, zda pěstoun má předpoklady ke zvládnutí takové péče o dítě. Pokud ano, soud může dítě svěřit do péče budoucích pěstounů ještě před tím, než vydá rozhodnutí o svěřením do pěstounské péče. Jako je dítě svěřeno do pěstounské péče pouze rozhodnutím soudu, tak může tuto péči zrušit zase jenom soud a pouze z důležitých důvodů. Pokud o zrušení požádá pěstoun, soud tak vždy učiní. Soud je také povinen nejméně jednou za dva měsíce přezkoumat, zda trvají důvody pro svěřením dítěte do pěstounské péče, k čemuž si vyžádá zprávy orgánu SPOD.

Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. O dítěti může rozhodovat jen v běžných záležitostech, důležitá rozhodnutí jsou přenechána biologickým rodičům, pokud nejsou zbaveni rodičovských práv (např. cesta do zahraničí) nebo za rodiče rozhodne soud. Dítě je také povinno pomáhat v domácnosti pěstouna (samozřejmě podle fyzické a rozumové vyspělosti). Pokud již má dítě vlastní příjem, je povinno také přispívat na úhradu společných potřeb v rodině. Tolik tedy několik důležitých bodů ze zákona.⁵⁰

Sborník Náhradní rodinná péče definuje pěstounskou péči jako *zvláštní formu státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.*⁵¹ Hmotné zabezpečení

⁴⁸ www.sos-vesnicky.cz; cit. 21. 3. 2007

⁴⁹ zákon č. 94/1963 Sb. o rodině § 45 a – 45 d; zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí § 19 – 27 a § 46, 47; zákon č. 134/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, čl. 1 odst. 16 - 62

⁵⁰ srv. zákon č. 94/1963 Sb. § 45a až § 45d

⁵¹ srv. BUBLEOVÁ V. a MATĚJČEK Z. *K historii pěstounské péče* in MATĚJČEK Z. a kol., Náhradní rodinná péče, Praha Portál 1999, str. 34 -35, ISBN 80-7178-304-8.

upravuje zákon č. 117/1995 Sb, o státní sociální podpoře (viz. příloha č. 5)⁵² Dávkami pěstounské péče jsou: příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek při převzetí dítěte, odměna pěstouna a příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

Stát může, a také to dělá, k organizaci pěstounské péče využít služeb odborníků, působících v různých odborných organizacích, nejčastěji občanských sdruženích, jako na například Natama (náhradní táta a máma v Praze) Sdružení pro náhradní rodinnou péči v Praze, Sdružení pěstounských rodin v Brně, Amalthea v Pardubicích aj.).

Co je na této formě náhradní rodinné péče zvláštního? Jaké děti přicházejí do pěstounské péče? Podle informací na webových stránkách Střediska pro náhradní rodinnou péči⁵³ přicházejí do pěstounské péče nejčastěji děti sociálně osiřelé (opuštěné) o které se biologičtí rodiče nemohou starat, ale kteří nechtějí podepsat souhlas s osvojením (může se jednat např. o dítě vážně nemocných rodičů, kteří své dítě milují a chtějí se s ním stýkat, ale nemohou se pro svou nemoc o dítě řádně starat, rodičů, kteří se o dítě nestarají, ale nechtějí se ho úplně vzdát a projevují nějaký zájem o dítě). Mohou to být ale i děti, u kterých by po právní stránce osvojení nic nebránilo, ale tyto děti nejsou vhodné do osvojení z jiných důvodů. Těžko se do osvojení dostane například dítě, které je nositelem nějakého handicapu (toto slovní spojení používá doktorka Lia Frantalová, která je naší přední odbornicí na hippoterapii), protože osoby, žádající o osvojení touží po zdravém dítěti. Do osvojení nejsou také vhodné děti starší, protože osvojením vzniká velmi úzký vztah mezi adoptivním rodičem a dítětem, a proto je nejvhodnější, když je osvojeno dítě co nejmladší. Další takovou skupinou jsou velké sourozenecké skupiny z pochopitelných důvodů, ale tyto děti by měly zůstat spolu.

Sourozenecký vztah je často jediný fungující vztah, který dětem zbývá z jejich biologické rodiny. Osoby žádající o osvojení si také v drtivé většině přejí dítě bílé pleti, proto jsou děti jiného etnika (u nás jde hlavně o děti romské) do osvojení zpravidla nevhodné.

To ovšem neznamená, že by tyto děti nemohly vyrůstat v rodině. Mohou a potřebují to tak, jako všechny ostatní děti. Pro ně je tu právě instituce pěstounské péče. Je tu i pro osoby, které se chtějí starat právě o takové děti. Jiné na pěstounské péči je také to, že nevyklučuje kontakt dítěte s biologickou rodinou, je dokonce některými odborníky považován za žádoucí.

Z výše uvedených důvodů vyplývá, že pěstounská péče klade na pěstouny další nároky, dovoluji si říci, že větší nároky než osvojení na osvojitele. David Svoboda, vedoucí občanského sdružení Amalthea v Pardubicích v rozhovoru uvedl⁵⁴, že pěstouni musí kromě osobní péče o dítě komunikovat se sociálními pracovníky, psychology, mít na zřeteli osobnost

⁵² zákon č. 117/2005 Sb. o státní sociální podpoře, § 36 - 43

⁵³ dostupné na www.nahradnirodina.cz, cit. 16. 4. 2007

⁵⁴ Rozhovor s Davidem Svobodou jsem uskutečnila dne 31. 10. 2006, kdy jsem občanské sdružení Amalthea, které podporuje rozvoj péče o rodinu a dítě, osobně navštívila.

dítěte a jeho osobní historii, naplňovat často velmi specifické potřeby vyplývající z handicapu dítěte, počítat s biologickou rodinou dítěte. K tomu bych připojila, že se musí často také potýkat s nepochopením okolí („*dělají to jenom pro peníze, jsou to blázni apod.*“).

Jaký je tedy zájem o tuto náročnou službu a kolik dětí žije v pěstounské péči?

Počet žadatelů o pěstounskou péči

Rok	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Počet	311	451	482	501	484	455	387	516

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
427	640	864	720	632	730	752	809	760	703

Počet žadatelů o pěstounskou péči mírně kolísá, ale dlouhodobě roste. Ve srovnání s počtem žadatelů o osvojení je ale výrazně nižší (například v roce 2005 žádalo o pěstounskou péči 703 žadatelů a o osvojení 2.500).

Počet dětí svěřených do pěstounské péče

Rok	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Počet	780	775	771	744	766	656	792	842

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
942	750	802	879	884	908	863	1 015	1089	864

55

Počet dětí svěřených do pěstounské péče také s mírným kolísáním roste, ale v posledních letech spíše klesá. Ve srovnání s osvojením je také nižší, ale již ne tak výrazně (v roce 2005 bylo svěřeno do pěstounské péče 864 dětí a do osvojení 1297). Tento vývoj může být částečně způsoben tím, že část dětí svěřených do pěstounské péče později přechází do osvojení.

Počet dětí žijících v pěstounské péči

ROK	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
	5340	5348	5249	5297	5460	5557	5780	5711	5935	6029	6000	6411	6598

2003	2004	2005
6637	6565	6904

56

⁵⁵ Kotalová K., *Časové řady k výkonu sociálně právní ochrany dětí*, elektronická pošta Statistické údaje, message to MPSV 14. 2. 2007, cit. 28. 3. 2007

Velice překvapující jsou počty dětí, které ve sledovaných letech žijí v pěstounské péči. Jejich počet je vysoký a stále roste. Rozdíl s počty dětí v osvojení je výrazný. Důvodem by mohlo být to, že žadatelé o osvojení po čase změni svou žádost na žádost o pěstounskou péči a přijmou děti do pěstounské péče. Žádost o pěstounskou péči je totiž „vyřízena“ rychleji než žádost o osvojení, protože dětí vhodných do pěstounské péče je mnohem víc než do osvojení a pokud se náhradní rodiče rozhodnou přijmout více dětí, není ani finanční stránka zanedbatelná vzhledem k dávkám pěstounské péče.

Pěstounskou péči můžeme rozdělit na několik typů, a podle různých kritérií. Takovým kritériem může být například to, zda je pěstounská péče vykonávána v běžném rodinném prostředí (individuální) nebo v nějakém zvláštním zařízení pro pěstounskou péči (skupinová, SOS dětské vesničky⁵⁷ nebo zařízení pro velké pěstounské rodiny.

3.2.3 Typy pěstounské péče

Individuální pěstounská péče

1) Příbuzenská pěstounská péče

Tento typ pěstounské péče je jediný, který přežil celou dobu komunistického režimu. Jako jediný tedy přetrval i po zrušení pěstounské péče v roce 1950. Pokud dítě nemůže vyrůstat v biologické rodině, ujme se ho někdo z příbuzných, který se chce o dítě starat a je pro ně jako pěstoun vhodný. Podle níže uvedeného článku Ireny Sobotkové vycházejícího z výzkumu, který provedlo občanské sdružení ISIS a Sdružení pěstounských rodin, by ale bylo rizikovým faktorem, pokud by se příbuzný chtěl stát pěstounem jenom proto, že se to od něho očekává. Podle sborníku Náhradní rodinná péče v devadesátých letech minulého století zvolna klesá podíl pěstounských péčí prarodičů a podle údajů z 80. let klesá i podíl ostatních příbuzenských pěstounských péčí.⁵⁸

⁵⁶ ZMĚŠKALOVÁ V. *Re: Statistika*, osobní elektronická pošta, message to: Středisko náhradní rodinné péče 14. 2. 2007 (cit. 21. 2. 2007)

⁵⁷ srv. BUBLEOVÁ V. a KOVAŘÍK J. *Organizace náhradní rodinné péče*, in MATĚJČEK Z. a kol., Náhradní rodinná péče, Praha Portál 1999, str. 35, ISBN 80-7178-304-8.

⁵⁸ srv. BUBLEOVÁ V. a KOVAŘÍK J. *Organizace náhradní rodinné péče* in MATĚJČEK Z. a kol., Náhradní rodinná péče, Praha Portál 1999, str. 36, ISBN 80-7178-304-8.

2) Klasická dlouhodobá pěstounská péče cizích osob

David Svoboda, vedoucí Centra pro náhradní rodinnou péči občanského sdružení Amalthea v Pardubicích v rozhovoru, který jsme spolu vedli 31. 10. 2006, uvedl, že v Čechách je spíše rozvinuta pěstounská péče dlouhodobého charakteru, kde jsou děti, které nejsou tzv. právně volné k osvojení, ale u nichž je malá šance, že by se mohly vrátit zpět do své biologické rodiny. Podle pana Svobody jsou motivy pro takovou pěstounskou péči často podobné jako pro osvojení, a také pěstouni se chovají spíše jako osvojitelé.

Podle materiálu Moderní pojetí pěstounské péče občanského sdružení Natama je tradiční pěstounská rodina založena na lásce a touze pomoci bližnímu nebo na touze získat dítě, které by bylo jako „jejich vlastní“.

Sborník Náhradní rodinná péče v příspěvku Organizace náhradní rodinné péče autorů Věduny Bubleové a Jiřího Kovaříka uvádí, že většina dětí zůstává v pěstounské péči až do svého sociálního osamostatnění. Sborník poukazuje ale i na neúspěchy tj. zrušení pěstounské péče z důvodu závažných poruch v chování dítěte a jeho následné umístění do dětského domova či do výchovného ústavu. Tyto neúspěchy autoři přičítají nesprávnému stanovení celkové diagnózy a celkové prognózy dítěte, nesprávné volbě typu náhradní rodinné péče, přecenění schopností pěstounů nebo adaptačních schopností dítěte, a také málo rozvinutým odborným službám v této oblasti, nedostatečné přípravě a sociální podpoře pěstounů. Autoři také uvádějí, že žadatelů o pěstounskou péči je spíše nedostatek.⁵⁹

Skupinová pěstounská péče

Fungování zařízení pro výkon pěstounské péče jsou právně upravena v zákoně č.359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí § 44 až § 45. Pěstounská péče vykonávaná v těchto zařízeních se řídí stejnými právními úpravami jako ostatní typy pěstounské péče s tím, že některé aspekty zákon blíže specifikuje.

Taková zařízení se dle zákona zpravidla zřizují v samostatných objektech nebo prostorách jsou zřizována pro větší počet dětí, tak je také zřizovatel musí vybavit. Pěstouni a zřizovatel uzavírají písemnou dohodu o výkonu pěstounské péče, která musí obsahovat výčet nákladů na domácnost a způsob úhrady jejich poměrné části zřizovat, nejnižší počet dětí, které budou mít pěstouni v zařízení v péči, důvody pro vypovězení dohody ze strany zřizovatele; tímto důvodem je vždy nedodržení dohodnutého počtu dětí a zrušení pěstounské péče u všech

⁵⁹ srv. BUBLEOVÁ V. a KOVAŘÍK J. *Organizace náhradní rodinné péče* in MATĚJČEK Z. a kol., Náhradní rodinná péče, Praha Portál 1999, ISBN 80-7178-304-8.

svěřených dětí. Výkon pěstounské péče v zařízení zaniká buď písemnou dohodou obou smluvních stran, nebo písemnou výpovědí jednou ze smluvních stran, přičemž zřizovatel tak může učinit pouze z důvodů dohodnutých v dohodě. Je to vlastně tak, že smlouva o výkonu pěstounské péče je pracovní smlouvou, péče o děti jim svěřené je povoláním pěstounů.

Povinnosti pěstouna v zařízení

Pěstoun je povinen používat příjmy svěřených dětí pro jejich potřeby a k úhradě jedné desetiny poměrné části nákladů na domácnost (výpočet poměrné části zákon přesně upravuje) a tuto poměrnou část hradit. Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí přidala k povinnostem pěstouna⁶⁰, aby umožnil zřizovateli kontrolovat dodržování zákonných a dohodnutých podmínek v zařízení a průběžně se doplňovat odborné znalosti a dovednosti, které se vztahují k péči o děti.

Povinnosti zřizovatele

Zřizovatel je povinen hradit svou poměrnou část nákladů za domácnost, hradit vyšší náklady, které jsou spojené s údržbou zařízení a poskytovat pěstounovi odměnu za výkon pěstounské péče. Kromě dětí, které jsou svěřené pěstounovi, musí umožnit pobývat v zařízení také manželu pěstouna, biologickému dítěti (nebo dětem) případně další osobě, která byla v době nabytí zletilosti také v péči pěstouna tj. například již dospělému dítěti. Má-li pěstoun v souvislosti s poskytováním péče nějaké jízdny výlohy (cesty k soudu, do nemocnice), je zřizovatel povinen hradit je v dohodnutém rozsahu. Pokud má pěstoun čtyři a více dětí ve své péči nebo alespoň jedno ze svěřených dětí potřebuje mimořádnou péči, je zřizovatel povinen poskytovat pěstounovi výpomoc. Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí (zákon č. 134/2006 Sb.) přidala k povinnostem zřizovatele dohlížet na dodržování zákonných a dohodnutých podmínek v zařízení a poskytovat pěstounovi součinnost při doplňování odborných znalostí a dovedností.

Zřizovatel může na žádost pěstouna umožnit v zařízení pobyt též jiným osobám, které nejmenuje zákon, pokud to není v rozporu se zájmem svěřených dětí. Pokud se tyto osoby nezdrží v zařízení déle než pět dnů, není třeba souhlasu zřizovatele.

⁶⁰ zákon č. 134/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, čl. 1, odst. 86 - 88

Jestliže pěstoun způsobí v zařízení škodu, je za ni odpovědný a zřizovatel je zase odpovědný pěstounovi, pokud mu při výkonu pěstounské péče způsobí škodu. Náhrada škody se řídí ustanovením zákoníku práce o náhradě škody.

Tolik tedy zákon. U nás existují dva typy zařízení pro výkon pěstounské péče. Jsou to **SOS dětské vesničky a speciální zařízení pro výkon pěstounské péče tj. velké pěstounské rodiny, kde vykonávají pěstounskou péči zpravidla pěstounské páry**. Protože na SOS vesničky se výzkum, který následuje po této teoretické části práce, nezaměřuje, popíši nyní jejich fungování. Speciální zařízení pro pěstounskou péči, kde vykonávají tuto péči zpravidla pěstounské páry, jsou předmětem výzkumu společně s klasickými pěstounskými rodinami, do jejich fungování ještě tedy blíže nahlédneme. Tato zařízení se řídí stejnými právními předpisy jako SOS vesničky. Odlišují se od nich jednak tím, že tam nevykonává pěstounskou péči zpravidla pouze matka pěstounka a jednak tím, že tato zařízení a pěstounské rodiny v nich žijící, jsou součástí měst a obcí, kde se nacházejí, netvoří žádné výlučné společenství jako SOS dětské vesničky.

SOS dětské vesničky

Teprve v dospělosti se ukáže, jak jsme si vedli v dětství. Období dětství je pro další život rozhodující – může být oporou nebo překážkou. Je důležité, co bylo pro náš budoucí vývoj určující: ztráta a bolest, nebo láska a úcta? Ačkoliv jsme si všichni vědomi toho, že dětství je kritickým obdobím našeho života, děti jsou stále ignorovány, manipulovány, zneužívány a opuštěny. Helmut Kutin, President SOS Kinderdorf International⁶¹

SOS Kinderdorf (dětská vesnička) International je mezinárodní organizace, která vznikla v Rakousku. Její zakladatel pan Hermann Gmeiner postavil ve městě Imst, blízko Innsbrucku v roce 1949 první domek pro opuštěné děti, kterých bylo po válce v Rakousku hodně.

Historie až k současnosti SOS vesniček v českých zemích

V roce 1967 k nám přijel na pozvání Československé pediatrické společnosti zakladatel SOS dětských vesniček v Rakousku pan Hermann Gmeiner. O rok později byl založen přípravný výbor Sdružení přátel SOS dětské vesničky a v témže roce bylo založeno konto 777 SOS dětských vesniček prvním finančním darem. V roce 1969 bylo Sdružení oficiálně

⁶¹ dostupné na www.sos-vesnicky.cz; cit. 2. 5. 2007

schváleno a zahájilo výstavbu vesničky v Doubí, Karlovy Vary. SOS dětská vesnička v Doubí zahájila činnost v roce 1970 a o rok později začala výstavba vesničky ve Chvalčově a poté v Brně – Medlánkách. V roce 1974 byly SOS vesničky převedeny pod pravomoc státu a činnost Sdružení SOS dětských vesniček ukončena v roce 1976, sdružení odevzdalo vše státu.

V roce 1989 obnovilo svou činnost, převzalo zpět vesničky v Doubí a Chvalčově. V roce 1993 se stalo řádným členem SOS Kinderdorf International se sídlem v Rakousku a v roce 1996 zahájilo výstavbu vesničky v Brně – Medlánkách, která byla plně obsazena až v roce 2006, protože Sdružení mezitím provedlo generální rekonstrukci vesničky v Doubí a částečnou rekonstrukci vesničky ve Chvalčově. Krom toho otevřelo SOS Komunitu mládeže v Brně pro dospívající ze SOS dětské vesničky ve Chvalčově.⁶²

Pěstounskou rodinu v těchto vesničkách tvoří matka – pěstounka, která převezme do své pěstounské péče skupinu dětí. Rodině bývá nápomocna také „teta“, která pomáhá matce pěstounce. Každá taková rodina obývá rodinný domek patřící zřizovateli, kterým je u nás Sdružení SOS vesniček Česká republika, a několik takových domků potom tvoří vesničku (kolem 10 domků). V domku žije s matkou pěstounkou 5 – 7 dětí.

4 pilíře náhradní rodinné péče v SOS vesničkách podle www.sos-vesnicky.cz

- 1) *Matka* – každé dítě má pečujícího rodiče, který s ním vytváří úzký vztah
- 2) *Sourozenci* – děvčata a chlapci různého věku žijí pohromadě jako bratři a sestry, biologičtí sourozenci jsou umístěni v jedné SOS rodině. Mezi sebou a navzájem a s matkou pěstounkou vytvářejí úzké vztahy, které přetrvávají celý život.
- 3) *Dům* – je domovem pěstounské rodiny se svým vlastním rytmem, atmosférou a běžnou rutinou
- 4) *Vesnička* – vesnička vytváří podpůrné prostředí a zároveň je integrovaná do společnosti⁶³

To je tedy život v SOS dětské vesničce podle informací na webových stránkách Sdružení SOS vesniček.

Život a současný stav SOS vesniček v praxi podle matky-pěstounky z vesničky

Dne 3. května 2007 jsem navštívila matku pěstounku, která odešla i s dětmi ze SOS vesničky v Brně – Medlánkách. Náš rozhovor byl velice zajímavý, dozvěděla jsem se spoustu

⁶² srv. www.sos-vesnicky.cz; cit 28. 4. 2007

⁶³ srv. www.sos-vesnicky.cz, cit. 3. 5. 2007

cenných informací. Zajímaly mě zkušenosti člověka z praxe, výhody i nevýhody života v SOS vesničkách (i když některé aspekty nelze takto přesně rozlišovat).

Pozitivním aspektem života v SOS vesničce je výborné technické a materiální zabezpečení. Ve vesničce pracuje údržbář, který zajistí veškeré opravy. Měl by to být člověk, který například k nějaké vhodné práci pozve i děti a je schopen s nimi pracovat, ale dle rozhovoru s matkou pěstounkou toto moc nefungovalo. Dalším pozitivním aspektem je teta, která pohlídá ostatní děti, když matka musí například s jedním k lékaři apod. Teta má na starosti většinou dvě SOS rodiny. Dalšími zaměstnanci vesničky je vedoucí, dva pedagogové, kteří zajišťují různé prázdninové a další volnočasové aktivity dětí, a psycholog. Možnost konzultací s dobrým psychologem také matka hodnotí velice pozitivně. Dětem je v SOS vesničce lépe než v ústavu, ale tento typ náhradní rodinné péče nelze srovnávat s životem v úplné rodině.

Hovořily jsme o financování SOS vesniček. Vesničky jsou financovány jednak ze zahraničí (především z domovské organizace v Rakousku), sponzory a také kmotry. Každé dítě ve vesničce mělo asi 7 kmotrů, kteří se zavázali přispívat pravidelně určitou finanční částkou. Kmotři, kteří se chtěli s dítětem blíže kontaktovat, jej mohli navštívit nebo mu poslat dárek. Tento systém připomíná Adopci na dálku.

Maminka vykonává pěstounskou péči na základě smlouvy o výkonu pěstounské péče ve speciálních zařízeních podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

Dle této matky-pěstounky v poslední době velice klesla prestiž SOS vesniček v ČR, a matky hromadně odcházejí i s dětmi, což je fakt. Dle této matky-pěstounky k tomu došlo proto, že vedení SOS vesniček začalo omezovat rodinný život a měnit jej na nerodinný, a to vše dle naší pěstounky souvisí se zaváděním profesionální pěstounské péče. Vedení začalo dosti striktně řídit každodenní život SOS rodin.

Například tato matka byla a je toho názoru, že malé děti v náhradní rodinné péči potřebují co nejvíce zažít rodinný život a z toho důvodu je téměř nedávala do mateřské školy, spíše až těsně před začátkem povinné školní docházky a jenom na krátkou dobu. Ale vedení vesničky nařídilo, že děti do mateřské školy chodit musí a být tam i odpoledne.

Pěstounky také těžko snášely, když jim vedoucí opakovali, že děti nejsou jejich a ony jsou matky-profesionálky.

V tabulce jednoznačně vidíme výrazný pokles dětí žijících v SOS dětských vesničkách, ačkoli tato čísla mohou vyplývat i z toho, že SOS dětské vesničky byly do roku 2003 sledovány společně se zařízeními pro pěstounské páry. Nicméně pokud si spočítáme, že v České republice jsou tři SOS dětské vesničky, z nichž každá má kapacitu cca 60 dětí a podíváme se na číslo z roku 2005, vidíme, že obyvatel SOS dětských vesniček skutečně

ubývá. Jak z rozhovoru, tak z čísel, ale například i z toho, jak jsou vedeny internetové stránky Sdružení SOS vesniček, vyvstávají pochybnosti o současném fungování SOS vesniček v České republice.

SOS DĚTSKÉ VESNIČKY	2000	2001	2002	2003	2004	2005
počet dětí žijících ve SOS dětských vesničkách	353		338	372	126	126

Do roku 2003 včetně zvláštních zařízení⁶⁴

Matka pěstounka uvedla, že odchod matek ze SOS vesniček souvisí s profesionální pěstounskou péčí. To je zajímavé. Podívejme se, co je profesionální pěstounská péče. V České republice se na ni zaměřuje občanské sdružení Natama.

3.2.4 Profesionální pěstounská péče

Občanské sdružení Natama na svých internetových stránkách v publikaci *Moderní pojetí pěstounské péče*⁶⁵ uvádí výsledky kvalitativního výzkumu, který v letech 1999 – 2001 provedlo občanské sdružení ISIS (občanské sdružení na pomoc dětem bez domova) a Sdružení pěstounských rodin. Výzkum má název **Předpoklady úspěšné pěstounské péče** a zabýval se názory a pocity českých pěstounů, kteří provozují tradiční dlouhodobý typ PP. Výsledky výzkumu byly uveřejněny v roce 2003 v časopisu Náhradní rodinná péče. Autorkou článku je Irena Sobotková⁶⁶, která výsledky výzkumu komentuje a doplňuje. Celý tento výzkum byl kvalitativní a zúčastnilo se ho 50 rodin. Podle Natamy přinesl mnoho cenných poznatků a většina poznatků se shodovala se zkušenostmi s pěstounskou péčí v zemích, kde její vývoj nebyl zabrzděn komunistickým režimem. V těchto zemích se organizace pěstounské péče dále vyvíjela, zohlednily se poznatky a zkušenosti pěstounů a vznikla tzv. profesionální pěstounská péče na rozdíl od tradičního nebo staršího typu již výše popsané pěstounské péče.

Natama ve stejné publikaci popisuje principy moderního pojetí pěstounské péče. Protože témata výše popsaného výzkumu v lecčem korespondují s těmito principy, spojím obojí do jedné kapitoly a některé principy doplním komentáři. Principy jsou graficky odlišené tučným písmem, moje komentáře kurzívou a údaje z výzkumu a článku Ireny Sobotkové jsou psané normálním písmem.

⁶⁴ ZMĚŠKALOVÁ V. *Re: Statistika*, osobní elektronická pošta, message to: Středisko náhradní rodinné péče 14. 2. 2007 (cit. 21. 2. 2007)

⁶⁵ *Moderní pojetí pěstounské péče*, str. 2 – 7, dostupné na <http://natama.cz/?sid=5>

⁶⁶ Irena Sobotková je psychologka vysokoškolská učitelka. Působí na Filozofické fakultě Univerzity Palackého na katedře teoretické a aplikované psychologie

Principy profesionální pěstounské péče

1. Motivace k pěstounství a pojetí pěstounství

Každé dítě (i postižené, nemocné, s psychickými problémy či poruchami chování) má právo vyrůstat v rodinném prostředí. Pěstouni jsou si vědomi, že se kvalifikovaně starají o potřebné dítě a zaměřují se na správné, adekvátní a individuální naplňování potřeb dítěte.

Komentář: Zde vidím souvislost s potřebným celkovým zvýšením prestiže pěstounské péče ve společnosti, jak uvedl také David Svoboda ve výše uvedeném rozhovoru. Pěstouny často jejich sociální okolí nechápe, setkávají se s podezřením, že to dělají „jenom pro peníze“, apod. Zde by byla zapotřebí větší informovanost společnosti o pěstounské péči.

Pěstouni dítě bezvýhradně přijímají, dávají mu lásku, podporu a harmonické prostředí, a to po krátkou nebo dlouhou dobu tak, jak dítě potřebuje.

Komentář: Tady se ptám, zda je z lidského hlediska vůbec možné bezvýhradně přijmout druhého člověka a mít ho rád po krátkou dobu. Pěstounská péče na přechodnou dobu u nás již existuje a její využití považuji za prospěšné v případech, kdy například rodič se o dítě nemůže delší dobu starat třeba pro nemoc, ale je zřejmé, že po uzdravení opět převezme dítě do své péče.

Pěstouni chápou svoji roli v životě dítěte a nesnaží se „úplně nahradit biologické rodiče“.

Komentář: Chápe i dítě roli pěstounů ve svém životě? Zdeněk Matějček mnohokrát napsal, že dítě nepřijímá za rodiče ty, kteří je pouze zplodili, ale ty, kteří se k němu mateřsky a otcovsky chovají.

Jaké motivy vedly k pěstounské péči pěstouny, kteří se zúčastnili výzkumu?

33% pěstounů uvedlo pomoc potřebným dětem a sílu vychovat další děti

26% uvedlo bezdětnost

20% bylo inspirováno televizními či jinými pořady o potřebných dětech

Sobotková považuje za rizikové tyto motivy:

„Chceme dítě, abychom byli normální rodina“

„Ztratili jsme dítě a chceme mít a vychovávat jiné“

„Nezaměstnanost ženy“

A jak tito pěstouni pojmají pěstounství?

90% pěstounů zde vidí možnost uspokojení potřeby rodičovství: „dát dětem lásku, pomoc jim. Křesťansky orientované rodiny prý často říkají: „Nebrali jsme si dítě, protože nám něco chybělo, ale protože nám přebývala láska“.

Sobotková doporučuje, že pěstounství zaměřené na DÍTĚ PRO NÁS by se mělo změnit na MY PRO DÍTĚ, ale zároveň by to nemělo být mesiášstvím.

2. Informovanost a připravenost pěstouna, jeho rodiny a dítěte, proces umístění

Příprava pěstounů a následná spolupráce s nimi je dlouhodobá, odborně vedená, zahrnuje vzdělání v oblasti právní stránky, sociálních aspektů, psychologie a zdravotní péče, práv dítěte a principů pěstounství „pro dítě“. Zahrnuje také řadu sebepoznávacích a speciálních tréninků, které pomohou odborné agentuře i pěstounům samotným posoudit motivaci a kapacitu zájemců o pěstounství. Důležitá jsou setkání s ostatními pěstouny, z nichž někteří jsou spolutrenéry výcviků, a spolupráce s celou rodinou pěstouna, zejména s vlastními dětmi.

Ke spolupráci s vlastními dětmi a celou rodinou se pěstouni ve výzkumu vyjádřili takto:

60% pěstounů uvedlo, že došlo k prohloubení jejich partnerského vztahu

36% nepociťuje žádnou změnu

Velkým problémem je nepřipravenost vlastních dětí pěstounů. Sociální pracovníci si při návštěvách všimají jen přijatých dětí a důležité je také míra sociální podpory okolí.

80% pěstounů chápe biologické a psychologické rodičovství jako rovnocenné

26% je vnímá jako rozdílné

Je obtížné najít rovnováhu mezi výchovou vlastních a přijatých dětí.

Komentář: Dobrá příprava a dlouhodobá spolupráce je velice důležitá, měla by být standardem pro všechny pěstouny, který by garantoval stát ve spolupráci s odbornými organizacemi.

Ve výzkumu jsou uváděny dvě kategorie, které lze zařadit do období přípravy pěstounů na přijetí dítěte. Jsou jimi možnost vybrat si dítě a míra informovanosti o dítěti.

Možnost vybrat si dítě

Podle výzkumu si většina pěstounů vzala první nabízené dítě a považovali to za samozřejmé.
10% pěstounů si nechtělo vybírat, aby nemělo výčitky vůči dětem, které si nevzali
13% zvolilo možnost volby například podle fotografie
a někteří pěstouni vyloučili etnikum nebo zdravotní postižení

Rizikové jsou dle článku Sobotkové tyto faktory:

- a) odmítání možnosti volby ze strachu, že jiné dítě už nebude
- b) přijetí známého dítěte z okolí jenom proto, že se to od rodiny očekává

Moderní pojetí pěstounské péče klade velký důraz na proces párování. Podle vědeckých poznatků se jedná o jeden z klíčových momentů úspěchů pěstounské péče.

Míra informovanosti (o dítěti a jeho situaci)

Zde panovaly značné rozdíly. Informace zpravidla zprostředkovávala sociální pracovníce a ne např. dětský domov, kde dítě do té doby žilo. Většině pěstounů chyběly informace o původní rodině, o možné dědičné nebo jiné zátěži, důvodech odebrání dítěte, o jeho pobytu v ústavech apod. Pěstouni sami zdůraznili význam informovanosti jako prevence problémů Sobotková doporučuje, aby pěstouni znali anamnézu, zdravotní psychický i fyzický stav, osobnostní zvláštnosti. Pěstouni by měli být poučeni o vhodných léčebných a výchovných postupech, možnostech vzdělávání. Je třeba věnovat pozornost přípravě pěstounů na příchod dítěte a stejně tak přípravě dítěte na příchod do rodiny.

3. Příprava dítěte na umístění do pěstounské péče

Potřeby dítěte jsou individuálně, detailně vyhodnoceny a posouzeny po všech stránkách, zpráva je přístupná pěstounům. Dítě a jeho potřeby jsou plně respektovány, dítě není nástrojem ambic vlastnických pěstounů. Péče je zaměřena na dítě, jeho zájem je vždy na prvním místě. Nejlepší zájem dítěte je definován podle nejmodernějších vědeckých poznatků a ve spolupráci s odborníky je vytvořen plán péče, který pěstouni následují.

Komentář: Nesouhlasím s tím, aby pěstouni plán péče pouze následovali, měl by být vytvářen společně s nimi. Člověk není stroj a pečovat o dítě „mechanickým naplňováním

plánu péče“ může být problém. Domnívám se, že toto je ta situace, kterou popisovala maminka ze SOS vesničky, když mluvila o striktním řízení života rodin. Konkretizace potřeb dítěte ano, konkretizace nejvhodnějších způsobů jejich naplňování ano, ale ne tak, aby byl tento plán předložen pěstounům už jako hotový, ale měl by být vytvářen s jejich výraznou spoluprací. S nimi totiž bude dítě každodenně žít a oni budou žít s dítětem.

Z jiného vyprávění vím, že plán péče lze tvořit také tak, že jeho součástí jsou tři složky: názor odborníka, pěstouna a (dospívajícího) dítěte. Pokud se tito někde neshodnou, sporná část se do plánu nezařadí, nerealizuje se.

Dítě je na umístění do pěstounské rodiny dobře připraveno ve spolupráci s odborníky, podle potřeby a věku se účastní aktivit, her, setkání a terapie, aby zvládlo přijmout svoji situaci.

4. Spolupráce s odborníky, psychology, rodinnými sociálními pracovníky

Pěstouni jsou trvale doprovázeni svým rodinným sociálním pracovníkem a podle potřeby dalšími odborníky, kteří se na oblast náhradní rodinné péče specializují. Chápu, že se o potřebné dítě starají doma, ale mají dostupnou veškerou odbornou pomoc a podporu. Vlastním dětem pěstouna je věnována velká pozornost a podpora. Pěstouni jsou v dobrém kontaktu s ostatními pěstouny, vytvářejí podpůrné skupiny.

Podle výzkumu by odbornou pomoc uvítala většina pěstounů:

45% pěstounských rodiny vyhledalo kontakt s psychologem kvůli specifickým obtížím dítěte (LMD a pod.)

36% hledalo pomoc při výskytu poruch chování dítěte

36% pěstounských rodin uvedlo, že poruchy chování jsou největším kamenem úraz pěstounského soužití

někteří pěstouni se vše snaží zvládnout sami, pomoc psychologa vnímají jako prohru pěstouni si nejsou jisti svými výchovnými praktikami, trpí pocity viny

někteří pěstouni se setkali s psychologem, který nerozuměl problematice PP a nechoval se k pěstounům jako k partnerům.

Sobotková zde uvádí, že poruchy chování jsou ve velké míře způsobeny deprivací a traumaty z biologických rodin a ústavu. Pěstouni často musí zvládnout kombinaci zdravotního postižení a deprivaci. Většina pěstounů by přijala rodinného psychologa, který by rodinu osobně znal a dítěti rozuměl.

5. Počet dětí v pěstounské rodině a přijetí individuality dítěte

Vzhledem k velkým individuálním potřebám dětí v pěstounské péči se nedoporučuje umístění více než dvou dětí ne-sourozenců v jedné rodině. Sourozenecké skupiny se umísťují pohromadě pěstounům, kteří jsou na to připraveni. Skupinová pěstounská péče je výjimečná a podléhá speciálním standardům.

Děti jsou umístěny v náhradní péči z vážných důvodů. Velká většina z nich má za sebou těžké, traumatizující zážitky, které se projevují mimo jiné poruchami chování, někdy i velmi závažného typu. Dobrá pěstounská péče jim může pomoci tuto zátěž překonat. Nevhodná péče v rodině nebo v ústavu ji může ještě zhoršit.

Pěstouni ve výzkumu uvedli, že:

Rodina má mít tolik dětí, aby mohla každému poskytnout svébytný, autentický a individuální přístup a vztah. Každé dítě je jiné a proto je třeba řešit jeho situaci v pěstounské péči podle jeho potřeb.

6. Kontakt s biologickou rodinou dítěte

Čeští pěstouni zpravidla nejsou zvyklí na kontakt s biologickou rodinou dítěte. Vztah k biologickým rodičům je psychologickou daností a separace od nich je pro dítě vždy traumatem a ztrátou. Snaha „vymazat“ původní rodinu z paměti je nerealistická a zatěžuje zdravý psychický vývoj a zrod identity dítěte. Pěstouni a sociální pracovníci jsou v moderním pojetí pěstounské péče speciálně školeni v tom, jak podporovat a realizovat kontakt dítěte s jeho vlastními rodiči (pokud přímo neohrožují život a zdraví dítěte).

Je otázkou, zda je případná spolupráce pěstounů s biologickou rodinou skutečně spoluprací. Matka - pěstounka ze SOS vesničky v našem rozhovoru uvedla, že není zásadně proti spolupráci s biologickou rodinou, ale jako problém vidí to, že biologičtí rodiče nebývají této spolupráce schopni (nedodrží dohodnutou návštěvu dítěte, mluví před dítětem o pěstounech špatně apod., což samozřejmě dětem neprospívá). Soudím, že aby tyto kontakty byly skutečně ku prospěchu dítěte, je třeba na ně připravovat nejen pěstouny nebo děti, ale také samotné biologické rodiče.

Materiál Natamy popisuje vztah dítěte k biologickým rodičům jako danost. Na tomto místě znovu připomínám slova profesora Matějčka, který několikrát zopakoval, že dítě přijímá za

své rodiče ty, kteří se k němu mateřsky a otcovsky chovají a ne ty, kteří jej „pouze“ zplodili. Mnoho také záleží na tom, v jakém věku dítě z biologické rodiny bylo odebráno a jaké si z rodiny odnáší zážitky.

Zkušení pěstouni ve výzkumu tvrdí, že do 18 let je lépe zabránit kontaktu, protože to prý narušuje výchovu a přijetí hodnot, které prosazuje pěstounská, za výchovu odpovědná rodina. Co se týká rozhovorů o biologických rodičích, snaží se většina pěstounů zachovávat známý výrok Matějčka: „*O vlastních rodičích nic špatného*“. Ale více pěstounských rodičů se přiklání k odhalení i kruté pravdy samozřejmě s ohledem na rozumovou vyspělost dítěte. Soudí, že bezvýhradně milované a přijaté dítě unese i krutou pravdu.

V následující části této práce se budu zabývat tím, zda a jak fungují vybrané principy moderní pěstounské péče v praxi. Následuje výzkum, ve kterém srovnávám pěstounskou péči v klasických pěstounských rodinách a ve speciálních zařízeních pro pěstounskou péči – velké pěstounské rodiny. Výzkum vychází právě z principů moderní pěstounské péče, protože bych ráda poznala, zda a jak tyto principy fungují v praxi a zda jsou tyto principy dobré „vždy a všude“, zda je jimi naplňována základní zásada: zájem a blaho dítěte je na prvním místě. Proto je také výzkum prováděn z pohledu starších dětí, žijících s pěstounskými rodiči.

4. Kvalitativní výzkum: srovnání pěstounské péče v klasických rodinách a ve speciálních zařízeních pro pěstounskou péči – velké pěstounské rodiny

4.1. Příprava výzkumného šetření

Přípravou na výzkum bylo zpracování teoretické části této práce, přípravou bylo přemýšlení o pěstounské péči, přípravou byly konzultace s vedoucím práce.

Musela jsem se rozhodnout, zda srovnání proběhne z pohledu pěstounů nebo dětí v pěstounské péči. Rozhodla jsem se pro děti. Důležitou zásadou, která vychází z Úmluvy o právech dítěte je, že zájem a blaho dítěte mají být na prvním místě. Především z tohoto důvodu jsem se rozhodla provést výzkumná šetření z pohledu dětí.

Aby bylo možné provést tato šetření, bylo nutné, aby to byly spíše starší děti nebo takové, které jsou již schopné vyprávět. Po dohodě s vedoucím práce mi bylo doporučeno provést osm výzkumných šetření, čtyři děti z klasických pěstounských rodin a čtyři ze speciálních zařízení. Do výzkumu jsem úmyslně nezařadila SOS dětské vesničky, přestože jsou speciálními zařízeními pro pěstounskou péči. Považuji je za poměrně specifický typ pěstounské péče, na který jsem se ve výzkumu zaměřit nechtěla, proto je pouze podrobně popisuji v teoretické části této práce.

Následoval výběr informantů (tj. rodin a dětí, které by byly ochotné se výzkumu účastnit). Požádala jsem o pomoc při hledání informantů občanské sdružení Amalthea z Pardubic, které se zabývá náhradní rodinnou péčí, pracovnice pro náhradní rodinnou péči na krajském úřadě Pardubického kraje, pracovnice pro náhradní rodinnou péči městského úřadu s rozšířenou působností v Uherském Hradišti a Uherském Brodě, tedy Zlínský kraj. Jeden z kontaktů na pěstounskou rodinu ze Středočeského kraje mi poskytl vedoucí práce. Proč právě taková pestrost krajů? Původně jsem se chtěla zaměřit na Pardubický kraj, protože zde bydlím, ale záhy jsem zjistila, že zde nebudu moci provést výzkumné šetření v žádném zařízení pro pěstounskou péči, protože děti zde žijící jsou buď příliš malé, nebo toto šetření neumožňuje jejich zdravotní stav. A protože ke Zlínskému kraji mám jisté vazby (přátelé), mířily mé další telefonáty a emaily právě tam. Rodinu ze Středočeského kraje jsem zařadila proto, že jsem na ni dostala kontakt od vedoucího práce. Zde musím poznamenat, že jsem se potkala vesměs se vstřícností, co se týče pomoci při zprostředkování kontaktů na pěstounské rodiny. Výzkumná šetření jsem provedla formou narativního rozhovoru, který se používá právě v rámci biografického výzkumu. Při takovém rozhovoru není informant konfrontován s klasickými otázkami, ale je povzbuzován ke zcela volnému vyprávění. Otázky nebo spíše výzvy

k vyprávění mají být otevřené, nemají podsunovat žádnou odpověď. Otevřené otázky byly formulovány na základě principů moderní pěstounské péče, jak již bylo řečeno. Po konzultaci s vedoucím práce jsem vybrala tyto oblasti: **1. vztah k pěstounům, 2. příprava na příchod do rodiny, 3. biologická rodina, 4. odborná pomoc.**

Na základě vybraných oblastí jsem vytvořila následující otázky:

1. Mohla bych tě poprosit, abys mi vyprávěl (a) o životě u vás doma? Jak prožíváš všední dny, soboty, neděle, svátky, prázdniny?

Tato otázka měla ukázat na vztah dítěte k pěstounům. Při její tvorbě jsem vycházela ze slov profesora Matějčka, který napsal, že vzájemný vztah se tvoří společným každodenním životem. Očekávala jsem, že touto otázkou také zjistím, jak dítě pěstouny oslovuje, což také ukazuje na vztah, který k nim má.

2. Jak se to přihodilo, že žiješ s maminkou a tatínkem, kteří tě mají v pěstounské péči? Můžeš mi o tom vyprávět?

3. Co víš o rodičích, kterým ses narodil (a)?

4. Navštíví tě někdy sociální pracovníce nebo ty ji? Můžeš mi o tom vyprávět? A co psycholog nebo psycholožka?

4.2 Sběr dat

Před záměrem uskutečnit rozhovor v té které pěstounské rodině jsem se nejprve dohodovala telefonicky s pěstouny, částečně je seznámila s výzkumem. Bližší seznámení proběhlo osobně. Přesto, že výzvy k vyprávění se týkají i poměrně citlivých oblastí života dětí, nestalo se mi ani jednou, že by některý z pěstounů řekl, že si nepřeje, aby některá otázka zazněla.

Při návštěvách nikdy neproběhly jenom nahrávané rozhovory s dětmi, ale vždy se jednalo také o posezení s pěstouny (kromě jednoho případu, kdy pěstouni nebyli doma). Pěstouni sami vyprávěli o svých zkušenostech s pěstounskou péčí, podali mi spoustu doplňujících informací o rodině. Údaje z rozhovorů s pěstouny jsem také zařadila do analýzy. Mohla bych říci, že se jednalo o milé návštěvy, které by pro mě samotnou byly velmi podnětné i v případě, že bych právě nepracovala na výzkumu. Každá z návštěv trvala zhruba dvě hodiny a každý rozhovor kolem pěti minut. Je to poměrně krátká doba, ale i během této krátké doby jsem získala od informantů cenná vyprávění. Vzhledem k tomu, že jsem podobný výzkum prováděla podruhé v životě a vzhledem k tomu, že jsem si byla vědoma, o jak citlivá témata

se jedná, neměla jsem odvalu prosit o hlubší vyprávění, když bylo evidentní, že informant už dále vyprávět nechce. Jednou ze zásad, které jsem se snažila držet, byla ta, aby rozhovor nebyl informantům nepříjemný. Vždyť i skutečnost, že informant o některých věcech hovořit nechtěl nebo neuměl, má svou vypovídací hodnotu.

Návštěvy v rodinách a rozhovory jsem uskutečnila v době od 7. 7. 2007 do 12. 7. 2007. Všichni jsou z obcí do 10.000 obyvatel a jedná se o informanty, žijící v pěstounské péči dlouhodobě (několik let). Uskutečnila jsem 10 rozhovorů oproti původnímu plánu. Šest informantů je ze tří klasických pěstounských rodin a čtyři z dvou pěstounských rodin žijících ve speciálních zařízeních pro pěstounskou péči. V každé rodině jsem uskutečnila dva rozhovory. Všichni informanti jsou 15 – ti letí a starší kromě jedné dívky, která je desetiletá. Ale vzhledem k tomu, že někteří starší informanti navštěvují zvláštní školu a jsou nositeli určitých handicapů vzhledem k jejich rozumovým schopnostem, došla jsem po srovnání rozhovorů k závěru, že ona desetiletá informantka byla schopná vyprávět minimálně srovnatelně nebo ještě více. Tím samozřejmě nechci snižovat vyprávění informantů k příkladu mentálně handicapovaných, protože i jejich vyprávění je cenné. V pěstounské péči jsou děti natolik různé, že není možné vyloučit děti s handicapem, protože každé dítě v pěstounské péči je nějak handicapované.

4.3 Zpracování dat

Všechny rozhovory jsem přepsala se změněnými jmény a upravenými místopisnými názvy, přepisy jsou zařazené do příloh. Poté jsem si vytvořila hesla vycházející z řečeného při rozhovorech, a co bylo řečeno jsem, přiřadila k jednotlivým heslům. Uvedu příklad: „*při pročítání nějakého rozhovoru uvidím, že informant hovoří o školních výletech. Vytvořím si tedy heslo **školní výlety** a vše, co jednotliví informanti řeknou o školních výletech, zařadím k tomuto heslu. Nebo vím, že jsem chtěla zjistit něco o aktivitách ve třídě a z toho vycházela i výzva k vyprávění. Při zpracování si tedy vytvořím heslo **aktivity ve třídě** a vše řečené, co se toho týká, k heslu přiřadím“.*

Dalším bodem zpracování je obsahová analýza rozhovorů, která vychází z vytvořených hesel k rozhovorům. Jsou jimi:

1. *Atmosféra v rodině, údaje z rozhovoru s pěstouny, subjektivní dojmy z návštěvy*
2. *Aktivity s rodinou a mimo rodinu*
3. *Ústavní péče*
4. *Vědomí o příchodu do rodiny*
5. *Vědomí o biologické rodině*

6. Odborná pomoc

Součástí obsahové analýzy je jednak případová analýza, která vychází z charakteristiky informantů, z rozhovorů, charakteristiky jejich pěstounských rodin, popisu a subjektivních dojmů z návštěvy rodiny. Následuje srovnávací analýza, kde jsou jednotlivá hesla rozdělena do tabulky, která srovnává v jednotlivých bodech klasické pěstounské rodiny a speciální zařízení pro pěstounskou péči – velké pěstounské rodiny. Pokusím se také o vyjádření četností určitých jevů, ačkoli četnosti nejsou vlastní kvalitativnímu výzkumu. Nicméně je zařadím, abych ukázala, zda se ve výzkumném šetření objevily nějaké shodné nebo podobné jevy a pokud ano, kolikrát.

4.3.1 Obsahová analýza

A) Charakteristiky informantů a jejich rodin

1. Speciální zařízení pro pěstounskou péči, Zlínský kraj, 7. 7. 2007

Základní údaje o rodině

Počet žijících zde v současné době v pěstounské péči, jejich věk a pohlaví	Chlapec 12 let	Děvče 14 let
	Chlapec 13 let	Děvče 13 let
	Chlapec 21 let	Děvče 15 let
Počet dětí biologicky vlastních, jejich věk a pohlaví	0	
Věk a nejvyšší dosažené vzdělání pěstounů	Pěstounka: 46 let, vzdělání střední odborné	

Informace o rodině

Zařízení funguje od roku 1995. Děti v pěstounské péči má pouze pěstounka, kromě toho v rodině žije ještě její druh, kterého děti oslovují „strýcu“. Pěstounka je rozvedená, po rozvodu žila s mužem, jehož dvě biologicky vlastní děti u ní zůstali jako první v pěstounské péči. Druh nebyl schopen se o děti postarat, žil u ní jenom kvůli dětem. Pěstounka se poté znovu provdala, ale protože jejímu manželovi vadily děti v pěstounské péči, následoval opět rozvod. V současné době žije tedy s druhem, který jí – jak říká – hodně pomáhá.

Pěstounka uvažuje o zrušení speciálního zařízení pro pěstounskou péči, byla by raději, kdyby byli opět klasická pěstounská rodina, protože jí vadí, že jim úřady: „mluví do života a moc nepomáhají“. V době, kdy byli klasická pěstounská rodina, byla pěstounka se službami ze strany úřadů spokojena. Zařízení spravuje Zlínský kraj, před tím patřili pod působnost

městského úřadu s rozšířenou působností. Co se týká další odborné pomoci, pěstounka uvedla, že mají psychologickou pomoc, ale vše si musela zařídit sama. Kraj pořádá setkání pěstounů, ale to se prý koná pouze jednou do roka. Moji hypotézu, že dětí se příliš nikdo neptá, jak prožívají to, že jsou v pěstounské péči, hned vyvrátila: „*To byste se divila, jak se jich chodijou vyptávat*“. Zřejmě měla na mysli pracovníky kraje pro náhradní rodinnou péči.

Když jsem přijela do domu, upoutalo mě velice pěkné, moderní zařízení a bezvadně uklizený byt. Pěstounka uvedla, že dům je v jejich vlastnictví. Přijata jsem byla srdečně, již naše telefonické rozhovory před návštěvou byly srdečné. Pěstounka zřejmě ráda vypráví o rodině, ale mluvila spíše o svých starostech než radostech. Jedno dítě „*museli*“ vrátit pro výrazně problémové chování (krádeže apod.), které prý zdědil po biologickém otci.

Pěstounka také vyprávěla o četných výletech a dovolených – také v zahraničí -, o tom, jak se snaží dospívající děti připravit na samostatný život. Hledá kontakty na domy na půli cesty⁶⁷, opravují další dům „*pro děcka*“. Chce děti brzy naučit, že je třeba myslet na to, aby si zaplatili bydlení apod., protože „*tyto děcka neumijou šetřit*“.

Pěstounka také uvedla, že dětem vše řekla o jejich biologických rodinách.

Zuzana 15 let, žákyně zvláštní školy (dnes se spíše užívá název základní škola praktická)

Přišla do rodiny ve věku 2, 5 roku jako třetí dítě⁶⁸, tudíž si na okolnosti příchodu do rodiny nepamatuje. Ví pouze, že byla v domově a mamka (pěstounka) si ji pak vzala. Nic neví o své biologické rodině, jak uvedla. Zuzana příliš „*hovorná*“ nebyla. Při rozhovoru chtěla být se svým starším pěstounským bratrem. O pěstounce hovoří jako o mamce, její druh je strýc. Vyprávěla o společných výletech, jak pomáhají v domácnosti nebo se dívají na televizi. S návštěvou psychologa zkušenost nemá a sociální pracovníci se „*na něco ptaj, tož si s nima vykládáme*“.

Tomáš 21 let, navštěvuje učiliště

Je biologicky vlastním synem bývalého druha pěstounky. V rodině s Tomášem žila ještě jeho biologicky vlastní sestra, které je už dospělá a s rodinou již nebydlí. Tomáš přišel do rodiny ve věku čtyř let jako druhé dítě. Na příchod od rodiny si pamatuje a o své biologické rodině toho ví poměrně dost, i když nejprve odkazoval na mamku, která to ví dobře.

⁶⁷ formy polozávislého bydlení, kde se mladí dospělí, kteří opustili dětský domov nebo právě pěstounskou rodinu, učí postupně zvládat vše, co potřebují samostatnému životu

⁶⁸ všechny údaje o pořadí příchodu do rodiny jsou včetně započítání biologicky vlastních dětí, pokud v rodině jsou tj. pokud mají pěstouni například jedno biologicky vlastní dítě a poté následuje dítě přijaté, napíší, že je toto přijaté dítě přišlo do rodiny jako druhé

Tomášův biologický otec bydlí ve stejné obci jako Tomáš s rodinou. Tomáš o něm hovoří jako o tatkově, o pěstounce jako o mamce. Druh pěstounky je také strýc. Než Tomáš přišel do rodiny, zřejmě nic předem o rodině nevěděl.

Návštěvy sociální pracovníce prožívá „v klídku“ a s návštěvou psychologa zkušenost nemá. Vyprávěl také o tom, že vše doma prožívají normálně, společně stolují, jezdí na výlety, jenom on, Tomáš, si někdy jde raději s kamarády zahrát fotbal. Se sourozenci provozuje hlavně sportovní aktivity, stejně tak s mamkou nebo se strýcem. Ve škole je prý dobré.

2. Klasická pěstounská rodina, Pardubický kraj, 9. 7. 2007

Základní údaje o rodině

Počet dětí žijících zde v současné době v pěstounské péči, jejich věk a pohlaví	Dívka 17 let Dívka 15 let Dívka 12 let
Počet dětí biologicky vlastních, jejich věk a pohlaví	Chlapec 18 let Chlapec 16 let
Věk a nejvyšší dosažené vzdělání pěstounů	Pěstoun 44 let, vzdělání VŠ Pěstounka 41 let, vzdělání VŠ

Informace o rodině

Jedná se o klasickou rodinu s otcem, matkou a dětmi.

Neměla jsem možnost si pohovořit s pěstouny, protože oba byli v zaměstnání. Hovořila jsem tedy chvíli s děvčaty. Starší vyprávěla o tom, jak dříve často jezdívali na setkání pěstounských rodin a jak tato setkání jejich rodina i organizovala. Vyprávěla, že jejich pěstounští rodiče se znají se spoustou dalších pěstounů a tak, když se objeví problémy, pomáhají si hlavně mezi sebou.

S děvčaty jsme také hovořily o tomto výzkumu: *Jó, my už sme pár takových rozhovorů dělaly*. Pustily jsme se tedy do toho. Když jsme skončily, probudila se nejmladší pěstounská sestra, o kterou se obě starší děvčata během dopoledne starala. *„Pavlinka má cystickou fibrózu a taky autistické rysy“* (když jsem si doma našla na internetu informace o cystické fibróze, zatajil se mi dech. Kdybych měla klobouk, před oběma pěstouny smeknu). Nejmladší děvče přichází dolů a hned s úsměvem zdraví. Po snídani se dívala na nahrávky z různých rodinných akcí na zahradě apod. Přidala jsem se k ní. Zdá se, že v této rodině je skutečně veselo. Poté začala starší děvčata chystat oběd a já jsem vydala na cestu zpět.

Karolína 15 let, žákyně základní školy

Karolína žije v rodině tři roky. Do rodiny přišla nastálo přesně v den svých dvanáctých narozenin jako páté dítě. Na příchod do rodiny si tedy velmi dobře pamatuje. Ačkoli žije v rodině poměrně krátkou dobu, o pěstunech mluví jako o tatškovi a mamce. Biologický otec je táta a zemřelá biologická matka je také mamka. Před příchodem do rodiny žila Karolína v dětském domově. Zná okolnosti, za kterých musela odejít z biologické rodiny, poměrně dobře si je pamatuje. Rodinu poměrně dobře znala již před svým příchodem, jezdila k ní na prázdniny: O své biologické rodině má poměrně bohaté informace, jednou se setkala s biologickým otcem. Ví i o tom, že má další sourozence.

Návštěvy sociální pracovnice se odehrávají ve škole, do rodiny nechodí. Ve škole, kam Karolína chodí, pracuje i její pěstounský otec. Se sociální pracovnicí si vždycky chvíli povídá. U psychologa ještě nebyla.

S pěstounskou mamkou hodně maluje na hedvábí, tatškou dělá spíš něco na zahradě nebo kolem auta. Společně rodina jezdí na dovolené, slaví svátky, Na den dětí si navzájem vyrábějí dárky. Karolína si velmi dobře rozumí se svou starší pěstounskou sestrou.

Markéta 17 let, studentka střední školy

Markéta přišla do rodiny ve svých sedmi letech. Je třetím dítětem v rodině. Svou biologickou rodinu si již zřejmě moc nepamatuje, ale okolnosti odluky od ní. Vzpomíná si také na den, kdy přišla do rodiny. Markéta svou pěstounskou rodinu znala již před svým příchodem z prázdninových návštěv.

Přesto, že si na svou biologickou rodinu příliš nepamatuje, má o ní nějaké informace. Pěstounští rodiče jsou v této oblasti evidentně otevření, protože Markéta sama uvedla, že tyto informace má z různých papírů od soudu.

Sociální pracovnice je navštěvovala stejně jako její mladší sestru v základní škole. Od té doby, co je na střední škole a přes týden na internátě, ji už nenavštěvuje. Rozhovor se sociální pracovnicí trval vždy asi pět nebo deset minut. Protože její otec pracuje ve škole, kam chodí obě mladší sestry, Markéta usuzuje, že se sociální pracovnice na ni zeptá ve škole, kdy jde navštívit mladší sestry. Sociální pracovníci Markéta hodnotí kladně jako velice příjemnou. K psycholožce Markéta chodila kvůli problémům s bývalým přítelem.

O pěstunech mluvila i mimo nahrávaný rozhovor jako o mamce a tatškovi. Vyzdvihla vztah k mladší pěstounské sestře Karolíně.

Z rozhovoru vyplývá, že má dobrý vztah i ke svým starším bratrům, biologickým dětem pěstounů.

Markéta vyprávěla, jak často rodina jezdila na setkání pěstounských rodin a sama setkání i organizovala. Od té doby, co jsou děti v rodině větší už nejedí, protože program na setkáních je hodně zaměřen na malé děti. Rodina jezdí společně na dovolené. Doma má každý i prostor pro, aby se věnoval svým věcem. S pěstounskou mamkou Markéta hodně maluje na hedvábí.

3. Klasická pěstounská rodina, Pardubický kraj, 10. 7. 2007

Základní údaje o rodině

Počet dětí žijících zde v současné době v pěstounské péči, jejich věk a pohlaví	Dívka 14 let Dívka 15 let	Dívka 15 let Chlapec 18 let
Počet dětí biologicky vlastních, jejich věk a pohlaví	0	
Věk a nejvyšší dosažené vzdělání pěstounů	Pěstounka 44 let, vzdělání VŠ	

Informace o rodině

Pěstounská rodina žije v panelákovém bytě. V současné době žijí v této rodině čtyři děti v pěstounské péči, ale celkový počet dětí, které pěstounka převzala do své péče, je osm. Je to velmi zkušená žena, která je pěstounkou již 15 let. Stran pěstounské péče má nejen výborné informace, ale také bohaté osobní zkušenosti. Přijímala do své péče jak děti malé, tak starší (15tileté i starší). Ví, jaké to je, když je dítě ve výkonu trestu. Nějaký čas vykonávala pěstounskou péči v SOS vesničce. Má možnost porovnat z vlastní zkušenosti situaci v pěstounské péči před 15ti lety a dnes. Hovořily jsme o jejím názoru na služby pěstounům. Pěstounka je přesvědčena, že záleží hodně na osobě pěstouna, jak dalece důvěřuje příslušným místům, jak je ochoten vyhledat a přijmout pomoc. Služby pro pěstounské rodiny jsou dle ní na velmi vysoké úrovni. Pěstounka vždy, když potřebovala pomoc, dostala jakoukoli pomoc, o kterou požádala a v té nejkvalitnější podobě tj. odborníci přišli domů, aby děti byly v přirozeném prostředí apod. Pěstounka má na mysli především odbornou a morální podporu než hmotnou. Důležité je dle ní, aby se pěstouni nebáli si přiznat, že to sami nezvládnou, že nejsou dejme tomu právníci, psychologové nebo lékaři. S vědomím, že přijmout pomoc není ostuda. Mezeru vidí v chybějících informacích o biologických rodičích. Pokud by tyto informace byly k dispozici ve větší míře, bylo by možno lépe předcházet nebo začít dříve léčit různé geneticky podmíněné zdravotní komplikace. Pěstounka vyprávěla, že sama po informacích o rodičích pátrala, ale v tomto případě se na příslušných úřadech potkala

s neochotou. Buď proto, že sami potřebné informace neměli nebo je nechtěli nebo nemohli podat.

Hovořily jsme o cílech v pěstounské péči. Pěstounka uvedla, že postupem času přestala mít často nereálné cíle, jak děti vychodí základní školu, vyučí se, najdou si práci, bydlení, partnera... Časem prý pochopila, že se jedná o věci podružné, které navíc pěstoun nemůže tak úplně ovlivnit. Jediným jejím cílem je, aby děti v dospělosti prožívaly emoce. Jakékoli emoce. Protože i když je již dospělé dítě ve vězení, ale cítí stud, lítost, lze mít oprávněnou naději, že to s takovým dítětem není ještě úplně „ztracené“, i když je momentálně v životě neúspěšné. Setkání s touto ženou, která jako samostatná pěstounka přijala do své péče osm dětí a není „zničená“, naopak velice vyrovnaná, klidná, bylo pro mne jedním ze zážitků, který si budu dlouho pamatovat. V její rodině mi poskytla rozhovor dvě děvčata.

Klára 15 let, žákyně základní školy praktické

Klára přišla do rodiny ve svých třech letech jako třetí dítě. O pěstounce mluví jako o mamce, vypráví, že chodí všichni společně ven, hrají si, s ostatními sourozenci hraje karty nebo pexeso, ve všední dny se po příchodu ze školy učí, stará se o zvířata, dělá si své věci, čte si. Ví, že si ji mamka vzala, když jí byly tři roky, o tom, co ví o okolnostech příchodu do rodiny, vyprávěla trochu nejasně a útržkovitě. Usuzuji, že mamka jí vyprávěla, jak to bylo, ale Klára hodně zapoměla. Říká, že už nic neví o svých biologických rodičích, že všechno zapoměla. O sociální pracovníci říká, že už je to hezky dlouho, co ji navštívila.

Olga 15 let, žákyně základní školy

Olga má mnoho zájmů a aktivit mimo školu, doma mnoho času netráví. Ale vypráví i o aktivitách s rodinou.

O okolnostech příchodu do rodiny nejprve řekla, že nic neví, ale potom se rozpovídala a okolnosti poměrně dobře popsala. Do rodiny přišla z ústavní péče ve věku pěti let. Mluvila o svém vztahu k pěstounce a biologické rodině. Mamku bere jako svoji mamku, o biologickou rodinu se nikdy moc nezajímala. Zajímavé je, co vyprávěla prvním kontaktu s mamkou pěstounkou a o přípravě na příchod do pěstounské rodiny. V dětském domově jí neříkali, že si pro ni například přijede maminka, ale že půjde někam jinam, kde to bude hrozný nebo horší než v domově. Markéta se v důsledku toho své pěstounské mamky při prvním kontaktu bála. Se sociálními pracovníci nemá mnoho zkušeností. U psychologa ještě nebyla.

4. Speciální zařízení pro pěstounskou péči, Zlínský kraj, 11. 7. 2007

Základní údaje o rodině

Počet dětí žijících zde v současné době v pěstounské péči, jejich věk a pohlaví	Dívka 17 let Dívka 10 let Dívka 9 let	Dívka 9 let Chlapec 8 let
Počet dětí biologicky vlastních, jejich věk a pohlaví	0	
Věk a nejvyšší dosažené vzdělání pěstounů	Pěstounka 45 let, ŽŠ	

Informace o rodině

Pěstounka je vdovou. Dítě v náhradní rodinné péči měla již s manželem, byl to chlapec, kterého si nezrušitelně osvojili. Chlapec je dospělý, má 21 let a již s rodinou nebydlí a nejsou v kontaktu, protože chlapec má se svým chováním problémy. Pěstounka vyprávěla, že do nezrušitelného osvojení už by nešla, že se jí více líbí pěstounská péče, protože, jak naznačila, je vše jednodušší v případě problémového chování dítěte.

Rodina žije ve velkém domě, který mají v osobním vlastnictví a kromě pěstounské rodiny zde žijí ještě rodiče pěstounky. Když jsem přišla do domu, velice mě překvapil interiér, který je velice pěkně zařízený a byl dokonale uklizený. Divila jsem se v duchu tomu, že kuchyňská linka dopoledne, v rodině, kde jsou malé děti, je tak dokonale čistá a uklizená.

Pěstounka mi vyprávěla své zkušenosti stran pěstounské péče.

Co se týče pomoci ze strany pracovníků pro náhradní rodinnou péči, je pěstounka spokojená. Uvedla, že si „*umí říct, když něco potřebuje a stojí si za svým*“. Vyprávěla, jak si jela pro nejmladšího chlapce, kterému byl v té době asi rok a půl. Pracovníci ústavu chtěli, aby se na něho přijela nejprve podívat, ale ona byla pevně rozhodnutá si ho ten den odvézt domů a tak se také stalo. Když byla rozhodnuta, že nejstarší děvče, které se v základní škole muselo denně doma hodiny učit, aby nepropadlo, bude chodit do zvláštní školy, podařilo se jí prosadit svou i přes částečný odpor odborníků. Vyprávěla, že řediteli zvláštní školy tehdy řekla: „*Já se o tom s vámi nebudu bavit. Já vám říkám, že ona prvního zařít k vám nastupuje*“. Tři děvčata v této pěstounské rodině jsou Romky. Ve škole byly terčem posměchu některých dětí, mnoho k tomu také přispělo to, že jsou v jejich obci jedinými Romkami. Pěstounka děti sobě svěřením hájil, vyprávěla také o velké pomoci jedné starší paní učitelky při řešení tohoto problému.

Všimla jsem si, že děti jsou hodné, poslušné, uklízejí po sobě, jsou vedené k samostatnosti. Pěstounka vyprávěla, že večer se nemusí příliš starat o to, zda jsou mladší děti vykoupané a navečeřené, protože starší děvčata se o to postarají. Když chce jít večer ven, jedna musí druhá být doma, aby se postarala o mladší pěstounské sourozence a naopak. Pěstounka vyprávěla, že

všechny děti se drží spíše doma. Chodí do školy, v létě na společné vycházky po okolí, v zimě sáňkovat, ale třeba do kroužků vůbec a na letní tábory také nejezdí.

Je zřejmé, že pěstounka má rodinný život dobře zorganizovaný, je spokojená s tím, že vykonává pěstounskou péči ve speciálním zařízení a péči o děti zvládá zřejmě dobře. Má podanou žádost o svěřeni do pěstounské péče dalšího dítěte. Nicméně se nemůžu zbavit po návštěvě subjektivní otázky, jestli se v této rodině jaksí trochu nevytrácejí některé důležité prvky, které dělají rodinný život vsutku rodinným. Ale byla jsem svědkem toho, že pěstounka mladšího chlapce pohladila stejně, jako pohladí jiné matky své děti.

V této rodině jsem uskutečnila dva rozhovory se staršími děvčaty.

Jana 10 let, žákyně základní školy

Jana je romská dívka, která působila dojmem kultivované mladé slečny, i její řeč byla vzhledem k věku a oblasti s výrazným dialektem překvapivě spisovná. Od mamky pěstounky o ní vím, že je velice spokojená, když je v bytě krásně uklizeno a spíž s ledničkou plné (možná to je důvod, proč je v domácnosti tak dobře uklizeno). Jana se ráda zapojuje do nejrůznějších domácích prací. Ve škole nemá problémy s učením.

Jana ráda a dobře zpívá, především s ostatními sourozenci. O pěstounce mluví jako o mamince nebo mamce.

Jana přišla do rodiny ve věku šesti let jako čtvrté dítě, je v rodině ještě s dvěma mladšími sestrami – dvojčaty, a na okolnosti příchodu do rodiny si dobře pamatuje. Věděla, že si pro ni mamka přijede.

O biologických rodičích vůbec nechtěla mluvit. Pěstounka mi potom řekla, že Jana má velice zlé vzpomínky na svou biologickou rodinu. Zažila prý hodně hladu a fyzického utrpení. V její biologické rodině žijí ještě další tři biologičtí Janini sourozenci, chlapci, které si biologická matka chce ponechat a stará se o ně.

Sociální pracovnice Janu navštěvuje, Jana si s ní povídá. U psychologa ještě nebyla, jak řekla.

Věra 17 let, žákyně zvláštní školy

Věra, dívka, která se stále usmívala, přišla do rodiny v ranném věku, bylo jí 10 měsíců a je druhým dítětem v rodině. Nejraději je doma. Věra už má přítele, který chodí často do rodiny na návštěvu. Věra je zřejmě velice šikovná, umí vařit, vyšívát a až vyhodí školu, chtěla by se jít učit pekařkou.

Nezná okolnosti příchodu do rodiny a neví nic o biologických rodičích, jak uvedla. Se sociální pracovnící si povídá společně s ostatními sourozenci a s návštěvou psychologa nemá zkušenost žádnou.

Klasická pěstounská rodina, Středočeský kraj, 12. 7. 2007

Základní údaje o rodině

Počet dětí žijících zde v současné době v pěstounské péči, jejich věk a pohlaví	Chlapec 12 let Chlapec 18 let Dívka 20 let
Počet dětí biologicky vlastních, jejich věk a pohlaví	0
Věk a nejvyšší dosažené vzdělání pěstounů	Pěstoun 56 let, VŠ

Informace o rodině

Celkový počet dětí přijatých v rodině do pěstounské péče je čtyři, ale nejstarší chlapec je již samostatný a s rodinou již nebydlí. Pěstoun je vdovec, jeho žena zemřela před nedávnem. Některé z dětí měla svěřené do pěstounské péče pouze zesnulá žena, některé pouze pěstoun, některé měli v pěstounské péči společně, protože „každý soud to dělá jinak“.

Po příjezdu na mě čekal na nádraží pěstoun s dcerou, která se usmívala, a hned jsme se všichni přátelsky zdravili. Přijeli jsme k domu a nejmladší člen rodiny běžel naproti (pěstoun mu říkal Kuliferdo). Všimla jsem si, že pěstoun má zdravotní problémy, které mu výrazně ztěžují chůzi. Každodenní život tedy jistě vyžaduje velkou pomoc dětí při domácích pracích apod. Pěstoun o dětech řekl, že nejsou sice příliš pořádkumilovní, ale co je skutečně potřeba, udělají. V rodině se zřejmě celkem běžně hovoří o tom, jak děti přišly do rodiny, což usuzuji z toho, že při rozhovorech jsme seděli všichni pohromadě v obývacím pokoji a pěstoun rozhovor občas doplnil (jeho slova jsou v analýze rozhovorů označena tučným písmem).

Hovořili jsme o zkušenostech pěstouna s pěstounskou péčí. Co se týče odborné pomoci, pěstoun uvedl, že „sociálky“ se spíše bojí. Vyprávěl, že nejvíce mu vadí „udávání“ – tím měl na mysli to, že v případě výchovného problému s dětmi ve škole apod., zúčastnění dospělí

(učitelé nebo například sousedé) neřeší problém v první řadě s nimi, pěstouny, ale hned vše oznámili na „sociálku“, která prý jediné prý jako jediné řešení výraznějších problémů v chování nabídne zase ústavní péči, protože nemají k dispozici jiné řešení nebo jiné neznají. Nicméně uvedl, že se nepotkal s tím, že by sociální pracovníci chtěli rodině nějak celou situaci ztížit. Vyzvedl rychlé vyřízení formalit ohledně svěřením do pěstounské péče

Pěstoun jako další způsob podpory vzpomenu setkání pěstounských rodin, která v době, kdy jeho žena byla ještě poměrně zdravá, rádi navštěvovali.

V rodině jsem uskutečnila rozhovor s dvěma dětmi (již mladými dospělými), 18letým chlapcem a 20letou dívkou.

Jakub 18 let, učeň

Jakub přišel do rodiny ve věku 1, 5 – 2 roky jako třetí dítě. Je v učebním oboru, ale učení mu nejde právě snadno. Nevím přesně, jak oslovuje pěstouna, ale když jsem v jedné otázce použila slovo tatínek, Jakuba nijak nezarazilo. O rodinném životě říká, že se jim žije docela dobře. Rád si zve domů kamarády, společně oslavují, dají si nějakou tu sklenku, dívají se na televizi apod. Tatínka k oslavám rád přizvou, pokud se mu chce, popovídají s všichni společně. Pěstoun uvedl, že je raději, když se s kamarády děti scházejí doma, protože alespoň ví, co dělají.

Přestože si Jakub na svou biologickou rodinu nepamatuje a nepamatuje si ani na příchod do rodiny, o své biologické rodině má poměrně dost informací.

Jakub prožívá návštěvy sociálních pracovníků normálně, nejvíce je zajímá, jak mu to jde ve škole a také, jak mají děti uklizené pokoje. S návštěvou psychologa kvůli sobě zkušenost nemá, ale uvedl, že nedávno u něho byli kvůli mladšímu pěstounskému bratrovi Filipovi.

Anežka 20 let, školu již nenavštěvuje, hledá práci

Anežka přišla do rodiny ve věku 1, 5 – 2 roky jako druhé dítě. O životě v rodině mluví jako o docela normálním. Zřejmě vzhledem k tomu, že pěstounka byla delší dobu nemocná, musela Anežka zastat práce v domácnosti. O společných aktivitách vypráví, že se občas „muchlují“, povídají si, občas hrají nějakou hru. Anežka si o víkendu ráda zajde na pivo.

O tom, jak se to přihodilo, že žije v pěstounské rodině, moc nevěděla, ale pěstoun její vyprávění doplnil v její přítomnosti. Anežka nemá mnoho informací o své biologické rodině, ale něco ví.

Anežka má zkušenosti s návštěvami sociální pracovnice, když navštěvuje celou rodinu nebo se potkají ve městě, kdy spolu občas něco prohodí, jak to chodí doma a tak. Sociální pracovnice ji navštěvovala také v době, kdy Anežka byla ve výchovném ústavu, protože jak uvedl pěstoun, výchovné problémy v jednu chvíli vyrostly natolik, že Anežka jednu dobu zase v ústavu pobyla, ale zase se vrátila. Z doby pobytu ve výchovném ústavu Anežka kladně hodnotí pomoc psychologa.

B) Analýza rozhovorů

1. Atmosféra v rodině

Všichni informanti, když mluvili o pěstunech, používali slova jako: mamka, maminka, taťka, táta apod. což také leccos vypovídá o tom, jak chápou informanti roli pěstounů ve svém životě. Pouze v jednom případě se objevilo oslovení strýc (jednalo se o druhu pěstounky, který se do rodiny přistěhoval později) – ve speciálním zařízení. Z navštívených pěti rodin jsem ve třech měla dojem atmosféry rodinné – klasické pěstounské rodiny. Uvědomila jsem si, že atmosféra některých navštívených rodinách byla taková, že bych vůbec nepoznala, že je to rodina pěstounská, kdybych to předem nevěděla nebo kdyby mě na to neupozornil viditelně odlišný etnický původ dětí.

Po příjezdu na mě u vlaku čekala dvě usměvavá děvčata a pes. Došli jsme k rodinnému domu, který mě na první pohled upoutal svou polohou. Je obklopen krásnou přírodou, ačkoli leží v obci a u domu je pěkná zahrádka, která ale vůbec nepůsobí dojmem: Pozor, trávník nešlapat. Uvnitř domu jsem měla hned dojem, že tu je živo. Bydlí zde pohromadě rodina a domácí zvířata. Kromě psa ještě papoušek. Vnitřek domu nebyl dokonale uklizený, ale také zde nebyl nepořádek, zkrátka vše působilo dojmem: „Tady to žije“. Všimla jsem si vystavených nakreslených dětských obrázků.

Ve dvou rodinách – speciálních zařízení - jsem měla dojem, zda se nevytrácí určité prvky rodinného života.

V paměti mi uvízlo, jak pěstounka mluvila o dětech. Nepoužívala jejich křestní jména, ale spíše o nich mluvila jako o „tomhle klukovi a tamté holce“.

Pěstounka ve druhém zařízení mi nabídla, že mi ukáže dům. „Tady mají děcka pokoj, kde chodí jenom spát, nic jiného tu nedělají“. Přišli jsme do velkých sklepních prostor, které jsou přebudované na obytné. Je tu ještě jedna koupelna, ve které je regál s čtyřmi poličkami, a v každé poličce jsou tři košíčky. „Tady musí každé děcko mít připravené srovnané šaty. Jeden košíček je do školy, druhý na doma a třetí na ven. Vidíte, že školní košíčky jsou teď prázdné, když jsou prázdniny.“ Procházíme dál do pokoje, který slouží jako místnost na hraní, pěstounka mi nezapomněla říci, že hračky musí mít děti uklizené. Další pokoj je vyhrazen k učení. Jsou tam vedle sebe stolky, u kterých se děti učí a skřín s dětskými knížkami, protože děti prý rády čtou.

Celé mi to začíná připomínat dětský domov internátního typu. Společná ložnice, herna, učebna... Je tu někde prostor, kde by měly děti alespoň trochu soukromí, nějaké „své království“?

Největší místnost v přestavěném sklepě je cvičná kuchyň, kde se starší děvčata učí vařit. Už chápu, proč je ta krásná kuchyňská linka nahoře tak dokonale uklizená. Vaří se tady dole ve cvičné kuchyni. Součástí cvičné kuchyně je také jídelní stůl. Pěstounka mě pozvala na oběd. Co mě nejvíce překvapilo, bylo to, že děti nanosily nahoru do krásně uklizené kuchyně pokrmy a zatímco mě pěstounka usadila nahoru, děti samy jedly dole u stolu ve cvičné kuchyni v přestavěném sklepě.

Jídelní stůl považuji za téměř posvátné místo každé rodiny, místo, kde se členové rodiny nejenom najedí, ale také místo, kde se všichni společně sejdou, popovídají si, zkrátka je to dle mého názoru prostor, kde se z velké části utváří a upevňuje rodinné společenství. Proto tyto oddělené stoly patří také k zážitkům, které si budu dlouho pamatovat. Neumím si vysvětlit, proč pěstounka takhle jedná, protože nejsem psycholog. Nicméně mě to velice překvapilo. „To víte, je nás moc“, uvedla pěstounka jakoby na vysvětlenou. Uvedla, že děti má ráda, ale v případě, že nebudou chtít slušně žít...

2. Aktivity s rodinou a mimo rodinu

Vzájemný vztah se vytváří tím, jak spolu lidé každý den žijí (Matějček), co spolu prožívají. Aktivity v rodinách informantů se nijak zvlášť neliší od aktivit v jiných rodinách, běžné jsou různé výlety apod., ale také pomoc při pracích v domácnosti. Z toho tedy vyplývá, že běžný život informantů v pěstounských rodinách se podobá životu v jiných rodinách, mám na mysli v klasických, biologických rodinách. Pouze jedna pěstounka ze speciálního zařízení při našem rozhovoru zvlášť zdůraznila četné výlety i do zahraničí. Pěstounka z dalšího

speciálního zařízení naopak zase zdůraznila, že děti se nejraději drží doma, chodí jenom do školy, nechodí do kroužků, létě chodí na procházky do okolí, v zimě sáňkovat.

„Chodíme na výlety, na rozhlednu...“

„Doma, všechny pohromadě sme, pracujeme, když je práca a prostě zábavu kolem svojej rodiny. No, holky rádi zpívajú, takhle dohromady zpíváme tak“.

„...když přijdem domů, tak si povídáme, smějeme se a tak. Společně jezdíme hlavně na dovolený, dřív jsme hodně jezdili na setkání pěstounských rodin, teď co už jsme větší, tak už ne, protože tam jsou malý děti a nás to nebaví. Ale dřív jsme ty setkání i organizovali, zajišťovali jsme program.... a o víkendu jsme doma spolu nebo jedem někam ke známým nebo oni k nám. Nebo jsme doma a každej si dělá svý věci“.

„No tak společně spíš ty dovolený nebo třeba na den dětí si uděláme nějaký dárky nebo když má někdo svátek tak taky“.

„...jedem někam s mamkou na nějaký výlet nebo na bazén. Jo, třeba včera sme vyráběly trička, sme si malovaly na černý tričko barvičkama“.

„...v sobotu si tó hrajem všichni a nebo někdy deme aji všichni ven“.

„Tak všední dny prožíváme docela v klidu a každej den jezdíme na nákupy, no a tak co tak děláme celej den, koukáme se na televizi, občas oslavujem no spíš každej den oslavujem by se dalo říct, no to je asi všechno...no a žije se nám tady docela dobře jako“.

„Tak já si myslím, že tady to je docela normální. ... Občas se muchlujem (všeobecný smích), všichni. S tátou většinou tak povídáme spíš, no. Vobčas nějakou tu hru, ty kamarádi spíš teda nás spojujou hodně“.

„No, tak třeba chodíme někam na výlety, s mamkou a se strýcem. Pak chodíme ven, pak chodíme ven a já nevim... třeba se díváme na televizi, uklízíme, pomáháme, vaříme – no, holky vaříjou...“

„Tak všechno jako tady to prožíváme normálně, jíme jako celá rodina, na výlety, na hrady, na ty zámky a třeba na ty koupaliště a tak. Společně vždycky“.

„Jo, s mamkou třeba vaříme, uklízíme“.

V jedné klasické pěstounské rodině, kde žijí pohromadě děti jak biologicky vlastní tak přijaté, informantka nerozlišuje mezi sourozenci pěstounskými a biologicky vlastními dětmi pěstounů, když mluví o aktivitách se sourozenci.

„Tak s bráchama máme hlavně tu muziku, jezdíme na festivaly, na koncerty. A se sestrou si hodně povídáme a pořád se něčemu smějeme a tak. Třeba to mi říká i mamka, že přes týden je ségra takové posmutnělá, zamklá, když nejsem doma“.

Aktivity mimo rodinu dětí v pěstounské péči se nijak zvlášť neliší od aktivit dětí žijících v biologické rodině. Informanti chodí do školy, někteří do kroužků nebo sportují s kamarády.

„No tak v tejdnu chodím do školy, chodím do hudebky, hraju na klavír, chodím do sboru a do skautu, takže mám hodně času zaplněnýho jako třeba koníčkama. A o víkendu většinou třeba někam jedeme se skautem“.

„...tak já chodim s klukama ven hrát fotbal a tak“.

3. Vědomí příchodu do rodiny

Devět informantů vědělo alespoň tolik, že bylo v ústavní péči, odkud si je vzali pěstouni. Jeden informant – žije ve speciálním zařízení – nevedl ani to. Pět informantů z deseti si na příchod do pěstounské rodiny nepamatuje pro nízký věk, ve kterém do rodiny přišli. Z těchto pěti jeden okolnosti příchodu vůbec nezná, dva vědí pouze to, že si je pěstounka vzala z domova, jeden má poměrně bohaté informace a jeden sice odpověděl, že neví, ale pěstoun, který se účastnil rozhovoru, informace doplnil za přítomnosti informanta – oba informanti jsou z klasické pěstounské rodiny.

Pět informantů si na okolnosti příchodu do rodiny pamatuje a mají poměrně bohaté informace. Jedna informantka z těchto pěti hovořila na tomto místě o svém vztahu k pěstounce – je z klasické pěstounské rodiny.

„...a když mi bylo asi těch šest nebo pět, tak si mě vzala mamka a já prostě jí беру jako mamku“...

„No, když mi bylo šest a mamka tam pro mě dojela s tetou Marií a já jsem myslela, že teta bude moja maminka, ale oni mi pak řekli, že né, že mamka je ta druhá“.

Pamatuješ si, když jsi sem přišla?

„Nó tak to si pamatuju přesně, protože to bylo na mý dvanáctý narozeniny, myslím, že to bylo v úterý.“

„A pak když mi bylo sedm, tak si pro mě Pavlátovi přijeli. Bylo to rychlý až pak se vyřizovaly všechny ty soudy“.

Pamatuješ si, když jsi sem přišla na stálo?

„Pamatuju si, že sem vůbec nemluvila. Oni se hrozně snažili, ale já jsem byla taková zamlklá“.

Byla sem v domově a mamka si mě vzala.

Ústavní péče

Devět informantů, kteří prožili část svého života v ústavní péči, hovořili o ústavní péči pouze v tom smyslu, že „tam byli“. Jedna informantka v době, kdy již byla v pěstounské péči, pobyla na čas ve výchovném ústavu – z klasické pěstounské rodiny.

Příprava na vstup do rodiny

Čtyři z pěti informantů (dva ze speciálních zařízení a dva z klasických rodin), kteří si pamatují na vstup do pěstounské rodiny, vědělo předem, že do rodiny půjdou a jeden uvedl, že předem o rodině nic nevěděl, ale z rozhovoru vyplynulo, že asi týden nebo dva před příchodem v kontaktu s pěstounskou byl. Dva informanti uvedli, že pěstounskou rodinu znali již před svým příchodem – oba z klasických pěstounských rodin.

A vědělas to dopředu, že si maminka pro Tebe přijede?

„No, věděla“.

„To jo, já jsem tady byla ještě předtím na prázdninách a jezdila jsem k nim na víkendy a pak se mě v domově ptali, jestli chci být tam nebo u Pavlátů a já jsem řekla, že chci být s nima“.

„Tak předtím jsem tady byla na nějakých prázdninách a pak mě odvezli zpátky a já jsem byla smutná a pak už jsem tady zůstala“.

Jedna informantka popisuje, že byla na příchod do biologické rodiny připravována tak, že ji tety v ústavu strašily pěstounskou maminkou – je z klasické pěstounské rodiny.

Takžes věděla předtím, že si pro Tebe maminka přijede?

„No, věděla, ale voni mě jako neříkali jako že maminka, ale že pudeme někam jinam a že to bude něco podobnýho jako ten děckej domov, ale že to bude trošku horší. Nebo jako, že se spíš snažili, aby se nám líbilo víc tam nebo sme zůstali tam (myšleno v dětském domově) nebo já nevím, jak to mám říct“.

4. Vědomí o biologické rodině

Jedna informantka nechtěla o biologické rodině vůbec mluvit, protože má zlé vzpomínky, jak uvedla její pěstounka – informantka je speciálního zařízení, tři informanti nic nevědí – dva ze speciálních zařízení a dva z klasických rodin, jedna uvedla, že se o biologickou rodinu nezajímá, ale nějaké informace má – je klasické rodiny. Ostatní informanti si buď na svou biologickou rodinu pamatují³, nebo nepamatují, ale informace mají. Když informanti mluví o biologických rodičích, používají nejčastěji taková slova jako matka, táta – to je společné informantům jak ze speciálních zařízení, tak z klasických pěstounských rodin. Ve dvou případech je to jinak. Zesnulá biologická matka informantky na kterou si ona pamatuje je také mamka společně s pěstounskou mamkou a biologický otec, který nezvládal péči o informanta je v jedné větě taťka – informant také uvádí, že táta bydlí ve stejné obci jako pěstounská rodina informanta, ale nezajímá se o něho.

A co víš o rodičích, kterým ses narodila?

Dlouhá pauza.

Nechceš o tom mluvit?

Dívka jenom zavrtěla hlavou.

„Nó tak já jsem žila normálně se svojí rodinou, s bráchou starším Petrem a pak jednoho dne mamka umřela a já jsem byla u bratrance, ale tam jsem nechtěla být a říkala jsem tátovi, že spolu někam utečeme a on že teda jo...“

Tak o bráchovi vím, že měl problémy s drogama. Táta se tady jednou objevil nečekaně a to jsem se dost lekla. Řek mi, že s ním mám jít ven, že se mnou chce mluvit a já jsem nevěděla, co mám dělat. Měl takovýho velkýho černýho psa a toho jsem se taky bála. Tak jsem šla za

našima a řekla jim, že tam je táta. Jako kdyby třeba napsal nebo zavolal, že chce přijet, tak bych to asi nějak zvládla, ale takhle nečekaně...No táta má normálně svůj život a já vim, že mám dvě starší sestry, nevlastní“.

„Tak mě když bylo pět, tak mě matka nechala v ozdravovně, prostě si pro mě nepřijela. Tak o tátovi vím, že je po smrti. A matka má asi svůj život.“

„...já se vůbec nezajímám vo tu minulou rodinu.

No, vim, že voba dva pijou a voba dva kouřej a asi sou hrozně blbý. Já sem se vo to nějak dycky nějak moc nezajímala“.

„No, vlastně moje matka se spřítelila s někým černochem no a jak se přihodilo, no prostě mě nechtěla no. Když prostě zjistila, že mám tu dětskou mozkovou obrnu, tak ně dala do nějakýho toho ústavu, aspoň si to tak myslím. Nevím to přesně. No, tak o tátovi vim jenom, že je z Afriky a že tady studoval medicínu, to je všechno. A o mámě, že to byla zlatnice, byla to vyučená zlatnice a teďka žije na Slovensku vlastně s Romem někým. Žije na Slovensku a má asi pět sourozenců nebo kolik. Přesně nevím“.

„Vim, že můj táta byl **jméno otce, který byl podle jména cizinec**, že teďka je nějak stíhanej. No vim, že bylo hrozně moc sourozenců. To bylo hrozně moc, no. Nic jako jinak“.

„... tak sem byl se svojí sestrou v Kladně, ona jako říkala, že on se o nás vlastně pořádně neuměl postarat (biologický otec), že sme byli jak kdyby vandráci, roztrhané tepláky a tak Tak taťka ten vlastně bydlí tady v Traplicách, ale ten se ke mně tak nezná, protože mě chtěl dát do děcáku a mamka se jako takto mě zastávala a moja matka ta pravá, ta žije někde u Tábora nebo někde. O ni tak moc toho nevím zas“.

5. Odborná pomoc

Návštěvy sociálních pracovníků prožívají informanti vesměs jako popovídání, uvádějí, že je prožívají normálně – to je společné všem. V jednom případě informantka z klasické pěstounské rodiny uvádí, že sociální pracovníce je „hrozně příjemná“.

„No, ona chodí k nám a povídáme si“.

„Tak sociální pracovnice mě navštěvovala ve škole, sem nechodí. Ted' už ne, co sem na střední. Vždycky sme si pět, deset minut povídaly jak se mám a tak. Jako ona je hrozně příjemná. Ted' už za mnou nechodí, co sem na střední. Asi se ptá našich“.

„Tak jako že nás nebo vždycky když přišli tak já sem nebyla doma, většinou o prázdninách, ale třeba chodí za bráchou kurátorka a tak jako vobčas si povídáme, ale jako že jinak moc ne“.

„No, tak normálně no. Vona jako vždycky když sem přišla, tak my sme byli ve škole jo. A to tady byla máma, táta byl v práci, takže vlastně máma jí řekla, jak to tady chodí a tak dále. No a občas se teda šla podívat nahoru na ty pokojíčky, jak to máme uklizený a tak. Prostě jestli to zvládaj. No tak ptala se, jak mi to de ve škole a tak. Jako abych se vůbec vyučil, no a když sem jí řek, že ty známky nejsou moc dobrý, tak moc šťastná nebyla a řekla, abych to napravil teda nebo jestli to zvládnou se doučit a tak dále“.

„No jako mě osobně ne, ale tady tak jako jo, sme se viděli. Když sem byla v ústavu, tak taky za mnou jezdila. Vobčas ve městě sme se potkali, tak sme něco prohodily, jak to chodí doma a takový“.

S odbornou psychologickou pomocí mají zkušenost dvě informantky, která měly konkrétní problémy – obě jsou z klasických pěstounských rodin. Z toho vyplývá, že pěstouni informantů vyhledali psychologickou pomoc, až když se objevily problémy. Ale nemohu to tvrdit jistě, protože je možné, že někteří informanti byli psychologem či psycholožkou vyšetřováni aniž by věděli, že jsou vyšetřováni. To se může týkat především informantů, jejichž rozumové schopnosti jsou vzhledem k jejich věku sníženy.

C) Srovnávací tabulka k porovnání klasických českých pěstounských rodin a speciálních zařízení pro pěstounskou péči – velké pěstounské rodiny

Hesla k rozhovorům	Klasické pěstounské rodiny	Speciální zařízení pro pěstounskou péči – velké pěstounské rodiny
Atmosféra v rodině (čísla označují počet rodin, kde bylo provedeno výzkumné šetření)	rodinná ³	pochybnosti o rodinné atmosféře ²
Aktivity s rodinou a mimo rodinu	běžné (škola, výlety, hry...) ⁶	běžné (1krát zdůraznila pěstounka výlety do zahraničí) ² běžné (1krát zdůraznila pěstounka, že děti jsou nejvíce doma) ²
Vědomí příchodu do rodiny	nějaké informace o okolnostech příchodu do rodiny ⁵ žádné informace o okolnostech příchodu do rodiny ¹	nějaké informace o okolnostech příchodu do rodiny ² žádné informace o okolnostech příchodu do rodiny ²
Ústavní péče	konstatování pobytu v ústavu ⁵ podrobnější popis pobytu v ústavu ¹ absence pobytu v ústavu	konstatování pobytu v ústavu ³ podrobnější popis pobytu v ústavu absence pobytu v ústavu ¹
Příprava na vstup do rodiny	nepamatuje se ³ předchozí vědomí o připravovaném svěření do pěst. péče ³ kontakty s pěstounskou rodinou před příchodem ²	nepamatuje se ² předchozí vědomí o připravovaném svěření do pěst. péče ² kontakty s pěstounskou rodinou před příchodem ¹
Vědomí o biologické rodině	nějaké informace o biologické rodině ⁵ žádné informace o biologické rodině ¹ nechtěl o nich mluvit	nějaké informace o biologické rodině ¹ žádné informace o biologické rodině ² nechtěl o nich mluvit ¹
Odborná pomoc		
sociální pracovníci	kladné hodnocení ¹ spíše neutrální hodnocení ⁵ záporné hodnocení	kladné hodnocení spíše neutrální hodnocení ⁴ záporné hodnocení
psychologové	kladná zkušenost ² záporná zkušenost žádná zkušenost ⁴	kladná zkušenost záporná zkušenost žádná zkušenost ⁴

Rodinná atmosféra převažuje v rodinách respondentů, kteří jsou z klasické pěstounské rodiny (hodnocení atmosféry je spíše moje subjektivní hledisko). Aktivity s rodinou i mimo rodinu jsou ve speciálních zařízeních i v klasických rodinách běžné, podobné aktivitám v jiných rodinách. Někjaké informace o okolnostech příchodu do rodiny mají spíše respondenti z klasických pěstounských rodin, z respondentů ze speciálních zařízení jich polovina nemá informace žádné a polovina má nějaké informace. Všichni respondenti, kteří hovořili o zkušenosti s ústavní péčí, tuto skutečnost pouze konstatovali. Pouze v jednom případě ji informant popisuje podrobněji v souvislosti s přípravou na vstup do rodiny. Předchozí vědomí o připravovaném svěření do pěstounské péče měl stejný počet informantů jak ve speciálních zařízeních, tak v klasických pěstounských rodinách (vzhledem k počtu informantů, kteří si na

příchod pamatují, a vzhledem k počtu informantů v té které skupině), stejně tak je to v případě kontaktů s pěstounskou rodinou před příchodem do rodiny. Některé informace o biologické rodině mají ve větší míře respondenti z klasických pěstounských rodin, v jednom případě respondentka ze speciálního zařízení vědomí má, na biologickou rodinu si pamatuje, ale nechtěla o ní mluvit, protože má hodně špatné vzpomínky. Odbornou pomoc sociálních pracovníků prožívají respondenti jak z klasických pěstounských rodin, tak ze speciálních zařízení jako popovídání, hodnocení vyplývá z rozhovorů spíše neutrální. Jeden respondent z klasické pěstounské rodiny hodnotí sociální pracovníci výslovně kladně. S odbornou psychologickou pomocí popisují zkušenost dva informanti z klasických pěstounských rodin, přičemž v jednom případě je tato pomoc hodnocena výslovně kladně. Je také možné, že někteří respondenti prošli psychologickým vyšetřením, aniž by si toho byli vědomi.

5. Závěry

Vrátím se zpět k heslům, ze kterých vycházely otázky k výzkumnému šetření. Hesla vycházela z vybraných principů moderní pěstounské péče, které jsem „otočila“ směrem k dětem v pěstounské péči.

1. Vztah k pěstounům

Troufám si tvrdit, že informanti jak z klasických pěstounských rodin, tak ze speciálních zařízení pro pěstounskou péči „berou“ pěstouny jako své rodiče (Matějček: dítě přijímá za své rodiče ne ty, kteří je pouze zplodili, ale ty, kteří se k němu mateřsky a otcovsky chovají). Vyplývá to jak z oslovování pěstounů dětmi (mamka, taťka), tak z popisu aktivit v pěstounské rodině.

Připojím ještě vztahy k sourozencům. Informanti mluvili o sourozencích jako o bratřích a sestrách, nijak nerozlišovali, zda je sourozenec také pěstounský nebo je biologickým dítětem pěstounů.

K tomu, že pěstouni měli podle moderních principů pěstounské péče chápat svou roli v životě dítěte a nesnaží se zcela nahradit biologické rodiče, bych tedy připojila to, že je třeba se zabývat také tím, jak chápe dítě roli pěstounů ve svém životě.

2. Příprava na příchod do rodiny

Příprava respondentů na příchod do rodiny se pochopitelně odvíjela od toho, v jakém věku přišli do pěstounské rodiny. Pokud si na příchod pamatují, nečiní jim problémy o něm mluvit, věděli, že půjdou do rodiny, někteří svou pěstounskou rodinu předem znali, ovšem stalo se, že „příprava“ proběhla dosti pokřiveným způsobem.

Dobrou přípravu dítěte na příchod do rodiny, které je věku, kdy již vědomě prožívá vztahy k blízkým lidem, považuji za důležitou. Dítě by mělo mít možnost vytvořit si částečně vztah k pěstounům ještě před tím, než do rodiny přijde.

Taková příprava by mohla zabránit případům, kdy se dítě pěstounů zpočátku bojí, nechce u nich být, po příjezdu do domu pěstouna začne plakat nebo je zahrnuto velkou láskou v době, kdy ještě není připraveno vytvořit si úzký vztah k dospělým. Takové začátky společného života nejsou šťastné a vytváření vzájemných vztahů komplikují.

3. Biologická rodina

Respondenti, kteří mají nějaké informace o biologické rodině (ať již od pěstounů nebo z vlastních vzpomínek) mluví o biologických rodičích jako o otci a matce (až na výjimky) v jednom případě o nich respondentka nebyla schopna mluvit vůbec, ačkoli si je pamatuje.

Dítě, které vyrůstá mimo biologickou rodinu, potřebuje informace o biologické rodině podané citlivě a úměrně svým rozumovým schopnostem (ale pravdivé), potřebuje pomoci se zakomponováním těchto skutečností do obrazu o sobě. Jsou to přece tak důležité skutečnosti, že je člověk, má-li si vytvořit „zdravou“ identitu, nemůže vynechat.

Kontakty s biologickou rodinou? O kontaktu s biologickým otcem vyprávěla jedna respondentka a nebylo to vyprávění o šťastném setkání. . Zdali jsou kontakty pro dítě potřebné či nikoliv závisí na tom, jaké si z biologické rodiny odnáší zážitky, na věku dítěte, na časovém odstupu od odloučení od rodiny... (zde může být i kladné soudu rozhodnutí o stycích s biologickou rodinou sporné, vzhledem k některým reakcím dětí na setkání s biologickými rodiči).

Je nutné, aby kompetentní orgány, soudy postupovaly v rozhodování o setkání či setkávání s biologickými rodiči velice opatrně a aby důsledně zachovávaly individuální přístup ke každému dítěti

4. Odborná pomoc.

Návštěvy sociálních pracovníků prožívají respondenti jako „popovídání“. Většina z nich nemá zkušenosti s psychologickou pomocí, pěstouni ji zřejmě vyhledali až v době, kdy mělo dítě viditelné problémy. Nemohla by „preventivní“ psychologická vyšetření třeba právě za účelem zpracování zážitků z biologické rodiny předejít například pozdějším výrazným problémům v chování?

Moderní (profesionální) pěstounská péče

Principy moderní (profesionální) pěstounské péče přinášejí mnoho výborných doporučení pro organizaci systému pěstounské péče v ČR, která mohou skutečně pomoci jak dětem v pěstounské péči tak pěstounům (důraz na přípravu před svěřením do pěstounské péče jak dítěte, tak celé pěstounské rodiny, důraz na kvalitní odbornou pomoc, důraz na přijetí individuality dítěte a další). Ovšem realizaci všech principů profesionální pěstounské péče není možné paušalizovat, protože situace dětí v pěstounských rodinách jsou tak různé, že ne vždy je například pro dítě vhodné, když se stýká se svou biologickou rodinou

Za vůbec nejlepší princip moderní pěstounské péče považuji důraz na individuální přístup ke každému dítěti, ovšem připojila bych k němu ještě individuální přístup k pěstounské rodině jako celku, protože dítě v pěstounské péči by nemělo být vytrháváno z kontextu života rodiny. Je potřeba počítat s tím, že pěstouni, se kterými dítě v pěstounské péči každodenně žije, mají určité představy o výchově dětí, které si nesou třeba již z vlastního dětství, mají určité charakterové vlastnosti apod.

Zároveň se ptám, zda „profesionalizace“ pěstounské péče nemůže mít za následek to, že z „mamky a taťky“ se stanou „profesionální vychovatelé“, kteří budou téměř dokonale naplňovat potřeby dítěte podle individuálního plánu péče, ale začnou postrádat onu „hlubokou osobní angažovanost na osudu dítěte“, jak napsal pan profesor Zdeněk Matějček.

Klasické pěstounské rodiny nebo speciální zařízení pro pěstounskou péči – velké pěstounské rodiny?

Pěstounské rodiny žijící ve speciálních zařízeních, které jsem navštívila, nemusí mít obavu o ekonomické zajištění rodiny. Ale některé prvky jejich života, které jsem vyzorovala, s sebou nesou pochybnosti o „rodinnosti“ pěstounské péče.

V klasických pěstounských rodinách, které jsem navštívila, vládla rodinná atmosféra, ale život některých rodin je spojen s ekonomickými problémy.

Svoje uvažování, že vykonávat pěstounskou péči ve speciálním zařízení je jaksi snadnější, protože rodina v takové zařízení má „servis“, který klasické pěstounské rodiny nemají, jsem nucena opravit. Pokud bych měla zhodnotit pouze atmosféru v navštívených rodinách, vládla v klasických rodinách atmosféra více rodinná.

Dobrá pěstounská péče závisí na ekonomických podmínkách rodiny, závisí na „odborném servisu“, závisí na dobré přípravě a mnoha dalších faktorech. Především však závisí na osobě pěstouna, došla jsem k závěru, že i na jeho vzdělání, ale především na tom, zda je schopen

vytvořit si k dítěti pozitivní citový vztah. Závisí na tom, zda je jeho pěstounská péče skutečně náhradní **rodinnou** péčí.

Použité prameny

1. Knížní

MATĚJČEK Z., *Co děti nejvíc potřebují*, 3. vydání, Portál 2003, ISBN 80-7178-853-8

MATĚJČEK Z. *Výbor z díla*, Praha, Karolinum 2005, ISBN 80-246-1056.

MATĚJČEK Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, Praha, Portál 1999, ISBN 80-7178-304-8.

LANGMEIER J. MATĚJČEK Z., *Psychická deprivace v dětství*, 1. vydání, SPN 1963, str. 11

MATĚJČEK Z., *Co řekneme osvojenému dítěti*, Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1982

KOVAŘÍK J., BUBLEOVÁ V. a kol., *Náhradní rodinná péče v praxi*, Středisko náhradní rodinné péče a Portál s. r. o., Praha 2004, ISBN 80-7178-957-7

KOLUCHOVÁ J. ... [el al.], MATĚJČEK Z., ed., *Osvojení a pěstounská péče*, Praha Portál 2002, ISBN 8071786373

Rodinná encyklopedie světových dějin, Reader's Digest Výběr, spol. s. r. o. Praha 2000, ISBN 80-86196-19-

SOCHROVÁ M. *Dějepis v kostce pro střední školy*, Fragment, 19

Kolektiv autorů, *Filozofický slovník*, Nakladatelství Olomouc 1998, ISBN 80-7182-064-4

2. Internetové stránky

www.prolife.cz

www.dis.cz/sonz,

http://www.novinky.cz/zena/zdrav/cr-ma-druhou-nejnizsi-porodnost-na-svete_32737_3g8vo.html

<http://www.christnet.cz/magazin/zprava.asp?zprava=10812>

www.sos-vesnicky.cz

www.nahradnirodina.cz,

3. Rozhovory

MORAVEC V. *Rozhovory s Matějčkem Z.*, dostupné na www.bbc.co.uk/czech/interview/story/2004 a na www.bbc.co.uk/interview/story/2004

4. Film

Děti bez lásky, režie K. Goldberger, Krátký film a. s., rok výroby: 1963

5. Zákony

zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí

zákon č. 134/2006 Sb. novela zákona o sociálně právní ochraně dětí

zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 117/2005 Sb. o státní sociální podpoře

Občanský zákoník z roku 1950

6. Osobní pošta a elektronické publikace

DOHNALOVÁ R. a kol. *Zpráva o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003 – 2005*; stav platný k 31. 1. 2005, dostupné na

http://www.llp.cz/subdomains/cz/index.php?option=com_pressreleases&secid=24&catid=27&Itemid=117

ŠRAJER J. *Lidská důstojnost ZS 03/04*, výběr studijních textů, dostupné na

http://www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/etika/index.php,

ZMĚŠKALOVÁ R., *Re: Statistika*, osobní elektronická pošta, Message to: Středisko náhradní rodinné péče

KOTALOVÁ K. *Časové řady k výkonu sociálně právní ochrany dětí*, osobní elektronická pošta, message to MPSV 14. 2. 2007

Moderní pojetí pěstounské péče, dostupné na <http://natama.cz/?sid=5>

časopis Sociální práce, Asociace vzdělavatelů v sociální práci, Brno, 1/2006, ISSN 1213-6204

Seznam příloh

1. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, části upravující náhradní rodinnou péči
2. Zákon č. 134/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, části upravující náhradní rodinnou péči
3. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, části upravující náhradní rodinnou péči
4. Úmluva o právech dítěte, části upravující základní práva dítěte a náhradní rodinnou péči
5. Zákon č. 117/2005 Sb., o státní sociální podpoře, části upravující dávky pěstounské péče
6. Přepisy rozhovorů z výzkumného šetření

Přílohy

1) Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, části upravující osvojení a pěstounskou péči

HLAVA III ČINNOST ORGÁNŮ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY PŘI SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO VÝCHOVY JINÝCH FYZICKÝCH OSOB NEŽ RODIČŮ

§19

- (1) Obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhoduje o svěření dítěte
- a) do péče budoucích osvojitelů, je-li dítě v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů, nejde-li o případ uvedený v odstavci 2,
 - b) do péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem, je-li dítě v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu nebo se souhlasem rodičů; o svěření dítěte zašle informaci příslušnému soudu do 15 dnů ode dne rozhodnutí.
- (2) Úřad rozhoduje o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů, jde-li o osvojení dítěte do ciziny nebo z ciziny.
- (3) Obecní úřad obce s rozšířenou působností přijímá písemný souhlas rodiče k osvojení dítěte.
- (4) Je-li svěřeno dítě do pěstounské péče nebo převzato budoucím pěstounem na základě rozhodnutí podle odstavce 1 písm. b), podává úřad státní sociální podpory příslušný k poskytování příspěvku na úhradu potřeb dítěte podle zvláštního právního předpisu a) návrh soudu na stanovení výživného na toto dítě, a pokud povinná fyzická osoba neplatí stanovené výživné, podává návrh na výkon rozhodnutí.
- (5) Obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiných fyzických osob než rodičů; přitom jsou zaměstnanci obce s rozšířenou působností zařazení do obecního úřadu povinni navštěvovat rodinu, kde dítě žije, popřípadě jiné prostředí, kde se dítě zdržuje, nejméně jednou za 3 měsíce v období prvních 6 měsíců péče nahrazující péči rodičů, a poté v souladu se zájmy dítěte podle potřeby, nejméně však jednou za 6 měsíců, a to na základě zvláštního oprávnění vydaného obecním úřadem obce s rozšířenou působností, v němž je uvedeno jméno a příjmení zaměstnance, jeho další osobní údaje a vymezena činnost, kterou může tento zaměstnanec vykonávat.

HLAVA IV ZPROSTŘEDKOVÁNÍ OSVOJENÍ A PĚSTOUNSKÉ PÉČE

§20

- (1) Zprostředkování osvojení a pěstounské péče spočívá ve vyhledávání dětí uvedených v §2 odst. 2 vhodných k osvojení nebo ke svěření do pěstounské péče a nalezení vhodných osvojitelů nebo pěstounů pro tyto děti. Osvojení nebo pěstounská péče v České republice a osvojení dětí z ciziny do České republiky se zprostředkuje jen na žádost fyzické osoby, která má zájem osvojit dítě nebo přijmout dítě do pěstounské péče; žádost občana České republiky, který má na jejím území trvalý pobyt, a cizince, který má na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo který je podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky, 1a) hlášen k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů, (dále jen "žadatel") se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností.
- (2) Zprostředkování
- a) osvojení a svěření dítěte do pěstounské péče v České republice zajišťují krajské úřady a ministerstvo, b)

osvojení dětí z České republiky do ciziny nebo dětí z ciziny do České republiky zajišťuje Úřad.

(3) Zprostředkování

a) osvojení se neprovádí v případě,

1. že rodiče dali souhlas k osvojení dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům, nebo
 2. podal-li návrh na osvojení manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte;
- b) pěstounské péče se neprovádí, podala-li návrh na svěření dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině.

§21

Postup obecního úřadu obce s rozšířenou působností při zprostředkování osvojení a pěstounské péče

(1) Obecní úřad obce s rozšířenou působností vyhledává děti uvedené v §20 odst. 1 a fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny; vhodné děti a osoby může vyhledávat a doporučit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností také obec.

(2) Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede spisovou dokumentaci o dítěti uvedeném v §20 odst. 1; spisová dokumentace obsahuje

- a) osobní údaje,
- b) doklad o státním občanství,²¹) o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu^{1a}) upravujícího pobyt cizinců na území České republiky nebo doklad o oprávnění trvale pobývat na území České republiky podle zvláštního právního předpisu anebo doklad o podání žádosti na zahájení řízení o udělení azylu,
- c) údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců, popřípadě prarodičů,
- d) doklad, že dítě splňuje podmínky pro osvojení podle zvláštního právního předpisu,
- e) rozhodnutí příslušných orgánů o výchově dítěte, bylo-li vydáno,
- f) zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte.

(3) Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede spisovou dokumentaci o žadateli; spisová dokumentace obsahuje

- a) žádost, v níž jsou obsaženy žadatelovy osobní údaje;
- b) doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu^{1a}) upravujícího pobyt cizinců na území České republiky;
- c) opis z evidence Rejstříku trestů vyžádaný obecním úřadem obce s rozšířenou působností;
- d) zprávu o zdravotním stavu předloženou žadatelem;
- e) údaje o ekonomických a sociálních poměrech;
- f) písemné vyjádření žadatele, zda
 1. souhlasí s tím, aby po uplynutí lhůty uvedené v §23 odst. 3 byl zařazen také do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny,
 2. žádá výlučně o osvojení dítěte z ciziny;
- g) písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující osvojení nebo pěstounskou péči je oprávněn
 1. zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí,
 2. kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci;
- h) písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny;
- i) stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče.

(4) Obecní úřad obce s rozšířenou působností postupuje kopii spisové dokumentace o dítěti uvedeném v §20 odst. 1 a spisové dokumentace o žadateli neprodleně krajskému úřadu.

(5) Podává-li žádost o zprostředkování pěstounské péče fyzická osoba, která vykonává pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče (§44), přikládá k žádosti stanovisko zřizovatele tohoto zařízení, s výjimkou případů, kdy je zřizovatelem obec, v níž působí obecní úřad obce s rozšířenou působností, kde se žádost podává.

§22

Vedení evidence pro zprostředkování

osvojení a pěstounské péče krajským úřadem

(1) Krajský úřad vede pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče evidenci dětí uvedených v §20 odst. 1 (dále jen "evidence dětí") a evidenci žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny (dále jen "evidence žadatelů").

(2) Evidence dětí obsahuje

- a) kopii spisové dokumentace podle §21 odst. 2;
- b) odborné posouzení podle §27, je-li ho třeba s ohledem na
 1. věk dítěte,
 2. stanovisko odborného lékaře, nebo
 3. jiné vážné skutečnosti;
- c) vyjádření dítěte, zajištěné krajským úřadem (§8 odst. 2);
- d) další doklady potřebné pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče.

(3) Evidence žadatelů obsahuje

- a) kopii spisové dokumentace podle §21 odst. 3,
- b) odborné posouzení podle § 27,
- c) další doklady potřebné pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče.

(4) Pokud žadatel chce osvojit výlučně dítě z ciziny [§21 odst. 3 písm. f) bod 2], krajský úřad provede odborné posouzení podle § 27 a neprodleně zašle kopii údajů obsažených v evidenci žadatelů Úřadu k zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení z ciziny.

(5) Krajský úřad zařazuje žadatele do evidence žadatelů neprodleně po odborném posouzení podle §27. V rozhodnutí krajský úřad stanoví

- a) žadateli povinnost hlásit krajskému úřadu všechny změny rozhodné pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče do 15 dnů ode dne jejich vzniku,
- b) zda má žadatel povinnost zúčastnit se na vyzvání obecního úřadu obce s rozšířenou působností přípravy k přijetí dítěte do rodiny; příprava k přijetí dítěte do rodiny probíhá nejdříve ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence žadatelů a končí nejpozději dnem, kdy žadatel převzal do své péče dítě na základě zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče podle §24 nebo 24a.

(6) Krajský úřad oznámí, zda byl žadatel zařazen do evidence žadatelů,

- a) obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností; tomu současně oznámí, zda byla žadateli uložena povinnost zúčastnit se na vyzvání přípravy k přijetí dítěte do rodiny,
 - b) zřizovateli zařízení pro výkon pěstounské péče, jde-li o žadatele uvedeného v §21 odst. 5 s výjimkou případu, kdy zřizovatelem je obec, v níž působí obecní úřad obce s rozšířenou působností, kde tento žadatel žádal o zprostředkování pěstounské péče,
- a to do 15 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů.

(7) Jestliže krajský úřad nezprostředkuje osvojení nebo pěstounskou péči

- a) do 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí, nebo
- b) do 12 kalendářních měsíců ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence žadatelů, zašle kopii údajů z těchto evidencí do 15 dnů od skončení uvedené lhůty ministerstvu pro zařazení do evidence

pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče ministerstvem.

(8) Krajský úřad zašle oznámení

a) obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností o zaslání kopie údajů

1. z evidence dětí a evidence žadatelů ministerstvu podle odstavce 7,

2. obsažených v evidenci žadatelů Úřadu podle odstavce 4,

b) žadateli o zaslání kopie údajů z evidence žadatelů ministerstvu,

a to do 15 dnů ode dne odeslání těchto kopií.

(9) Krajský úřad může zjistit kdykoliv v době, kdy je dítě vedeno v evidenci dětí nebo žadatel zařazen do evidence žadatelů, zda nedošlo ke změně skutečností rozhodných pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, zejména je oprávněno provést nové odborné posouzení dítěte nebo žadatele podle §27.

§23

Vedení evidence pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče ministerstvem

(1) Ministerstvo vede pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče evidenci dětí a evidenci žadatelů. Ministerstvo zařazuje dítě do evidence dětí a žadatele do evidence žadatelů na základě údajů zaslaných ministerstvu krajským úřadem podle §22 odst. 7, a to do 3 dnů ode dne, kdy obdrželo údaje od krajského úřadu.

(2) Evidence dětí a evidence žadatelů vedené ministerstvem obsahují údaje uvedené v §22 odst. 2 a 3.

(3) Jestliže ministerstvo nezprostředkuje osvojení nebo pěstounskou péči

a) do 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí vedené ministerstvem, nebo

b) do 6 kalendářních měsíců od zařazení žadatele do evidence žadatelů vedené ministerstvem, postoupí kopii údajů z těchto evidencí Úřadu pro zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině. Údaje o žadateli zašle ministerstvo Úřadu, jen pokud žadatel vyjádřil souhlas podle §21 odst. 3 písm. f) bodu 1. O postoupení kopií z uvedených evidencí Úřadu informuje ministerstvo krajský úřad, a to do 3 dnů ode dne jejich postoupení.

(4) Ministerstvo vede evidenci dětí a evidenci žadatelů i poté, kdy postoupilo kopii údajů z těchto evidencí podle odstavce 3 Úřadu.

§24

Zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče krajským úřadem

(1) Pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče vyhledává krajský úřad pro děti vedené v evidenci tohoto krajského úřadu žadatele z evidence žadatelů vedené tímto krajským úřadem a z evidence žadatelů vedené ministerstvem.

(2) Zjistí-li krajský úřad, že v evidenci žadatelů, kterou vede, nebo v evidenci žadatelů, kterou vede ministerstvo, je zařazen žadatel vhodný stát se osvojitelem nebo pěstounem dítěte, které je v evidenci dětí vedené tímto krajským úřadem, oznámí písemně tuto skutečnost neprodleně

a) žadateli,

b) zřizovateli zařízení pro výkon pěstounské péče, jde-li o žadatele uvedeného v §21 odst. 5,

c) ministerstvu, jde-li o žadatele vedeného v evidenci žadatelů ministerstva,

d) Úřadu, jde-li o žadatele, který je i v evidenci vedené Úřadem.

(3) Na základě písemného oznámení krajského úřadu podle odstavce 2 písm. a) má žadatel právo seznámit se s dítětem a ten, u něhož se dítě nachází, je povinen toto seznámení umožnit. Žadatel má možnost seznámit se s dítětem a podat žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo do péče budoucích pěstounů nejpozději do 30 dnů ode dne, kdy mu bylo doručeno písemné oznámení krajského úřadu podle odstavce 2.

(4) Krajský úřad může dávat ministerstvu podněty ke zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče i v případech, kdy jde o děti, které jsou v evidenci dětí vedené ministerstvem. Ministerstvo je povinno se těmito podněty zabývat. Věty první a druhá platí obdobně, jde-li o dítě v evidenci dětí vedené Úřadem.

§24a

Zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče ministerstvem

(1) Pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče vyhledává ministerstvo pro děti vedené v evidenci ministerstva žadatele z evidence žadatelů vedené ministerstvem.

(2) Zjistí-li ministerstvo, že v evidenci žadatelů, kterou vede, je zařazen žadatel vhodný stát se osvojitelem nebo pěstounem dítěte, které je v evidenci dětí vedené tímto ministerstvem, oznámí písemně tuto skutečnost

- a) žadateli,
- b) krajskému úřadu,
- c) zřizovateli zařízení pro výkon pěstounské péče, jde-li o žadatele uvedeného v §21 odst. 5,
- d) Úřadu, jde-li o žadatele, který je v evidenci vedené Úřadem.

(3) Ministerstvo vyznačí neprodleně v evidenci žadatelů, kterou vede, den, ve kterém bylo žadateli zasláno oznámení podle odstavce 2 písm. a) o tom, že je vhodným osvojitelem nebo pěstounem.

(4) Na základě oznámení ministerstva podle odstavce 2 písm. a) má žadatel právo seznámit se s dítětem a ten, u něhož se dítě nachází, je povinen toto seznámení umožnit. Ustanovení §24 odst. 3 věta druhá platí obdobně.

(5) Jestliže ministerstvo zprostředkovalo osvojení dítěte nebo svěřeni dítěte do pěstounské péče, které je v evidenci vedené ministerstvem, a současně je toto dítě vedeno i v evidenci dětí pro zprostředkování osvojení do ciziny, je ministerstvo povinno oznámit tuto skutečnost neprodleně Úřadu.

(6) Pro odborné posuzování platí §22 odst. 9 obdobně.

§24b

Přerušeni zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče krajským úřadem nebo ministerstvem

(1) Zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče se přeruší, jestliže

- a) žadatel písemně o takové přerušeni požádá, a to po dobu, kterou v žádosti označí, nebo
- b) žadateli bylo krajským úřadem podle §24 odst. 2 nebo ministerstvem podle §24a odst. 2 písemně oznámeno, že v evidenci dětí je dítě, pro něž je vhodným osvojitelem nebo pěstounem, a to po dobu ode dne odeslání

uvedeného písemného oznámení do dne, do něhož trvá zprostředkování krajským úřadem podle §24 odst. 3 nebo ministerstvem podle §24a odst. 4, anebo do dne, kdy došlo k rozhodnutí o svěření dítěte do péče podle písmena c), nebo

c) na základě rozhodnutí obecního úřadu obce s rozšířenou působností bylo dítě svěřeno do péče budoucího osvojitele nebo do péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem, a to po dobu trvání této péče, nebo
d) krajský úřad v době, kdy žadatelé zprostředkovávají osvojení nebo pěstounskou péči podle §24, nebo ministerstvo v době, kdy žadatelé zprostředkovávají osvojení nebo pěstounskou péči podle §24a, zjistí podle §22 odst. 9 závažné skutečnosti, které jsou překážkou zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče na přechodnou dobu.

(2) Doba přerušení zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče se nezapočítává do lhůt uvedených v §22 odst. 7 a § 23 odst. 3. O přerušení zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče podle odstavce 1 písm. d) vydá krajský úřad, jestliže přerušil zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, nebo ministerstvo, jestliže přerušilo zprostředkování osvojení nebo

pěstounské péče, rozhodnutí.

(3) Žadatel je povinen v žádosti uvedené v odstavci 1 písm. a) uvést důvod, pro který žádá přerušení zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče. Je-li žadatel zařazen do evidence žadatelů vedené krajským úřadem, zasílá žádost krajskému úřadu. Je-li žadatel zařazen do evidence žadatelů vedené ministerstvem, popřípadě je-li současně zařazen i do evidence pro zprostředkování osvojení dítěte z ciziny vedené Úřadem, je povinen zaslat žádost současně každému z orgánů, které tyto evidence vedou.

§24c

Vyřazení z evidence dětí nebo evidence žadatelů vedené krajským úřadem

(1) Krajský úřad

a) vyřadí dítě z jím vedené evidence dětí

1. na základě rozhodnutí o osvojení nebo o svěření dítěte do pěstounské péče,
2. zjistí-li závažné důvody, pro které nelze dítěti zprostředkovat osvojení nebo pěstounskou péči, nebo
3. po uplynutí lhůty stanovené v §22 odst. 7 písm. a) a zaslání kopie údajů z evidence dětí ministerstvu,

b) vyřadí žadatele z jím vedené evidence žadatelů

1. na základě rozhodnutí o osvojení nebo o svěření dítěte do pěstounské péče, pokud žadatel nežadá o osvojení dalšího dítěte nebo o svěření dalšího dítěte do pěstounské péče,
 2. zjistí-li závažné důvody, pro které nelze žadatelé zprostředkovat osvojení nebo pěstounskou péči,
 3. poruší-li žadatel závažným způsobem povinnost sdělovat změny v údajích rozhodných pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče,
 4. požádá-li o to žadatel, nebo
 5. po uplynutí lhůty stanovené v §22 odst. 7 písm. b) a zaslání kopie údajů z evidence žadatelů ministerstvu,
- c) může vyřadit žadatele z jím vedené evidence žadatelů, jestliže se bez vážného důvodu nezúčastnil přípravy k přijetí dítěte do rodiny, i když byl k účasti na této přípravě vyzván.

(2) O vyřazení žadatele z evidence žadatelů vydá krajský úřad rozhodnutí jen v případech uvedených v odstavci 1 písm. b) bodech 2 a 3 a odstavci 1 písm. c).

(3) Krajský úřad zašle do 15 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o vyřazení žadatele z evidence žadatelů oznámení o tomto vyřazení obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, a jde-li o žadatele uvedeného v §21 odst. 5, též zřizovateli zařízení pro výkon pěstounské péče, s výjimkou případu, kdy zřizovatelem je obec, v níž působí obecní úřad obce s rozšířenou působností, kde žadatel žádal o zprostředkování pěstounské péče.

(4) Pro účely vyřazení žadatele z evidence je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen oznámit krajskému úřadu, vede-li žadatele v evidenci krajský úřad, datum právní moci rozhodnutí o osvojení nebo o svěřeni do pěstounské péče.

§24d

Vyřazení z evidence dětí nebo evidence žadatelů vedené ministerstvem

(1) Ministerstvo

- a) vyřadí dítě z jím vedené evidence dětí z důvodů uvedených v §24c odst. 1 písm. a) bodech 1 a 2,
- b) vyřadí žadatele z jím vedené evidence žadatelů z důvodů uvedených v §24c odst. 1 písm. b) bodech 1 až 4,
- c) může vyřadit žadatele z jím vedené evidence žadatelů z důvodu uvedeného v §24c odst. 1 písm. c).

(2) O vydání rozhodnutí ministerstva o vyřazení žadatele z evidence žadatelů platí §24c odst. 2 obdobně.

(3) Ministerstvo zašle do 15 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o vyřazení žadatele z evidence žadatelů písemné oznámení o tomto vyřazení

- a) obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností,
- b) krajskému úřadu,
- c) Úřadu, pokud je žadatel veden i v evidenci podle §25 odst. 1,
- d) zřizovateli zařízení pro výkon pěstounské péče, jde-li o žadatele uvedeného v §21 odst. 5 s výjimkou případu, kdy zřizovatelem je obec, v níž působí obecní úřad obce s rozšířenou působností, kde žadatel o zprostředkování pěstounské péče požádal.

(4) Ministerstvo oznámí Úřadu vyřazení dítěte z evidence dětí a důvod tohoto vyřazení, jde-li o dítě, které je vedeno v evidenci podle §25 odst. 2. Vyřazení dítěte z evidence dětí oznámí ministerstvo též krajskému úřadu.

§25

Zprostředkování osvojení Úřadem

(1) Úřad vede pro účely zprostředkování osvojení evidenci

- a) dětí uvedených v §2 odst. 2 vhodných k osvojení v cizině,
- b) dětí vhodných k osvojení v České republice, které nemají na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo nejsou hlášeny k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu 1 a) upravujícího pobyt cizinců na území České republiky ani nejsou oprávněny podle zvláštního právního předpisu 2) trvale pobývat na území České republiky,
- c) žadatelů vhodných stát se osvojiteli dětí uvedených v písmenu b),
- d) fyzických osob vhodných stát se osvojiteli dětí uvedených v písmenu a), pokud tyto osoby nemají na území České republiky povolen trvalý pobyt ani nejsou hlášeny k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu 1 a) upravujícího pobyt cizinců na území České republiky.

(2) Děti uvedené

- a) v odstavci 1 písm. a) jsou vedeny v evidenci na základě oznámení ministerstva (§23 odst. 3),
- b) v odstavci 1 písm. b) jsou zařazovány do evidence na základě oznámení státních orgánů České republiky nebo státních orgánů nebo jiných organizací cizího státu řádně pověřených ve svém státě výkonem povinností při mezinárodním osvojení. Těmto orgánům nebo organizacím Úřad oznamuje zařazení dítěte uvedeného v odstavci 1 písm. b) do evidence.

(3) Žadatelé uvedení v odstavci 1 písm. c) a fyzické osoby uvedené v odstavci 1 písm. d) jsou zařazováni do evidence na základě rozhodnutí Úřadu.

(4) Úřad vyřadí z evidence

a) dítě, žadatele nebo osobu uvedenou v odstavci 1 písm. d), došlo-li ke zprostředkování osvojení, a to ke dni rozhodnutí o osvojení;

b) žadatele nebo osobu uvedenou v odstavci 1 písm. d),

1. zjistí-li závažné důvody, pro které nelze osvojení zprostředkovat,

2. poruší-li žadatel nebo uvedená osoba závažným způsobem povinnost sdělovat údaje rozhodné pro tuto evidenci, nebo

3. požádají-li o to žadatel nebo uvedená osoba;

c) dítě, požádají-li o to orgán nebo organizace uvedené v odstavci 2 písm. b).

(5) Úřad vydá rozhodnutí o vyřazení z evidence jen v případech žadatelů a osob uvedených v odstavci 1 písm. d), nejde-li o vyřazení z evidence proto, že bylo rozhodnuto o osvojení. Úřad zasílá ministerstvu rozhodnutí o vyřazení žadatelů a osob uvedených v odstavci 1 písm. d); oznámení o vyřazení dítěte uvedeného v odstavci 1 písm. b) zasílá Úřad orgánům nebo organizacím uvedeným v odstavci 2 písm. b) a ministerstvu.

(6) Pro vedení evidence, jde-li o dítě uvedené v odstavci 1 písm. a) nebo jde-li o osobu uvedenou v odstavci 1 písm. c), platí přiměřeně §22 odst. 2, 3, 5 a 9.

(7) Úřad přeruší zprostředkování osvojení po doby uvedené v §24b odst. 1, jde-li o děti, které jsou vedeny také v evidenci dětí pro zprostředkování osvojení do ciziny nebo evidenci dětí vhodných k osvojení v České republice [odstavce 1 písm. a) a b)], nebo jde-li o žadatele uvedené v odstavci 1 písm. c).

§26

Pro zprostředkování osvojení Úřadem, jde-li o osvojení v České republice, platí §24 odst. 1 a 3 přiměřeně.

§27

Odborné posuzování pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče

(1) Pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče se

a) u dětí

1. posuzuje úroveň tělesného a duševního vývoje dítěte, včetně jeho specifických potřeb a nároků,

2. posuzuje vhodnost náhradní rodinné péče a jejích forem;

b) u žadatelů posuzuje charakteristika osobnosti, psychologický stav, zdravotní stav, jenž zahrnuje posouzení, zda

zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového nebrání dlouhodobé péči o dítě,

předpoklad vychovávat dítě, motivace, která vedla k žádosti o osvojení dítěte nebo k jeho svěřením do pěstounské

péče, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro osvojení dítěte

nebo jeho svěřením do pěstounské péče.

Posouzení ministerstvo provede do 30 dnů ode dne zjištění všech potřebných skutečností.

(2) Odborné posuzování provádí

a) krajský úřad, jde-li o děti nebo žadatele, které zařazuje do evidence dětí nebo žadatelů krajský úřad, a to před zařazením do takové evidence, nebo kteří jsou v evidenci dětí nebo v evidenci žadatelů vedené krajským úřadem,

b) ministerstvo, jde-li o děti nebo žadatele, kteří jsou v evidenci dětí nebo v evidenci žadatelů vedené ministerstvem.

(3) Ministerstvo a krajský úřad jsou oprávněny vyzvat žadatele a fyzické osoby uvedené v §25 odst. 1 písm. d) k osobnímu jednání za účelem posouzení jejich předpokladů a skutečností rozhodných pro svěřením dítěte.

Ministerstvo a krajský úřad přitom spolupracují s obecními úřady obcí s rozšířenou působností, obcemi,

zdravotnickými a školskými zařízeními i dalšími odbornými zařízeními, pověřenými osobami a s odborníky pro

otázky výchovy a péče o dítě.

(4) Zaměstnanci ministerstva a zaměstnanci kraje mohou za účelem přípravy podkladů pro odborné posouzení podle odstavce 1 navštívit dítě nebo pozvat dítě k jednání, je-li to přiměřené jeho věku a schopnostem. Právnícké nebo fyzické osoby, u nichž se dítě nachází, jsou povinny zaměstnanci ministerstva tuto návštěvu, účast dítěte na uvedeném jednání a posouzení dítěte umožnit.

(5) Pro zpracování vyjádření ministerstva a krajského úřadu podle §18 platí odstavce 1 až 4 přiměřeně.

2. zákon č. 134/2006 Sb, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, části upravující náhradní rodinnou péči

§ 10a

(1) Zdravotnické zařízení je povinno neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, že matka po narození dítěte dítě opustila a zanechala je ve zdravotnickém zařízení.

(2) Každý, kdo se souhlasem rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a bez rozhodnutí příslušného orgánu převezme dítě do své péče s úmyslem přijmout dítě do své trvalé péče, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.

**HLAVA V
PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU**

§ 27a

(1) Krajský úřad vede pro účely zajištění pěstounské péče pro dítě na přechodnou dobu podle zvláštního právního předpisu[23b] evidenci osob, které mohou pěstounskou péčí po přechodnou dobu vykonávat. Do evidence se osoby zařazují na základě žádosti podané u obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen po doplnění žádosti o údaje a doklady uvedené v odstavci 3 neprodleně žádost postoupit krajskému úřadu.

(2) Do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči po přechodnou dobu, se zařazují osoby, které na základě odborného posouzení mají předpoklady pro výkon takové péče o dítě, a to zejména z hlediska krátkodobosti takové péče a péče o dítě krátce po jeho narození.

(3) Evidence obsahuje

a) žadatelovy osobní údaje uvedené v §21 odst. 5 písm. a),

b) doklady uvedené v §21 odst. 5 písm. b) až e) a h),

c) písemný souhlas s tím, že krajský úřad je oprávněn kdykoliv

1. zjišťovat další údaje potřebné pro zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči po přechodnou dobu,

2. zjišťovat, zda nedošlo ke změně skutečností uvedených v žádosti,

d) stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o zařazení žadatele do evidence.

(4) Odborné posouzení žadatele se provede na základě žádosti podané podle odstavce 3; pro odborné posouzení žadatele platí §27 obdobně.

(5) Krajský úřad rozhodne o zařazení žadatele do evidence uvedené v odstavci 1 a o jeho vyřazení z této evidence nebo o tom, že žadatel do této evidence zařazen nebyl. Opis rozhodnutí uvedeného v předchozí větě zašle krajský úřad obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. O vedení evidence o zařazení žadatele do evidence a o jeho vyřazení platí §22 až 24c přiměřeně.

(6) Krajský úřad předá opis seznamu osob zařazených do evidence osob, které mohou po přechodnou dobu vykonávat pěstounskou péči, a to včetně údajů uvedených v odstavci 3, ministerstvu a obecním úřadům obcí s rozšířenou působností ve svém správním obvodu. Krajský úřad je povinen tento seznam bezodkladně doplňovat na základě změn, ke kterým v evidenci podle odstavce 1 došlo, a toto doplnění sdělit také ministerstvu a uvedeným obecním úřadům obcí s rozšířenou působností.

3) Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, úplné znění, části upravující osvojení a pěstounskou péči

§ 32

Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče.

Pěstounská péče

§ 45a

(1) Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě (dále jen "pěstoun"), jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřeni do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte.

(2) Soud může podle odstavce 1 na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče po přechodnou dobu^{5a}), a to na

- a) dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- b) dobu, po jejímž uplynutí lze podle § 68a dát souhlas rodiče s osvojením, nebo
- c) dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení (§ 68).

(3) Dítě může být svěřeno též do společné pěstounské péče manželů; ustanovení § 45 odst. 2 a 3 platí obdobně.

(4) Pěstounská péče může být zrušena rozhodnutím soudu. Soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů; učiní tak vždy, jestliže o to požádá pěstoun.

(5) Bylo-li dítě svěřeno do pěstounské péče podle odstavce 2, je soud povinen nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumat, zda trvají důvody pro svěřeni dítěte do pěstounské péče. Za tím účelem si vyžaduje zejména zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud rozhodne o výchově dítěte vždy, odpadnou-li důvody, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče podle odstavce 2.

(1) Před rozhodnutím o svěřeni dítěte do pěstounské péče je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon této péče.

(2) Je-li dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu, může být před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem a splňuje stanovené podmínky; obdobně může být do péče budoucích pěstounů svěřeno i dítě, které není v ústavní výchově, se souhlasem rodičů. Nebude-li do tří měsíců od právní moci tohoto rozhodnutí u soudu zahájeno řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, rozhodnutí o dočasném svěřeni dítěte pozbude právní účinky.

(3) Odstavec 2 se nepoužije, jde-li o případy uvedené v § 45a odst. 2.

§ 45c

(1) Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. Bylo-li dítě svěřeno do pěstounské péče jen jednomu z manželů, platí ustanovení § 33 obdobně.

(2) Pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá živivovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu.

(3) Dítě je povinno pomáhat podle svých schopností v domácnosti pěstouna; pokud má vlastní příjem a žije ve společné domácnosti s pěstounem, je povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny.

§ 45d

(1) Nárok na výživné určené rozhodnutím soudu na dítě, jemuž náleží příspěvek na úhradu potřeb podle zvláštního právního předpisu, 7a) přechází na stát. Je-li výživné vyšší než příspěvek uvedený ve větě první, náleží dítěti rozdíl mezi výživným a příspěvkem; tento rozdíl se vyplácí pěstounovi.

(2) Soud uloží rodičům, popřípadě jiným fyzickým osobám povinným poskytovat výživné dítěti, aby toto výživné poukazovaly příslušnému orgánu, který vyplácí pěstounovi, popřípadě zletilému dítěti příspěvek na úhradu potřeb dítěte podle zvláštního právního předpisu.

HLAVA ČTVRTÁ

Osvojení

§ 63

(1) Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí (§ 31 až 37b).

(2) O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. K návrhu na osvojení dítěte do ciziny je osvojitel povinen připojit pravomocné rozhodnutí o souhlasu s osvojením vydaném Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 67 odst. 3).7c)

(3) Do knihy narození matriky se na základě pravomocného rozhodnutí soudu o osvojení zapíše osvojitel, popřípadě osvojitelé

§ 64

(1) Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručí způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti.

(2) Osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům.

§ 65

(1) Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl.

(2) Osvojit lze nezletilého, a to jen je-li mu osvojení ku prospěchu.

§ 66

(1) Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé.

(2) Je-li osvojitel manželem, může osvojit jen se souhlasem druhého manžela; tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý manžel pozbyl způsobilost k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.

§ 67

(1) K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Je-li toto dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba také jeho souhlasu, ledaže by tím byl zmařen účel osvojení.

(2) K osvojení je třeba souhlasu rodiče, i když je nezletilý.

(3) K osvojení dítěte do ciziny je třeba souhlas Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

§ 68

(1) Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich souhlasu, jestliže

- a) po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, nebo
- b) po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.

(2) Ustanovení odstavce 1 platí obdobně i v případě, že rodič je nezletilý.

(3) O splnění podmínek uvedených v odstavci 1 rozhoduje ke dni podání návrhu orgánem sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníkem dítěte, popřípadě rodičem dítěte soud.

§ 68a

Souhlasu rodičů, kteří jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte, není dále třeba, jestliže rodiče dají souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Odvolat souhlas lze toliko do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů.

§ 68b

V případech uvedených v § 68 odst. 1 a § 68a je třeba k osvojení souhlasu opatrovníka, který byl osvojovanému dítěti ustanoven v řízení o osvojení.

§ 69

(1) Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklad.

(2) O svěřením dítěte, které je v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů, do péče budoucích osvojitelů rozhodne orgán sociálně-právní ochrany dětí; ustanovení § 67 až 68b platí obdobně.

(3) Rozhodne-li se pěstoun osvojit dítě svěřené mu do pěstounské péče, nevyžaduje se, aby před rozhodnutím soudu o osvojení bylo dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči pěstouna na jeho náklad, pokud pěstounská péče trvala alespoň po tuto dobu.

(4) Ustanovení odstavce 3 platí obdobně v případech, kdy se rozhodne osvojit dítě svěřené mu do výchovy jiná fyzická osoba než rodič podle § 45, a v případech, kdy se rozhodne osvojit dítě poručník, který o ně osobně pečuje.

§ 69a

Před rozhodnutím poučí soud osvojitele **o účelu, obsahu i důsledcích osvojení.**

§ 70

Soud je povinen zjistit na základě lékařského vyšetření a dalších potřebných vyšetření zdravotní stav osvojitelů, jejich osobnostní dispozice a motivaci k osvojení a posoudit, zda se nepřičí účelům osvojení, a s výsledky svého šetření seznámit osvojitele i zákonného zástupce osvojence. Je povinen zjistit zdravotní stav osvojence a s výsledky svého zjištění seznámit osvojitele i zákonného zástupce osvojence. Soud je povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

§ 70a

Dítě nemůže být osvojeno, dokud rozhodnutí soudu v řízení o určení otcovství zahájeném na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte, nenabude právní moci.

§ 71

Osvojenec bude mít příjmení osvojitele. Společný osvojenec manželů bude mít příjmení určené pro ostatní jejich děti; to platí i v případě, že osvojitelem je manžel matky osvojence.

§ 72

(1) Osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Zanikají také práva a povinnosti opatrovníka, popřípadě poručníka, který byl ustanoven, aby za rodiče tato práva a povinnosti vykonával.

(2) Je-li osvojitel manželem jednoho z rodičů osvojence, nedotýká se osvojení vztahů mezi osvojencem a tímto rodičem i jeho příbuznými.

§ 73

(1) Osvojení, vyjma osvojení nezrušitelného, může soud zrušit jen z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele.

(2) Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Osvojenec bude mít opět své dřívější příjmení.

Osvojení nezrušitelné

§ 74

(1) Osvojení může být provedeno také tak, že je nelze zrušit.

(2) Takto mohou osvojit dítě pouze manželé, nebo jeden z manželů, který žije s některým z rodičů dítěte v manželství, a nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Výjimečně může takto osvojit i osamělá osoba, jestliže jsou jinak předpoklady, že toto osvojení bude plnit svoje společenské poslání. V takovém případě soud též rozhodne, aby byl z matky vypuštěn zápis o druhém rodiči dítěte.

§ 75

Osvojit lze jen nezletilého staršího jednoho roku.

§ 76

Osvojenec může být opětovně osvojen jen v případě, že je osvojován manželem osvojitele nebo osvojitel zemřel a nebo dřívější osvojení bylo zrušeno.

§ 77

Rozhodnutí o tom, že osvojení je nezrušitelné, může soud učinit také dodatečně, dokud osvojenec nedosáhl zletilosti, a to i v případech osvojení provedeného podle dřívějších předpisů. Nebyl-li v řízení o osvojení osvojenec slyšen, není k tomuto rozhodnutí zapotřebí jeho souhlasu.

4. Úmluva o právech dítěte, části upravující základní práva dítěte a náhradní rodinnou péči

Preambule

Státy, které jsou smluvní stranou této Úmluvy:

- majíce na zřeteli, že podle zásad vyhlášených v Chartě Spojených národů je uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezczizitelných práv všech příslušníků lidské rodiny základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě,
- majíce na mysli, že lid Spojených národů v Chartě znovu potvrdil svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti a že vyjádřil své odhodlání podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň při větší svobodě,
- uznávající, že Spojené národy ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v mezinárodních paktech o lidských právech prohlásily a dohodly se na tom, že každému příslušejí v nich stanovená práva, a to bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení,
- pamětliví, že ve Všeobecné deklaraci lidských práv Spojené národy prohlásily, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc,
- přesvědčeny, že rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti,
- uznávající, že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí,
- v atmosféře štěstí, lásky a porozumění,

- majíce na zřeteli , že dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu ideálů prohlášených v Chartě Spojených národů, a to zejména v duchu míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity,
- majíce na mysli, že potřeba zabezpečit dítěti zvláštní péči byla zakotvena v Ženevské deklaraci práv dítěte z r. 1924 a v Deklaraci práv dítěte přijaté Spojenými národy v r. 1959 a uznána ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (zejména v článcích 23 a 24), v Mezinárodním paktu o hospodářských , sociálních a kulturních právech (zejména v článku 10) a ve statutech a příslušných dokumentech odborných organizací a mezinárodních organizací zabývajících se péčí o blaho dětí,
- majíce na mysli, že, jak je uvedeno v Deklaraci práv dítěte přijaté Valným shromážděním Organizace Spojených národů 20. listopadu 1959, "dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm",
- pamětlivy ustanovení Deklarace sociálních a právních zásad ochrany a zajištění blaha dětí, se zvláštním ohledem na vnitrostátní a mezinárodní úpravu umístování do institucí náhradní péče, Minimálních standardních pravidel OSN týkajících se výkonu soudnictví za účasti mladistvých (Pekingská pravidla), Deklarace o ochraně žen a dětí za mimořádných událostí a za ozbrojených konfliktů,
- uznávající, že ve všech zemích světa jsou děti žijící ve výjimečně obtížných podmínkách a že tyto děti vyžadují zvláštní pozornost,
- berouce náležitý ohled na význam tradic a kulturních hodnot každého národa pro ochranu a harmonický rozvoj dítěte,
- uznávající význam mezinárodní spolupráce pro zlepšování životních podmínek dětí v každé zemi a zejména v zemích rozvojových, dohodly se na následujícím:

Část I

Článek 1

Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.

Článek 2

1. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činnosti, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců anebo členů rodiny.

Článek 3

1. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům stanoveným kompetentními úřady, zejména v oblastech bezpečnosti a ochrany zdraví, počtu a vhodnosti svého personálu, jakož i kompetentního dozoru.

Článek 5

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů nebo, v odpovídajících případech a v souladu s místním obyčejem, členů širší rodiny nebo obce, zákonných zástupců nebo jiných osob právně odpovědných za dítě, které směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle úmluvy v souladu s jeho rozvíjejícími se schopnostmi.

Článek 6

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že každé dítě má přirozené právo na život.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoj dítěte.

Článek 7

1. Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují provádění těchto práv v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních dokumentů v této oblasti se zvláštním důrazem na to, aby dítě nezůstalo bez státní příslušnosti.

Článek 8

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat právo dítěte na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků v souladu se zákonem a s vyloučením nezákonných zásahů.
2. Je-li dítě protizákonně částečně nebo zcela zbaveno své totožnosti, zabezpečí mu státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, potřebnou pomoc a ochranu pro její urychlené obnovení.

Článek 9

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zajistí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové určení může být nezbytným v některém konkrétním případě, například, jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.
2. V jakémkoli řízení podle odstavce 1 se poskytuje všem dotčeným stranám možnost zúčastnit se řízení a sdělit svoje stanoviska.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.
4. Jestliže oddělení dítěte od rodičů je důsledkem jakéhokoli postupu státu, který je smluvní stranou úmluvy, jako je vazba, uvěznění, vypovězení, deportace nebo smrt (včetně smrti, která nastala z jakékoli příčiny v době, kdy dotyčná osoba byla v opatrování státu) jednoho nebo obou rodičů dítěte, tento stát, který je smluvní stranou úmluvy, na požádání poskytne rodičům, dítěti, nebo případně jinému členu rodiny nezbytné informace o místě pobytu nepřítomného (nepřítomných) člena (členů) rodiny, ledaže by poskytnutí takové informace odporovalo zájmu dítěte. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, kromě toho zabezpečí, aby podání takové žádosti samo o sobě nemělo žádné nepříznivé důsledky pro dotčenou osobu (dotčené osoby).

Článek 10

1. Za účelem spojení rodiny a v souladu se závazkem podle čl. 9 odst. 1 státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, posuzují žádosti dítěte nebo jeho rodičů o vstup na území státu, který je smluvní stranou úmluvy, nebo o jeho opuštění pozitivním, humánním urychleným způsobem. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, dále zabezpečí, aby podání takové žádosti nemělo žádné nepříznivé důsledky pro žadatele nebo členy jeho rodiny.
2. Dítě, jehož rodiče pobývají v různých státech, má až na výjimečné okolnosti právo udržovat pravidelné osobní kontakty a přímé styky s oběma rodiči. Za tímto účelem a v souladu se svým závazkem podle čl. 9 odst. 2 státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte a jeho rodičů opustit kteroukoli zemi, svou vlastní, a vstoupit do své vlastní země. Právo opustit kteroukoli zemi podléhá pouze takovým omezením, která stanoví zákon a která jsou nutná pro ochranu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo práv a svobod druhých a která jsou v souladu s ostatními právy uznanými v této úmluvě.

Článek 11

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí opatření k potírání nezákonného přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavracení zpět.

2. Za tímto účelem budou státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilovat o uzavření dvoustranných a mnohostranných dohod a o přístup k existujícím dohodám.

Článek 12

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.

2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

Článek 13

1. Dítě má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle volby dítěte.

2. Výkon tohoto práva může podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná:

- a. k respektování práv nebo pověstí jiných;
- b. k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky.

Článek 14

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají práva a povinnosti rodičů, a v odpovídajících případech zákonných zástupců, usměrňovat dítě při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem.

3. Svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.

Článek 15

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu sdružování a svobodu pokojného shromažďování.

2. Výkon těchto práv nesmí být žádným způsobem omezován s výjimkou těch omezení, jež stanoví zákon a jež jsou nutná v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti nebo veřejné bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky či ochrany práv a svobod jiných.

Článek 16

1. Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst.

2. Dítě má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.

Článek 18

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče, nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci, mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí přitom být zájem dítěte.

2. Za účelem zaručení a podpory práv stanovených touto úmluvou poskytují státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, rodičům a zákonným zástupcům potřebnou pomoc při plnění jejich úkolu výchovy dětí a zabezpečují rozvoj institucí, zařízení a služeb péče o děti.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná opatření k tomu, aby bylo zabezpečeno právo dětí pracujících rodičů využívat služeb a zařízení péče o děti, která jsou pro ně určena.

Článek 19

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě.

2. Tato ochranná opatření zahrnují podle potřeby účinné postupy k vytvoření sociálních programů zaměřených na poskytnutí nezbytné podpory dítěti a těm, jimž je svěřeno, jakož i jiné formy prevence. Pro účely zjištění, oznámení, postoupení, vyšetřování, léčení a následné sledování výše uvedených případů špatného zacházení s dětmi zahrnují rovněž podle potřeby postupy pro zásahy soudních orgánů.

Článek 20

1. Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí takovému dítěti v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči.

3. Tato péče může mezi jiným zahrnovat předání do výchovy, institut "kafala" podle islámského práva, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.

Článek 21

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy a které uznávají a (nebo) povolují systém osvojení, zabezpečí, aby se v první řadě bral do úvahy zájem dítěte, a:

- a. zabezpečí, aby se osvojení dítěte povolovalo jen k tomu kompetentními orgány, které v souladu s příslušným zákonem a ve stanoveném řízení na základě všech odpovídajících a spolehlivých informací určí, že osvojení je přípustné z hlediska postavení dítěte ve vztahu k rodičům, příbuzným a zákonným zástupcům a že, vyžaduje-li se to, dotčené osoby daly vědomý souhlas k osvojení po takovém projednání, které se může ukázat nutným;
- b. uznávají, že osvojení v cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o dítě, pokud dítě nemůže být předáno do výchovy v zařízení péče o děti nebo rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu;
- c. zabezpečí, aby dítě osvojené v jiné zemi využívalo stejných záruk a práv, která by platila v případě osvojení ve vlastní zemi;
- d. činí všechna opatření potřebná k zajištění toho, aby osvojení v cizí zemi nevedlo k neoprávněnému finančnímu zisku zúčastněných osob;
- e. podporují v nutných případech cíle tohoto článku uzavíráním dvoustranných nebo mnohostranných dohod nebo smluv a v jejich rámci usilují o to, aby umístění dítěte do péče v jiné zemi bylo uskutečňováno k tomu příslušnými úřady nebo orgány.

5. Zákon č. 117/2005 Sb. o státní sociální podpoře, části upravující dávky pěstounské péče

HLAVA SEDMÁ DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Díl první

§36

Druhy dávek pěstounské péče

Dávkami pěstounské péče podle tohoto zákona jsou:

- a) příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- b) odměna pěstouna,
- c) příspěvek při převzetí dítěte,
- d) příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

Díl druhý
Příspěvek na úhradu potřeb dítěte
§37

- (1) Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče.
- (2) Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte náležející podle odstavce 1 činí za kalendářní měsíc součin částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40; jde-li o nezaopatřené dítě, použije se koeficient 2,30.
- (3) Při stanovení výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte podle odstavce 2 se částka životního minima dítěte násobí, jde-li o dítě
- a) dlouhodobě nemocné, koeficientem 2,35,
 - b) dlouhodobě zdravotně postižené, koeficientem 2,90,
 - c) dlouhodobě těžce zdravotně postižené, koeficientem 3,10.
- (4) Příspěvek na úhradu potřeb dítěte nenáleží po dobu, po kterou je dítě v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež (§7 odst. 4 věta druhá) nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí příslušného orgánu o svěřením dítěte do péče nahrazující péči rodičů (§ 7 odst. 11) nebo v péči osoby uvedené v §7 odst. 12.
- (5) Příspěvek na úhradu potřeb dítěte náležející podle odstavce 1 se vyplácí pěstounovi.

§38

Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, který náležel podle §37 odst. 1 ke dni dosažení zletilosti dítěte, se zachovává i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle však do 26. roku jeho věku, jde-li o nezaopatřené dítě, které trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení zletilosti jeho pěstounem. Příspěvek náležející dítěti podle předchozí věty se vyplácí tomuto dítěti.

§39

Jestliže dítě požívá důchod z důchodového pojištění, náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte, jen je-li vyšší, a to ve výši rozdílu mezi tímto příspěvkem a částkou důchodu.

Díl třetí

§40

Odměna pěstouna

- (1) Nárok na odměnu za výkon pěstounské péče má pěstoun, kterému bylo svěřeno dítě do pěstounské péče, a to až do zletilosti dítěte a poté po dobu, po kterou má dítě svěřené do pěstounské péče nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Nárok na odměnu za výkon pěstounské péče má i pěstoun, jestliže dítě, které mu bylo svěřeno do pěstounské péče, nemá nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte jen proto, že požívá důchod z důchodového pojištění, jehož výše je stejná nebo vyšší než uvedený příspěvek.
- (2) Výše odměny pěstouna činí za kalendářní měsíc za každé dítě svěřené do pěstounské péče součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 1,00.

§40a

Odměna pěstouna ve zvláštních případech

- (1) Výše odměny pěstouna činí za kalendářní měsíc součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 5,50, pečuje-li pěstoun alespoň o 3 děti svěřené mu do pěstounské péče nebo pečuje-li pěstoun alespoň o jedno dítě svěřené mu do pěstounské péče, které je dítětem dlouhodobě těžce zdravotně postiženým vyžadujícím mimořádnou péči. Uvedená odměna pěstouna se zvyšuje o součin částky na osobní potřeby pěstouna a koeficientu 0,50 za péči o každé další dítě svěřené mu do pěstounské péče, a jde-li o dítě dlouhodobě těžce zdravotně postižené vyžadující mimořádnou péči, zvyšuje se odměna pěstouna o součin částky na osobní potřeby pěstouna a koeficientu 0,75 za péči o každé další takové dítě svěřené mu do pěstounské péče. Uvedená odměna pěstouna se pro účely zvláštních právních předpisů posuzuje jako plat.

(2) Odměna pěstouna podle odstavce 1 náleží, jen jestliže pěstoun nebyl po celý kalendářní měsíc výdělečně činný a po celý kalendářní měsíc byly splněny podmínky uvedené v odstavci 1. Odměna pěstouna podle odstavce 1 náleží pěstounovi i po dobu dočasné pracovní neschopnosti pěstouna, nejdéle však po dobu jednoho kalendářního měsíce jejího trvání.

§40b

Podmínky nároku na odměnu pěstouna

(1) Vykonává-li pěstoun pěstounskou péči v zařízeních pro výkon pěstounské péče a je mu proto poskytována odměna za výkon pěstounské péče podle zvláštních právních předpisů, odměna pěstouna podle §40 a 40a nenáleží.

(2) Je-li dítě svěřené pěstounovi v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež (§ 7 odst. 4 věta druhá) nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí příslušného orgánu o svěřením dítěte do péče nahrazující péči rodičů (§ 7 odst. 11 a 12), odměna pěstounovi za péči o tyto děti podle §40 odst. 1 nenáleží a k těmto dětem se nepřihlíží při stanovení odměny podle §40a.

Díl čtvrtý

§41

Příspěvek při převzetí dítěte

(1) Nárok na příspěvek při převzetí dítěte má pěstoun, který převzal dítě do pěstounské péče; příspěvek při převzetí dítěte, jde-li o totéž dítě, náleží jen jednou.

(2) Výše příspěvku při převzetí dítěte činí součin částky životního minima dítěte a koeficientu 4,45.

(3) Příspěvek při převzetí dítěte se vyplácí jednorázově.

Díl pátý

§42

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

(1) Nárok na příspěvek na zakoupení motorového vozidla má pěstoun, který má v pěstounské péči nejméně čtyři děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodů péče o čtyři děti, včetně zletilých nezaopatřených dětí, jež zakládají pěstounovi nárok na odměnu pěstouna podle §40, pokud zakoupil osobní motorové vozidlo nebo zajistil nezbytnou celkovou opravu osobního motorového vozidla a toto vozidlo nepoužívá pro výdělečnou činnost.

(2) Výše příspěvku na zakoupení motorového vozidla činí 70 % pořizovací ceny osobního motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, nejvýše však 100 000 Kč. Součet těchto příspěvků poskytnutých pěstounovi v období posledních deseti kalendářních let přede dnem podání žádosti nesmí přesáhnout 200 000 Kč.

(3) Příspěvek na zakoupení motorového vozidla může být poskytnut v bezhotovostní formě i před zakoupením osobního motorového vozidla. Použití příspěvku na zakoupení motorového vozidla je pěstoun povinen prokázat; pokud tohoto příspěvku nepoužil k zakoupení osobního motorového vozidla, je povinen příspěvek vrátit.

(4) Pokud pěstoun do pěti let ode dne, kdy mu byl příspěvek poskytnut, osobní motorové vozidlo, na jehož zakoupení nebo opravu byl příspěvek poskytnut, prodal, daroval, počal je používat pro výdělečnou činnost nebo přestal vykonávat pěstounskou péči, nejde-li o případ, kdy pěstoun přestal vykonávat pěstounskou péči z vážných zdravotních důvodů, je povinen vrátit poměrnou část příspěvku na zakoupení motorového vozidla odpovídající době z období pěti let, kdy uvedené podmínky nesplňoval.

Díl šestý

§43

Společná ustanovení

(1) Při společné pěstounské péči manželů náleží dávky pěstounské péče jen jednomu z manželů. Ustanovení §20 odst. 2 platí obdobně.

(2) Jestliže poručník o dítě osobně pečuje, náleží poručníkovi a dítěti dávky podle §37 až 42.

(3) Bylo-li před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče dítě rozhodnutím příslušného orgánu dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem,[18] náleží ode dne uvedeného v rozhodnutí po dobu trvání takové péče dávky podle §37 až 42. Dávky uvedené v § 37 až 42 náleží rovněž osobě, která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost a tomuto dítěti, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem dítěte; jde-li o totéž dítě, náleží dávka pouze jednou.

6. Přepisy rozhovorů z výzkumného šetření, místopisné údaje a jména byla upravena pro zachování anonymity respondentů

Přepis rozhovoru, Zuzana, 15 let, speciální zařízení pro pěstounskou péči, Zlínský kraj

Tak už by to mělo nahrávat.

1. Tak když mě, prosím tě, úplně na začátek, pověděla, jak tady vlastně žijete v této rodině, jak prožíváte všední dny, soboty, neděle, svátky nebo prázdniny, prostě tak nějak o tom, jak tady vlastně žijete, kdybys mi řekla.

No, tak třeba chodíme někam na výlety, s mamkou a se strýcem. Pak chodíme ven, pak chodíme ven a já nevím... třeba se díváme na televizi, uklízíme, pomáháme, vaříme – no, holky vaříjou (*šikovná děvčata*). Hm, to je všechno. *Je to všechno? Jo.*

A řekla bys mi, co děláš spíš s mamkou nebo se strýcem? Tak nějak jako víc. Co třeba děláš víc s mamkou než třeba se sourozencema.

Co děláme? Jestli je něco, co třeba děláte jakoby víc spolu. Já nevím, třeba to... pomáháme. Třeba to vaření nebo tak? No.

A co třeba děláš víc se sourozenci?

Třeba díváme se na televizi nebo na nějaké dývídíčka.

A tak nějak všichni společně?

No tak, jak kdy chceme. *Ty jsi říkala, že jezdíte na výlety? No. To jezdíte pohromadě. No.*

2. Děkuju Ti moc a teďka kdybys mi mohla vyprávět, jak se to přihodilo, že žiješ tady v té rodině, jestli třeba něco víš o tom, jak ses sem dostala. Jestli bys mě mohla o tom něco vyprávět.

Byla sem v domově a mamka si mě vzala.

A pamatuješ si třeba, jak to bylo, když jsi sem přišla?

Nepamatuju.

Bylas ještě hodně malá.

No.

3. A co víš o rodičích, kterým ses narodila?

Nevím nic.

4. A někdy Tě třeba navštíví ta sociální pracovnice nebo Ty ji?

Sociální? Ta chodí k nám.

Můžeš mi o těch návštěvách něco vyprávět? Jak je prožíváš?

Tak oni dou k nám a ptaj se na něco a tak. Tož si s nima vykládáme.

A třeba pan psycholog nebo paní psycholožka, taky k vám chodí nebo Ty k ní?

Ne.

Mockrát Ti děkuju za rozhovor.

Hmm.

Přepis rozhovoru, Tomáš, 21 let, speciální zařízení pro pěstounskou péči, Zlínský kraj

1. Jak prožíváš všední dny, soboty, neděle, svátky, prázdniny. Vyprávěj mi něco o životě u vás doma.

Tak všechno jako tady to prožíváme normálně, jíme jako celá rodina, na výlety, na hrady, na ty zámky. třeba na ty koupaliště a tak. Společně vždycky. Třeba občas oni jezdíjou sami, protože mě už to tak nebaví, tak já chodím s klukama ven hrát fotbal a tak.

A co třeba škola?

No, škola dobré.

Co třeba děláš tak jako se sourozenci?

Tak občas deme na dvůr, tak je tenisový stůl, tak hrajeme nebo fotbálek, společně.

A něco třeba se strýcem nebo s maminkou?

To možná tu jízdu na kole spíš.

2. A jak se to přihodilo, že žiješ tady v té rodině, že jsi v pěstounské péči? Můžeš mi o tom něco vyprávět?

To já nevím, to ví jenom mamka.

Takže nevíš vůbec nic?

Tak nějak přibližně. Moc toho ne, ona to ví dobře, jak to bylo.

A mohl bys mi vyprávět, co víš přibližně?

Já vím, že než sem došel, tak sem byl se svojí sestrou v Kladně, ona jako říkala, že on se o nás vlastně pořádně neuměl postarat (*biologický otec*), že sme byli jak kdyby vandráci, roztrhané tepláky a tak, když sme sem dojeli, vlastně tady zůstala nejdřív ségra, já jsem chtěl být s tatškou než sem si tu zvykl, tak to trvalo tak týden, dva týdny. Pak sme se sem nastěhovali a byli sme tu.

Takže si pamatuješ na to, když jsi sem přišel?

No, pamatuju.

A než jsi sem měl jít, tak si něco věděl o tom, že tady budeš bydlet nebo něco o této své rodině jsi věděl?

Asi ne, to ne.

3. Víš ještě něco o rodičích, kterým ses narodil?

Tak to jo. Tak tatka ten vlastně bydlí tady v Traplicích, ale ten se ke mně tak nezná, protože mě chtěl dát do děčáku a mamka se jako takto mě zastávala a moja matka ta pravá, ta žije někde u Tábora nebo někde. O ni tak moc toho nevím zas.

Setkali jste se někdy od té doby, co žiješ tady?

Nee.

4. Navštíví Tě někdy sociální pracovnice nebo Ty ji?

Jo, ta sem jezdí často.

A můžeš mi něco povyprávět o těch návštěvách, jak je prožíváš?

V klídku. V pohodě. Žádné násilí.

A psycholog nebo psychologka?

Psycholog? Nee.

Mockrát Ti děkuju za rozhovor.

Přepis rozhovoru Karolína 15 let, klasická pěstounská rodina, Pardubický kraj

1. Mohla bys mi, prosím Tě, vyprávět o životě u vás? Něco jak prožíváš všední dny, soboty, neděle, svátky nebo třeba prázdniny...

No tak v týdnu chodíme normálně do školy, když přijdem domů, tak si povídáme, smějeme se a tak.

A je něco, co děláš třeba víc s mamkou?

No tak s mamkou hodně malujeme na hedvábí. Prostě když si chce někdo něco namalovat, nějaký šátek, tak si k tomu stoupneme a malujeme.

A s taťkou?

Hm, s taťkou spíš něco na tý zahradě nebo třeba u auta a tak.

A co třeba děláte všichni společně, dohromady?

No tak společně spíš ty dovolený nebo třeba na den dětí si uděláme nějaký dárky nebo když má někdo svátek tak taky.

2. No a jak se to přihodilo, že žiješ tady v té rodině, s maminkou a tatínkem v pěstounské péči?

Nó tak já jsem žila normálně se svojí rodinou, s bráchou starším Petrem a pak jednoho dne mamka umřela a já jsem byla u bratrance, ale tam jsem nechtěla být a řekla jsem tátovi, že spolu někam utečeme a on že teda jo a pak si pro mě přišla sociální pracovnice a řekla, že musím jít do domova. A pak jsem byla v domově.

Pamatuješ si, když jsi sem přišla?

Nó tak to si pamatuju přesně, protože to bylo na mý dvanáctý narozeniny, myslím, že to bylo v úterý.

A věděla jsi předtím než jsi sem přišla, že tady budeš žít nebo věděla jsi něco o této rodině?

To jo, já jsem tady byla ještě předtím na prázdninách a jezdila jsem k nim na víkendy a pak se mě v domově ptali, jestli chci být tam nebo u Pavlátů a já jsem řekla, že chci být s nima.

3. Víš něco o své biologické rodině?

Tak o bráchovi vím, že měl problémy s drogama. Táta se tady jednou objevil nečekaně a to jsem se dost lekla. Řek mi, že s ním mám jít ven, že se mnou chce mluvit a já jsem nevěděla co mám dělat. Měl takovýho velkého černýho psa a toho jsem se taky bála. Tak jsem šla za našima a řekla jim, že tam je táta. Jako kdyby třeba napsal nebo zavola, že chce přijet, tak bych to asi nějak zvládla, ale takhle nečekaně...

A sourozenci?

No táta má normálně svůj život a já vim, že mám dvě starší sestry, nevlastní.

4. A navštíví Tě někdy sociální pracovnice nebo Ty ji?

Jo, chodí za náma do školy sem ne. Vždycky si chvíli povídáme.

A psycholog?

Tam jsem ještě nebyla.

Děkuju Ti za rozhovor.

Přepis rozhovoru, Markéta 17 let, klasická pěstounská rodina, Pardubický kraj

1. Úplně na začátek bych Tě poprosila, jestli bys mi vyprávěla, jak tady u vás prožíváš všední dny, soboty, neděle, svátky, prázdniny.

No tak já jsem přes týden na intru a o víkendu jsme doma spolu nebo jedem někam ke známým nebo oni k nám. Nebo jsme doma a každej si dělá své věci.

A co třeba děláte víc s mamkou a taťkou?

Tak s mamkou hodně malujeme na hedvábí, spíš ty výtvarný věci. S taťkou toho moc nedělám.

A se sourozenci?

Tak s bráchama máme hlavně tu muziku, jezdíme na festivaly, na koncerty. A se sestrou si hodně povídáme a pořád se něčemu smějeme a tak. Třeba to mi říká i mamka, že přes týden je ségra takové posmutnělá, zamlklá, když nejsem doma.

A co třeba děláte všichni společně?

Společně jezdíme hlavně na dovolený, dřív jsme hodně jezdili na setkání pěstounských rodin, teď co už jsme větší, tak už ne, protože tam jsou malý děti a nás to nebaví. Ale dřív jsme ty setkání i organizovali, zajišťovali jsme program.

2. A jak se to vlastně přihodilo, že žiješ s maminkou a tatínkem, kteří Tě mají v pěstounské péči?

Tak mě když bylo pět, tak mě matka nechala v ozdravně, prostě si pro mě neprijela. Tak jsem byla v domově, nejdřív v diagnostáku a potom v domově. A pak když mi bylo sedum, tak si pro mě Pavlátovi přijeli. Bylo to rychlý až pak se vyřizovaly všechny ty soudy.

A věděla jsi ještě předtím něco o této své rodině?

Tak předtím jsem tady byla na nějakých prázdninách a pak mě odvezli zpátky a já jsem byla smutná a pak už jsem tady zůstala.

Pamatuješ si, když jsi sem přišla na stálo?

Pamatuju si, že sem vůbec nemluvila. Oni se hrozně snažili, ale já jsem byla taková zamlklá.

3. A víš něco o své biologické rodině?

Tak o tátovi vím, že je po smrti. A matka má asi svůj život.

4. Navštíví Tě někdy sociální pracovnice nebo ty ji? Jak to prožíváš?

Tak sociální pracovnice mě navštěvovala ve škole, sem nechodí. Teď už ne, co se na střední. Vždycky sme si pět, deset minut povídaly jak se mám a tak. Jako ona je hrozně příjemná. Teď už za mnou nechodí, co sem na střední. Asi se ptá našich.

A psycholog nebo psycholožka?

K psychologce jsem chodila, protože sem měla problémy se svým bývalým přítelem. Naposledy sem tam byla asi před měsícem.

Děkuju Ti za rozhovor.

Přepis rozhovoru Olga, 15 let, klasická pěstounská rodina, Pardubický kraj

Tak na začátku našeho rozhovoru bych Tě poprosila, jestli bys mi mohla vyprávět jak vlastně prožíváš život tady u vás doma, jak prožíváš třeba všední dny, soboty, neděle, svátky, prázdniny...

Jako úplně co dělám třeba v tejdnu když je škola? *Třeba. Nechám to na Tobě.* Aha. No tak v tejdnu chodím do školy, chodím do hudebky, hraju na klavír, chodím do sboru a do skautu, takže mám hodně času zaplněného jako třeba koníčkama. A většinou přídu domů až večer takže se akorát najim, navečeřím a du spát. A o víkendu většinou třeba někam jedeme se skautem nebo jedem někam s mamkou na nějaký výlet – jakože nejsem moc často doma.

A něco děláš něco třeba s maminkou společně?

Jako třeba, že někam jedem? Jako vobčas jezdíme na nějaký výlety, třeba na hrad nebo na bazén. *A třeba něco takhle doma, děláte někdy něco spolu?* Jo, třeba včera sme vyráběly trička, sme si malovaly na černý tričko barvičkama.

A co třeba s ostatními sourozenci? Děláte takhle něco někdy společně?

Jo, to všechno děláme všichni dohromady.

2. A jak se to vlastně přihodilo, že žiješ s maminkou, která Tě má v pěstounské péči? Můžeš mi o tom vyprávět? Kdybych to věděla, tak jo. Takže nevíš vůbec... No tak jako že vím, že sem byla v tom dětském domově a když mi bylo asi těch šest nebo pět, tak si mě vzala mamka a já prostě jí beru jako mamku, já se vůbec nezajímám vo tu minulou rodinu.

A pamatuješ si třeba na ten den, kdy si Tě maminka vzala?

Jo. Já jsem se jí bála (smích). Já jsem zalezla pod.... (není dobře rozumět). Ona prostě ta teta v dětském domově nám říkala, že to bude hrozný prostě, že by nám bylo lepší tam nebo něco takovýho (*myšleno v domově*), tak sem tam nechtěla (*myšleno do rodiny*).

Takžeš věděla předtím, že si pro Tebe maminka přijede?

No, věděla, ale voni mě jako neříkali jako že maminka, ale že pudeme někam jinam a že to bude něco podobnýho jako ten děckeý domov, ale že to bude trošku horší. Nebo jako, že se spíš snažili, aby se nám líbilo víc tam nebo sme zůstali tam (*myšleno v dětském domově*) nebo já nevím jak to mám říct.

3. *A víš třeba něco o své rodině biologické?*

No, vim že voba dva pijou a voba dva kouřej a asi sou hrozně blbý. Já sem se vo to něják dycky nějak moc nezajímala.

4. *A navštíví Tě někdy paní sociální pracovnice nebo třeba Ty ji?*

Tak jako že nás nebo vždycky když přišli tak já sem nebyla doma, většinou o prázdninách, ale třeba chodí za bráchou kurátorka a tak jako vobčas si povídáme, ale jako že jinak moc ne.

A třeba psycholog nebo psycholožka?

Ne.

Přepis rozhovoru Klára, 15 let, klasická pěstounská rodina, Pardubický kraj

Úplně na začátek našeho rozhovoru bych Tě poprosila, jestli bys mohla vyprávět něco o životě tady u vás doma. Jak prožíváš všední dny, soboty, neděle, svátky, prázdniny...

Dobře. *Chodíš do školy?* Jo. *A co děláš když přijdeš ze školy?* Naučim se, pak se postarám o zvířata, pak si hraju, pak si dělám svoje, pak si často čtu, v sobotu si tó hrajem všichni a nebo někdy deme aji všichni ven.

A co třeba děláš s maminkou takhle jako dohromady?

Nevím. Někdy pomáháme. *Třeba když vaří nebo uklízí?* Jo.

A co třeba s ostatními sourozenci, děláš něco s ostatními sourozenci?

Já s nima často hraju pexeso nebo karty a nebo...

2. *A mohla bys mě prosim Tě vyprávět jak se to vlastně přihodilo, že žiješ s maminkou, která Tě má v pěstounské péči?*

Když mě bylo tři, tak si mě vzala, pak si vzala Andrejku a pak si vzala Tomáše, Annu a pak sme byli všichni. A první měla Martu mamka a já jsem řekla něco pro ní a vona to udělala.

A ty jsi říkala, že Ti byli tři roky, když si Tě maminka vzala a pamatuješ si třeba trochu na ten den?

To už je dávno.

3. *A co víš o rodičích, kterým ses narodila? Víš o nich něco?*

Už ani ne. Všechno sem zapoměla.

4. *Navštíví Tě někdy paní sociální pracovnice nebo Ty ji? Paní z úřadu? Taky se jí říká sociálka. Chodí se Tě někdy zeptat, jak se máš a tak?*

Nevím. To bylo hezky dlouho. Já už ani taky nevím. Já všechno zapomenu.

Přepis rozhovoru – Jana 10 let, speciální zařízení pro pěstounskou péči, Zlínský kraj

1. *Na začátek rozhovoru bych Tě poprosila, abys mi vyprávěla o životě u vás doma. Jak prožíváš všední dny, když je škola, jak soboty, neděle, svátky, prázdniny....*

Chodíme na výlety, na rozhlednu. Ve škole se mi daří, na vysvědčení jsem měla jen jednu dvojku z českého jazyka.

A děláte třeba s mamkou něco společně?

Jo, s mamkou třeba vaříme, uklízíme.

A s ostatními sourozenci?

To si hrajeme, povídáme a zpíváme. Sedneme si tady a zpíváme.

2. A mohla bys mi vyprávět, jak se to přihodilo, že žiješ tady v té rodině s maminkou, která Tě má v pěstounské péči?

No, když mi bylo šest a mamka tam pro mě došla s tetou Marií a já jsem myslela, že teta bude moje maminka, ale oni mi pak řekli, že ne, že mamka je ta druhá.

A vědělas to dopředu, že si maminka pro Tebe přijede?

No, věděla.

3. A co víš o rodičích, kterým ses narodila?

Dlouhá pauza.

Nechceš o tom mluvit?

Dívka jenom zavrtěla hlavou.

4. A co třeba sociální pracovnice, navštíví Tě někdy nebo Ty ji?

No, ona chodí k nám a povídáme si.

A co třeba psycholog nebo psycholožka?

Ne, to ne.

Přepis rozhovoru Věra 17 let, speciální zařízení pro pěstounskou péči, Zlínský kraj

1. Na začátek našeho rozhovoru poprosila, jestli bys mi vyprávěla něco o životě tady u vás doma, jak prožíváš všední dny, když je třeba ta škola, soboty, neděle nebo když jsou nějaké svátky, prázdniny...

Doma, všechny pohromadě sme, pracujeme, když je práce prostě zábavu kolem svoje rodiny.

A co třeba děláš tak jako s mamkou společně?

No, v kuchyni práci, potom kdyžtak mamka plete, já vyšívám a s holkama třeba hraju nějaké hry a tak.

A děláte třeba něco všichni společně?

No, holky rádi zpívají, takhle dohromady zpíváme tak.

2. A víš jak se to přihodilo, že žiješ s maminkou, která Tě má v pěstounské péči?

Dlouhá pauza.

3. Víš třeba něco o rodičích, kterým ses narodila?

Ne, vůbec.

4. A navštíví Tě někdy třeba sociální pracovnice nebo Ty ji?

Takto dohromady kdyžtak dojdou, povídáme si všichni.

A co třeba psycholog nebo psycholožka?

Ne, vůbec.

pozn. tyto dva rozhovory v pěstounské rodině ze středočeského kraje se uskutečnily za přítomnosti pěstouna, který občas do rozhovoru zasáhl. Co říká pěstoun je označeno tučným písmem, co informant obyčejným písmem a co tazatel kurzívou.

Přepis rozhovoru Jakub, 18 let, klasická pěstounská rodina, Středočeský kraj

Na začátek našeho rozhovoru bych Vás poprosila, jestli byste mi mohl vyprávět něco o životě u vás doma, jak prožíváte všední dny, soboty, neděle nebo nějaký svátky, prázdniny...

Tak všední dny prožíváme docela v klidu a každý den jezdíme na nákupy, no a tak co tak děláme celý den, koukáme se na televizi, občas oslavujeme no spíš každý den oslavujeme by se dalo říct, no to je asi všechno. U počítače poslouchám písničky, no a žije se nám tady docela dobře jako.

No, ale to je o prázdninách že jo, protože teď sou prázdniny...

No, ale tak tohle dělám i když je škola (všeobecný smích).

A děláte třeba něco se sourozenci společně?

No, to děláme no.

A můžu se zeptat, co třeba?

No, oslavujem. Jako že si dáme nákou tu sklenku no a koukáme tady na televizi, dycky pozvem nějaký kámoše a bavíme se a hrajem třeba flašku a takový hry. No a nebo zajdem ven, prostě chodíme spolu ven a tak dál no.

A co třeba s tatínkem děláte něco spolu nebo ho přizvete k oslavám?

Jójo. To rádi, pokud se mu chce, tak ho sem rádi přizvem k sobě, tak si popovídáme všichni.

2. A mohla bych Vás poprosit, jestli byste mi mohl vyprávět, jak se přihodilo, že žijete v rodině v pěstounské péči?

Hmh. No, vlastně moje matka se spřítelila s nějakým černochem no a jak se přihodilo, no prostě mě nechtěla no. Když prostě zjistila, že mám tu dětskou mozkovou obrnu, tak ně dala do nějakýho toho ústavu, aspoň si to tak myslím. Nevim to přesně.

No ona to ani nevěděla popravdě řečeno v tu chvíli, kdy Tě tam dávala, prostě nebyla schopná se vo Tebe postarat.

No, tak mě prostě tam odložila a tyhle rodiče si mě tam našli, no.

A kolik Vám bylo roků, když jste sem přišel?

Půl roku...

Víc, víc. Tady to dycky probíhá tak rok a půl asi dva roky. Prostě úřední mlýny rychlejc nemelou.

3. A víte třeba něco o svojí rodině biologické?

No, tak o tátovi vim jenom, že je z Afriky a že tady studoval medicínu, to je všechno. A o mámě, že to byla zlatnice, byla to vyučená zlatnice a teďka žije na Slovensku vlastně s Romem nějakým. Žije na Slovensku a má asi pět sourozenců nebo kolik. Přesně nevim.

4. A můžu se ještě zeptat, jestli Vás někdy navštěvuje sociální pracovnice?

Jo, občas sem zajde.

A jak ty návštěvy prožíváte?

No, tak normálně no. Vona jako vždycky když sem přišla, tak my sme byli ve škole jo. A to tady byla máma, táta byl v práci, takže vlastně máma jí řekla jak to tady chodí a tak dále. No a občas se teda šla podívat nahoru na ty pokojíčky jak to máme uklizený a tak. Prostě jestli to zvládaj.

Takže jako spolu jste moc nemluvili?

No tak ptala se, jak mi to de ve škole a tak. Jako abych se vůbec vyučil no a když sem jí řek, že ty známky nejsou moc dobrý, tak moc šťastná nebyla a řekla, abych to napravil teda nebo jestli to zvládnou se doučit a tak dále.

A psycholog nebo psycholožka?

Ne to ne. Teď jsme teda byli naposled s Filipem, ale to bylo spíš kvůli němu.

Mockrát děkuju za rozhovor.

Přepis rozhovoru Anežka, 20 let, klasická pěstounská rodina, Středočeský kraj

Mohla bych Vás poprosit, jestli byste mi mohla vyprávět něco o životě u vás doma, jak prožíváte všední dny nebo když je volno, soboty, neděle nebo prázdniny.

Tak já si myslím, že tady to je docela normální. No a jak prožívám všední den... když sem chodila do školy, tak sem chodila do školy, vobčas sem něco uvařila, no pak sem se věnovala sobě no.

O víkendech sem – ráda chodim na pivo – tak sem šla na pivo, no pak sem uvařila, uklidila, tak nějak co dělá máma, tak sem to d'ála já no.

A děláte třeba někdy něco společně?

No, určitě. Občas se muchlujem (všeobecný smích), všichni. S tátou většinou tak povídáme spíš, no. Vobčas nákou tu hru, ty kamrádi spíš teda nás spojujou hodně.

2. *A mohla byste mě vyprávět, jak se to přihodilo, že žijete v rodině, kde jste v pěstounské péči?*
No, já ani moc nevím.

No, tu máme teda přes Fond ohrožených dětí, přes paní Novákovou jsem se zkontaktovali na ten domov v Praze, tam jsme zajeli. Tam nám jako nabídli jednu trošku starší, jednu tudlentú. Říkali, že je strašně hodná, no tak sme si jí vzali, no. Hned s náma ochotně cupkala jo. To jí bylo asi taky rok a tři čtvrtě. (no ale tu sis vzal ty Anežku, máma ji nechtěla přece – doplňuje Jakub).

No, vona ta strašně hodná holčička jaksi začla trochu zlobinkat no, takže manželka z ni jaksi povyskakovala z kůže, takže jako váhala, jestli ji nemáme vrátit, já jsem jako byl proti tomu, no tak nakonec jsme si jí nechali no.

Tak vona dycky trochu zlobinkala, hlavně teda mámu jo, protože máma na ni byla nějaká poněkud alergická občas no. Takže já jsem se jí to zase snažil vynahradit. No.

Jinak teda jako psaná ta pěstounská péče byla na nás oba no tak. Jinak jsme měli ještě jednoho a ten už teď s náma nebydlí. (jsme prostě rádi, že jsme v nějaký rodině, že jo, ani si neuvědomujem, jaký prostě máme štěstí, že jsme vůbec v rodině, že v 18 by nás vyrazili z nějakýho toho ústavu – poznámka Jakuba).

3. *Co víte o rodičích, kterým jste se narodila?*

Vim, že můj táta byl jméno otce, který byl zřejmě podle jména cizinec, že teďka je nějak stíhanej.

Tak von nezplatil něco dopravním podnikům jó. To se povedlo, že dopravní podnik města Brna z něj vymáhá 960 korun a jelikož nevěděj, kde ho najít, tak se jim podařilo vypátrat Anežku a vznesli k ní dotaz, jestli vo něm něco neví a jestli by mu nešla dělat k soudu jako opatrovníka. Tak sem tam včera volal, tak sem to s něma vyřídil, že Anežka vo něm opravdu neví lautr nic, protože jako... Třeba Jakubova máma se tady jednou přišla podívat, von si to nepamatuje, protože byl eště mrňavej, pak se vodstěhovala teda na to Slovensko jo, tak jednou tady byla, ale s rodiči Anežky, s těma jsme neměli vůbec žádný kontakt, vůbec nevíme jak vypadaj jo.

Ještě něco víte třeba o těch rodičích biologických?

No vim, že bylo hrozně moc sourozenců. To bylo hrozně moc, no. Nic jako jinak.

Jako to to byli manželé, jako vopravdu.

4. *Navštíví Vás někdy sociální pracovnice?*

No jako mě osobně ne, ale tady tak jako jo, sme se viděli. Když sem byla v ústavu, tak taky za mnou jezdila. Vobčas ve městě sme se potkali, tak sme něco prohodily, jak to chodí doma a takový.

Takže vy jste říkala, že když jste byla, v ústavu, že za Vámi chodila, takže to si pamatujete?

Ne, ještě jako potom ve výchovnym.

Jako jednu chvíli ty problémy přece jenom vyrostly natolik, že jméno dívky, zase nějakou dobu v ústavu pobyla jo, pak se zase vrátila zpátky.

A třeba psycholog, psycholožka Vám někdy pomáhali nějak?

No, určitě, když sem byla v tom ústavu, tak jo. To jako určitě no.

Jak byste třeba hodnotila tu jejich pomoc?

Dobře. Určitě.

Mockrát děkuju za rozhovor.

ABSTRAKT

WENDLIGOVÁ, M. *Pěstounská péče v klasických českých pěstounských rodinách a pěstounská péče ve speciálních zařízeních pro pěstounskou péči – velké pěstounské rodiny. Porovnání obou forem.* České Budějovice 2007. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky.

Vedoucí práce Michal Kaplánek.

Klíčové pojmy: děti mimo vlastní rodinu, náhradní rodinná péče, ústavní péče, osvojení, pěstounská péče, klasické české pěstounské rodiny (dlouhodobá pěstounská péče), speciální zařízení pro pěstounskou péči, principy moderní (profesionální pěstounské péče)

Práce je sondou do obrazu náhradní rodinné péče v České republice se zaměřením na pěstounskou péči. V teoretické části popisuje obraz náhradní péče o děti, které se ocitají mimo vlastní rodinu, zabývá se vitálními potřebami dětí a psychickou deprivací. Nahlíží do situace matek, které se vzdávají svého dítěte a do některých aspektů sociální práce v této oblasti.

Praktická část je kvalitativním výzkumem, který porovnává pěstounskou péči v klasických českých pěstounských rodinách a pěstounskou péči ve speciálních zařízeních pro pěstounskou péči – velké pěstounské rodiny. Výzkumná šetření jsou provedena z pohledu dospívajících dětí v pěstounské péči a výzkum vychází z principů moderní (profesionální) pěstounské péče. Výzkumné šetření obsahuje šest rozhovorů s dětmi z klasických rodin a čtyři s dětmi ze speciálních zařízení. Sondují, jak prožívají děti v pěstounské péči vztah k pěstounům a jaká v rodinách vládne atmosféra, jak se staví děti v pěstounské péči k biologické rodině a porovnávají, jak prožívají tyto aspekty děti v klasických českých pěstounských rodinách a děti ve speciálních zařízeních pro pěstounskou péči (SOS vesničkami se výzkum nezabývá). Zda je pěstounská péče dobrá, nezávisí tolik na tom, zda je vykonávána v klasické pěstounské rodině nebo v zařízení. Závisí především na osobě pěstouna, zda je schopen si vytvořit k dítěti pozitivní vztah, zda je schopen dítě bezpodmínečně přijmout.

ABSTRACT

WENDLIGOVÁ, M. *Fostering in Classical Czech Foster Families and Fostering in Special Institutions for Foster Care-Big Foster Families. A Collation of These Two Forms.*

České Budějovice 2007. Degree work. The University of South Bohemia in České Budějovice. Department of Education.

Under the leadership of Michal Kaplánek.

Key words: children removed from their biological family, alternative family care, institutional care, adoption, fostering, classical Czech foster families (long-term foster care), special facilities for foster care, principles of modern (professional) foster care

The thesis is a probe into the picture of alternative family care in the Czech Republic, oriented to the foster care. In the theoretical part a description of alternative foster care for children removed from their biological family is given. It is concerned with vital needs of such children and their psychical deprivation. It tries to show why mothers waive their child and shows some aspects of social work in this field.

The practical part of the thesis is concerned with the qualitative research that compares fostering in classical Czech foster families with fostering in special institutions – so called Big Foster Families. Research investigations are taken from the point of view of teenaged children being in foster care, and research is based on principles of modern (professional) fostering. The research investigations contain six interviews with children from classical families and four with children from special institutions for foster care. (The research is not concerned with SOS villages)

Good quality of the foster care does not depend too much on the fact whether it is provided with a classical foster family or with a fostering institutions. It depends, first and foremost, on the character foster parent, i.e. if he/she is able to create positive relationships with the child and if he/she is able to adopt and accept the child unconditionally.